

Η Ελληνική Οικονομική Κρίση και τα Μνημόνια

Αθανάσιος Απ. Ζάρδας

Καθηγητής Δρ. Νικόλαος Κυριαζής (Πρόεδρος ΤΟΕ ΠΘ)

ΠΝΙΣ Εφαρμοσμένης Οικονομικής
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Βόλος 2015

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι ο συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς, είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Βόλος, Ιούνιος 2015

Περιεχόμενα

Υπεύθυνη Δήλωση	1
Περιεχόμενα	2
Η Ελληνική Οικονομική Κρίση και τα Μνημόνια [Περίληψη]	4
The Greek Financial Crisis and the Memoranda of Understanding [Abstract]	5
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1°	9
«Ιστορική Ανάδρομη στη Διεθνή Χρηματοοικονομική Κρίση»	9
1.1 Εννοιολογικός Προσδιορισμός της Οικονομικής Κρίσης.....	9
1.2 Το χρονικό της Διεθνούς Χρηματοοικονομικής Κρίσης	11
1.3 Τα Αίτια Της Διεθνούς Χρηματοοικονομικής Κρίσης.....	16
1.4 Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Αντιμετώπιση της Διεθνούς Χρηματοπιστωτικής Κρίσης	22
Κεφάλαιο 2°	27
«Η Έλευση της Κρίσης στην Ελλάδα»	27
2.1 Η Ελλάδα στην Ευρωζώνη	27
2.1.1 Η Ένταξη της Ελλάδας στην Ο.Ν.Ε.	27
2.1.2 Το Νέο Περιβάλλον Της Ελληνικής Οικονομίας	30
2.2 Συνοπτική Παρουσίαση της Ελληνικής Οικονομικής Πολιτικής	36
2.2.1 Η Ελληνική Οικονομία πριν το 2000.....	36
2.2.2 Η Ελληνική Οικονομία από το 2000 έως το 2009	37
2.3 Λοιπές Παθογένειες της Ελληνικής Οικονομίας.....	42
Κεφάλαιο 3°	47
«Η Ελλάδα της Κρίσης - Βασικά Δημοσιονομικά Μεγέθη»	47
3.1 Διόγκωση Του Δημοσίου Χρέους	47
3.2 Τα Δίδυμα Ελλείμματα	55
3.3 Μείωση του Ρυθμού Ανάπτυξης του ΑΕΠ	61

3.4	Υψηλός Πληθωρισμός	62
3.5	Αύξηση Ανεργίας.....	65
Κεφάλαιο 4°	67
«Η Ελλάδα των Μνημονίων»	67
4.1	Η Κρίση Εξυπηρέτησης του Χρέους.....	67
4.2	Μνημόνια & Μετρά Διάσωσης της Ελληνικής Οικονομίας.....	69
4.2.1	Τα Επιμέρους Χαρακτηριστικά των Μνημονίων: Όροι και Προϋποθέσεις	71
4.2.2	Η Χρηματοδότηση της Ελλάδας από τον «Μηχανισμό Στήριξης».....	73
4.2.3	Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015....	76
4.2.4	Η Πορεία προς το Δεύτερο Μνημόνιο και η Ψήφιση του.....	79
4.2.5	Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016....	80
4.3	Η Κριτική Απέναντι στα Μνημόνια - Αθέμιτοι Όροι.....	81
4.4	Πέντε Χρόνια Μνημόνια.....	83
Συμπεράσματα	88
Βιβλιογραφία	91
Ερευνητικές Εργασίες–Αρθρογραφία–Διαδικτυακές Πηγές	93

Η Ελληνική Οικονομική Κρίση και τα Μνημόνια [Περίληψη]

Ο συνδυασμός της εύθραυστης χρηματοπιστωτικής κατάστασης του δημόσιου τομέα, των κερδοσκοπικών κινήσεων στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου και της ασταθούς αρχιτεκτονικής της ΟΝΕ είχε ως αποτέλεσμα να βρεθεί η χώρα μας στη δίνη μιας πρωτοφανούς χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης είναι να αποτυπωθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι παθογένειες της ελληνικής οικονομίας, που είχαν σαν αποτέλεσμα οι συνέπειες της παγκόσμιας κρίσης να είναι τόσο έντονες στη χώρα μας. Μια κρίση που ξεκίνησε από το σπάσιμο της «φούσκας» της αγοράς ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ και γρήγορα λόγω της παγκοσμιοποίησης, εξελίχθηκε σε παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση.

Ο χρηματοπιστωτικός τομέας όμως στην Ελλάδα ήταν υγιής, αντίθετα με την ελληνική οικονομία που αντιμετωπίζει χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα. Η παγκόσμια ύφεση σίγουρα επηρέασε την αναπτυξιακή πορεία της χώρας και ασφαλώς η χώρα μας δέχθηκε κερδοσκοπικές επιθέσεις. Όμως η διεθνής κερδοσκοπία δυστυχώς χτύπησε τον πιο αδύναμο κρίκο του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Σε αυτό συνέβαλαν όχι μόνο τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, αλλά και η αποκάλυψη του εκτροχιασμού των δημοσιονομικών της ελλειμμάτων και του υπέρογκου δημόσιου χρέους της.

Έτσι η Ελλάδα μετατράπηκε σε μία σύγχρονη αποικία των δανειστών της και προκειμένου να αποφύγει την πτώχευση και να εξασφαλίσει την παραμονή της στην Ευρωζώνη, ωθήθηκε να αποδεχτεί τους επαχθείς όρους λιτότητας των μνημονίων, που της επέβαλαν οι δανειστές της.

The Greek Financial Crisis and the Memoranda of Understanding [Abstract]

The combination of the fragile public sector's financial situation, the speculative movements in international capital markets and the EMU's unstable architecture, resulted in being our country exposed to the throes of an unprecedented financial crisis.

The aim of this study is to properly reflect the particular characteristics and pathologies of the Greek economy, which led our country to the consequences of the global crisis in a very sore way. A crisis that began with the "bubble" of the mortgage market in the US and quickly due to globalization, became a global financial crisis.

Although the financial sector in Greece was healthy, the Greek economy was facing perpetual structural problems. Actually, the country's development process was affected by both the global recession and speculative attacks. Unfortunately, the international speculation hit the weakest partner of the European construction. In this matter contributed both the perpetual structural problems of the Greek economy, as well as the revelation of fiscal deficits' derailment and the excessively high public debt.

Thus, Greece turned into a modern colony of lenders and in order to avoid bankruptcy and strengthen the abidance in the Eurozone, was impelled to accept the austerity's terms of the memoranda, that were imposed by the lenders.

Εισαγωγή

Η ελληνική αλλά και η διεθνής οικονομία βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες με τη μεγαλύτερη ύφεση μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime mortgages) των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 μετατράπηκε ραγδαία σε κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό.

Μια σειρά από γεγονότα, που μέχρι πριν από δέκα χρόνια φάνταζαν απίθανο να συμβούν, οδήγησαν τους παγκόσμιους ρυθμούς ανάπτυξης σε απότομη πτώση και εκτόξευσαν την ανεργία και την ανασφάλεια στο σύνολο σχεδόν των χωρών που επλήγησαν. Τα αίτια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης αποτελούν το φλέγον αντικείμενο έρευνας, του 1^{ου} Κεφαλαίου της παρούσας μελέτης, μιας κρίσης που έθεσε σε κίνδυνο τη σταθερότητα του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος. Μάλιστα, η έκταση, η παρατεταμένη διάρκεια και οι αλόγιστες συνέπειες της κρίσης αυτής ανέκαθεν οδηγούσε σε μια αναλυτική διερεύνηση των αιτιών που την προκάλεσαν. Τα αίτια είναι βαθύτερα και βρίσκονται στην καρδιά του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ο φονταμενταλισμός της ελεύθερης αγοράς που δέσποζε επί δεκαετίες έθεσε τα θεμέλια για την καταστροφή.

Καθώς η κρίση εκτυλίσσονταν, η ένταση και η έκτασή της αύξαναν συνεχώς, αναγκάζοντας κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, αναλυτές, επενδυτές, επιχειρηματίες και καταναλωτές να αναθεωρούν συνεχώς τις αντιλήψεις τους και τις προσδοκίες τους. Στην προσπάθεια άμεσης αντιμετώπισης της, ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα και πολιτικές οι οποίες πριν ήταν αδιανόητο ότι θα μπορούσε να γίνει ποτέ απαραίτητο να εφαρμοστούν, όπως η κρατικοποιήσεις τραπεζών. Οι προηγούμενες αντιλήψεις για μια νέα εποχή χαμηλής μεταβλητότητας των οικονομικών μεγεθών, συνεχούς ευημερίας και αυτορρύθμισης των αγορών κατέρρευσαν μπροστά στη ραγδαία επιδείνωση της κατάστασης. Μόνο μία φορά στο παρελθόν η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε μπροστά σε τέτοιο κίνδυνο, πριν από 85 χρόνια: την περίοδο που ονομάστηκε η Μεγάλη Ύφεση, στη δεκαετία του 1930.

Περνώντας στην επόμενη φάση της, η κρίση μετατράπηκε σε κρίση χρέους, χτυπώντας όμως πρώτα την Ευρωζώνη. Ο Ευρωπαϊκός έως τότε καθισχυασμός δέχτηκε ισχυρό πλήγμα, παρά τους μέχρι τότε ισχυρισμούς των Ευρωπαίων ότι η κρίση δεν θα άγγιζε την Ευρώπη και ότι οι Ευρωπαϊκές Τράπεζες δεν ήταν εκτεθειμένες σε κανένα κίνδυνο. Η στενή όμως διασύνδεση των ευρωατλαντικών χρηματοπιστωτικών αγορών, η αλληλεξάρτηση των αγορών αγαθών και υπηρεσιών, οι υψηλές εκατέρωθεν άμεσες επενδύσεις, οι κοινές επιχειρηματικές αλυσίδες, η ψυχολογική αλληλεπίδραση κ.ά. αποτέλεσαν διαύλους μετάδοσης της κρίσης και στις χώρες του ευρώ.

Η Ελλάδα χτυπήθηκε πρώτη καθώς η διεθνής ύφεση φανέρωσε την υπερχρέωση του ελληνικού Δημοσίου και την πιθανή αδυναμία ελέγχου του διογκούμενου χρέους του. Σίγουρα υπήρξε κερδοσκοπική επίθεση εναντίον της Ελλάδας, όταν οι κερδοσκόποι, βλέποντας τα μεγάλα ελλείμματα και την ανάγκη για κεφάλαια, διέβλεψαν μια καινούρια ευκαιρία για αποκόμιση κερδών. Όμως δε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το πρόβλημα της Ελλάδας οφείλονταν αποκλειστικά στην εισερχόμενη κρίση.

Η είσοδος της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή οικογένεια και η συμμετοχή της στο ευρώ εμπεριείχε κινδύνους όχι μόνο για την ίδια αλλά και για όσες χώρες θα ασκούσαν την οικονομική πολιτική τους με βραχυχρόνια προοπτική, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους αυστηρούς μεσομακροπρόθεσμους περιορισμούς. Οι κίνδυνοι αυτοί όμως θα ήταν δυνατόν να αποφευχθούν με αυξημένη δημοσιονομική πειθαρχία, συνετή εισοδηματική πολιτική και συνεχή βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, παράγοντες που όπως αναλύονται στο 2^ο Κεφάλαιο της μελέτης μας, η Ελλάδα υστέρησε σημαντικά στην προ κρίσης οκταετία 2000-2008. Οι σημαντικότεροι όμως παράγοντες που οδήγησαν την πορεία της ελληνικής οικονομίας στα χνάρια ενός φαύλου κύκλου υπανάπτυξης την συγκεκριμένη οκταετία, ήταν η Διαφθορά, η Παραοικονομία, η Φοροδιαφυγή, καθώς και η αδήλωτη (μαύρη) εργασία οι οποίοι και κατάφεραν να αποφέρουν ένα τεράστιο πλήγμα στην αναπτυξιακή προοπτική της οικονομίας μας.

Συνεπώς η οικονομία της χώρας μας αντιμετώπιζε χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα που οδήγησαν στα υψηλά δίδυμα ελλείμματα και στο υπέρογκο χρέος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουμε στο 3^ο Κεφάλαιο της παρούσης μελέτης, το Δημόσιο Χρέος στην Ελλάδα ήταν ανέκαθεν υψηλό. Το τροφοδοτούσαν κατά κύριο λόγο ορισμένα «ελληνικά παράδοξα», κάποιες διαχρονικές στρεβλώσεις της οικονομίας μας, όπως η αδυναμία είσπραξης από το

δημόσιο των άμεσων φόρων, οι τεράστιες αμυντικές δαπάνες, η μεγάλη, δυσκίνητη και αντιπαραγωγική δημόσια διοίκηση, τα έσοδα από τις αποκρατικοποιήσεις που χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για να καλύψουν ανάγκες του Δημοσίου και βασικά το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Αυτό το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας αλλά και η οργανωτική ανεπάρκεια του κράτους, οδήγησαν σε δημοσιονομικές ανισσοροπίες που είναι ευδιάκριτες στα μεγάλα «δίδυμα ελλείμματα», το Έλλειμμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και το Δημοσιονομικό Έλλειμμα ή Έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης, που είναι και οι βασικοί λόγοι συσσώρευσης του Δημοσίου Χρέους στη χώρα μας.

Μέσα σε αυτό το εξαιρετικά αντίξοο δημοσιονομικό περιβάλλον η Ελλάδα έπρεπε να εξασφαλίσει την απαραίτητη χρηματοδότηση για να αποφύγει τη στάση πληρωμών, στην ουσία την χρεοκοπία της. Την τεχνογνωσία για την εφαρμογή ενός προγράμματος «διάσωσης» από την οικονομική κρίση, της την προσέφεραν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, οι οποίοι και κατάρτισαν το σχετικό πρόγραμμα εξασφαλίζοντάς της παράλληλα, το υψηλότερο δανειακό πακέτο (110δισ ευρώ) που έχει ποτέ διατεθεί στην σύγχρονη, παγκόσμια οικονομική ιστορία.

Έτσι η χώρα μας εισήλθε θριαμβευτικώς στην εποχή των Μνημονίων, το περιεχόμενο των οποίων αναλύεται λεπτομερειακά στο 4^ο και τελευταίο Κεφάλαιο της μελέτης μας. Ένα τεράστιο δάνειο δόθηκε από τους εταίρους στο πτωχευμένο ελληνικό κράτος, στο όνομα της «ευρωπαϊκής αλληλεγγύης» χωρίς διαπραγμάτευση από την ελληνική σκοπιά, συνοδευμένο από μια σειρά σκληρών μέτρων λιτότητας, που αποσκοπούσαν στο να εξασφαλιστούν οι δανειστές ότι θα τους επιστρέψουμε τα δανεικά. Όταν δανείζεις όμως ένα πτωχό μονιμοποιείς την φτώχεια του, αυξάνεις το χρέος του συνεχώς, εκείνος ζητά χρήματα και εσύ του ξαναδανείζεις... Με αυτό τον τρόπο το ένα Μνημόνιο, γέννησε το επόμενο...

Κεφάλαιο 1^ο

«Ιστορική Ανάδρομη στη Διεθνή Χρηματοοικονομική Κρίση»

1.1 Εννοιολογικός Προσδιορισμός της Οικονομικής Κρίσης

Η έννοια της Κρίσης, ως πολυδιάστατη, έχει αποδοθεί ποικιλοτρόπως, ακόμη και από απλούς ανθρώπους για να περιγράψουν με μια λέξη ότι αντιμετωπίζουν ένα δύσκολο πρόβλημα, ότι διανύουν μια περίοδο ανωμαλίας και αντικανονικότητας ή βρίσκονται σε κρίσιμη φάση.

Στην ελληνική γλώσσα, η λέξη Κρίση προέρχεται από το ρήμα κρίνω θέλοντας να χαρακτηρίσει μια μη κανονική κατάσταση. Μια κατάσταση κρίσιμη, δύσκολη, επικίνδυνη. Συγκεκριμένα Κρίση είναι «μια εκτροπή από την κατάσταση της κανονικότητας και μπορεί να προσλάβει διαβαθμίσεις αντικανονικότητας από μια κατάσταση απλής διαταραχής μέχρι την κατάσταση μη ελεγχόμενων εκρηκτικών γεγονότων και την κατάσταση του χάους και του πανικού». Συνεπώς, μια Κρίση εμπεριέχει μια απειλή σχετικά με τους πόρους και τους ανθρώπους, την απώλεια του ελέγχου και ορατές ή αόρατες συνέπειες στους ανθρώπους, τους πόρους και τους οργανισμούς¹.

Αν τώρα η κρίση συνδεθεί με την επιβάρυνση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομικής δραστηριότητας μίας χώρας, τότε γίνεται λόγος για την Οικονομική Κρίση.

Στο άρθρο του ο Frederic S.Mishkin με τίτλο «Anatomy of a Financial Crisis»², θεωρεί την Οικονομική Κρίση ως «μια διαταραχή στις χρηματοπιστωτικές αγορές στις οποίες οι λανθασμένες επιλογές και τα προβλήματα οικονομικού κινδύνου αυξάνονται με αποτέλεσμα, να αδυνατούν να διοχετεύσουν τα κεφάλαιά τους σε παραγωγικές επενδύσεις και σε αποδοτικούς τομείς». Κατά τον ίδιο, μία οικονομική κρίση μπορεί να οδηγήσει μια οικονομία μακριά από την ισορροπία και να στρέψει σε μια καθοδική πορεία τους δείκτες της οικονομικής ανάπτυξης.

¹ Πανηγυράκης, Γ. (2001). *Σύγχρονη Διοικητική Δημοσίων Σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.

² NBER, Working Papers series. Working Paper No 3934, 1992

Πηγή: <http://www.ppge.ufrgs.br/giacomo/arquivos/eco02237/mishkin-1992.pdf>.

Συνεπώς οι οικονομικές κρίσεις μπορεί να έχουν διάφορες επιπτώσεις πέρα του Τραπεζικού Συστήματος.

Κατά τον Οικονομολόγο Γεώργιο Κουφάρη, Οικονομική Κρίση είναι το «φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας». Ο όρος οικονομική δραστηριότητα αναφέρεται σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λ.π. Ο βασικότερος Δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι Επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη³.

Κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission) η Οικονομική Κρίση αποτελεί «τη μία από τις δύο φάσεις των Οικονομικών Διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση»⁴.

Οι Οικονομικές Διακυμάνσεις ορίζονται ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και Κυκλικές Διακυμάνσεις ή Οικονομικοί Κύκλοι. Οι Άγγλοι αποδίδουν το φαινόμενο με τον όρο «business cycles», ακριβώς για να τονίσουν την ιδιαίτερη βαρύτητα των επενδύσεων στην εξέλιξη του Οικονομικού Κύκλου. Από πολύχρονες στατιστικές παρατηρήσεις διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικοί κύκλοι διαρκούν περίπου από 7 έως 11 χρόνια.

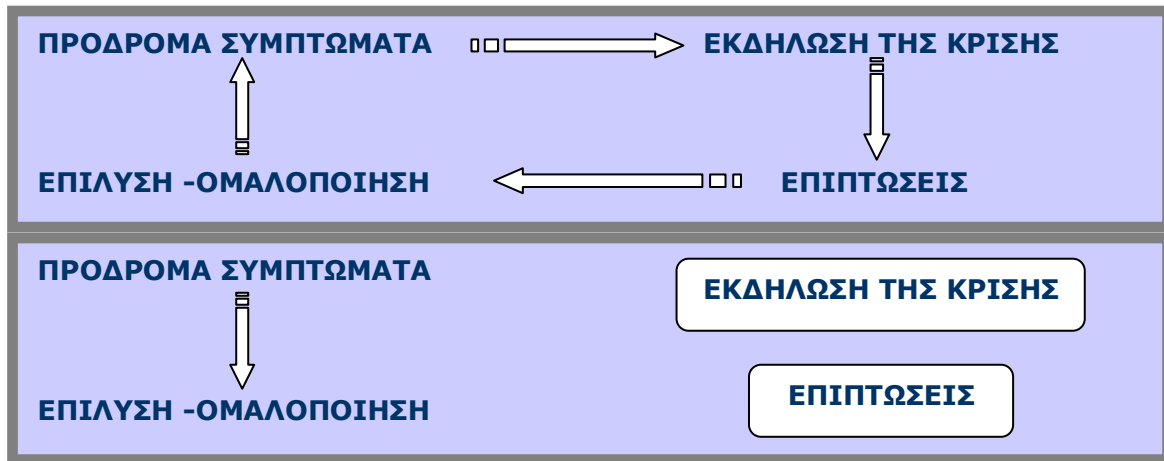
Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία των Οικονομικών Διακυμάνσεων μία κρίση μπορεί να αποτελείται από τέσσερα διαφορετικά και διακριτά στάδια. Ο συνήθης κύκλος ζωής μιας κρίσης ακολουθεί τα παρακάτω στάδια⁵.

1. Στάδιο Διαμόρφωσης της κατάστασης ή Πρόδρομων συμπτωμάτων (Prodromal crisis stage).
2. Στάδιο εκδήλωσης-κορύφωσης της κρίσης (acute crisis stage).
3. Στάδιο των επιπτώσεων (Chronic crisis stage).
4. Στάδιο επίλυσης-ομαλοποίησης (crisis resolution stage).

³ Γεώργιος Κουφάρης (2010), *Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματοπιστηριακές αγορές*. Περιοδικό Χρήμα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010,

⁴ European Commission, (2009), *Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses*. European Economy, Brussels.

⁵ Σφακιανάκης, Κ. (1998). *Διοικητική Κρίσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ο επιθυμητός Κύκλος Ζωής μιας Κρίσης παρουσιάζεται στο 2^ο Σχήμα. Σύμφωνα με αυτόν, από την εμφάνιση των Προδρόμων Συμπτωμάτων, με τις κατάλληλες ενέργειες και τακτικές οδηγούμαστε απ' ευθείας στο στάδιο επίλυσης.

1.2 Το χρονικό της Διεθνούς Χρηματοοικονομικής Κρίσης

Το 2008 εξερράγη μία οικονομική βόμβα που έμελλε να αλλάξει τις ισχύουσες ισορροπίες και να δημιουργήσει νέα δεδομένα στην Παγκόσμια Οικονομία. Δημιουργήθηκαν νέες καταστάσεις, οι οποίες μόνο θεωρητικά αντιμετωπιζόνταν ως τότε από τους ανά τον κόσμο οικονομολόγους. Η δομή των προβλημάτων και οι επιπτώσεις θυμίζουν αρκετά το οικονομικό κραχ του 1929, παρά την τεράστια τεχνολογική και κοινωνική εξέλιξη που γνώρισε η ανθρωπότητα από την εποχή εκείνη έως σήμερα. Η κρίση που ξεκίνησε από την Αμερική και μεταδόθηκε και στην Ευρώπη, και σήμερα βέβαια εξακολουθεί να κλιμακώνεται, έχει εν πολλής να κάνει με την θεμελιώδη ουσία του καπιταλισμού, το κέρδος⁶.

Είναι γεγονός ότι πριν το ξέσπασμα της κρίσης επικρατούσε ένα κλίμα γενικότερης ευδαιμονίας στην Παγκόσμια Οικονομία. Την περίοδο 2002-2007⁷ σημειώνεται η υψηλότερη μέση παγκόσμια ανάπτυξη των τελευταίων 40 ετών. Το 2007 το μέγεθος της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας έφτασε τα 55,6τρις. δολάρια, 23,9% υψηλότερη σε σταθερές τιμές σε σχέση με το 2000.

⁶ Blundell-Wignal, A. and Atkinson P. (2008). *The sub-prime crisis – causal distortions and regulatory reform*. Lessons from the financial turmoil of 2007 and 2008. Reserve Bank of Australia.

⁷ Χαρδούβελης, Γ. *Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική*.

Μεγάλες ασιατικές χώρες όπως η Κίνα και η Ιαπωνία τα τελευταία 30 χρόνια, εξαιτίας της ταχείας εκβιομηχάνισης, του χαμηλού κόστους εργασίας και της διατήρησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας των εθνικών τους νομισμάτων σε χαμηλά επίπεδα, παρουσίασαν υψηλά ποσοστά αποταμίευσης και πλεονάσματος του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών⁸ τους. Αλλά και λόγω του τριπλασιασμού της τιμής του πετρελαίου, προστέθηκαν στις παραπάνω χώρες υψηλής αποταμίευσης και οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες από τη Μέση Ανατολή, τη Σκανδιναβία και η Ρωσία.

Η Κίνα, κυρίως, πέτυχε μια εξαιρετική οικονομική ανάπτυξη μέσω των εξαγωγών βιομηχανικών αγαθών. Οι εξαγωγές αυτές οδήγησαν σε τεράστια πλεονάσματα το Εμπορικό της Ισοζύγιο⁹, τα οποία, όμως δεν τροφοδότησαν την εγχώρια ζήτηση, αλλά τοποθετήθηκαν σε ομόλογα αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης και στις ΗΠΑ. Με τον τρόπο αυτό έρεαν κεφάλαια από τις χώρες με πλεόνασμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών κυρίως στις ΗΠΑ.

Η υπερβολική ρευστότητα που σημειώθηκε στην Αμερική από τις αρχές του 2000 από την τεράστια είσοδο κεφαλαίων, ενισχύθηκε και από την απόφαση της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ (FED), να μειώσει το πραγματικό επιτόκιο¹⁰ στο ιστορικά χαμηλό 1% το οποίο και διατηρήθηκε ως το 2003.

Η ανάγκη μιας κερδοφόρας επένδυσης των εισρεόμενων στις Αμερικανικές Τράπεζες κεφαλαίων, συνετέλεσε στη χαλαρότητα των κριτηρίων βάσει των οποίων χορηγούνταν δάνεια σε ιδιώτες και επιχειρήσεις. Οι δανειολήπτες ήταν σε θέση να λαμβάνουν μακροπρόθεσμα δάνεια καταβάλλοντας εντυπωσιακά χαμηλά πραγματικά επιτόκια, τα οποία και ενθάρρυναν τον περαιτέρω δανεισμό.

Μέσα σε αυτό το κλίμα της συνεχούς ροής κεφαλαίων προς τις Τράπεζες των ΗΠΑ και του συνεχώς αυξανόμενου ανταγωνισμού μεταξύ των Τραπεζών, υιοθετήθηκαν νέες πρακτικές κυρίως στον τομέα της στεγαστικής πίστης. Αναπτύχθηκε μια ιδιαίτερη κατηγορία στεγαστικών δανείων, τα λεγόμενα Ενυπόθηκα Δάνεια Χαμηλής Εξασφάλισης (Sub-Prime Loans, Subprime) τα οποία

⁸ Η διαφορά μεταξύ των εξαγωγών αγαθών, υπηρεσιών και μεταβιβάσεων και των εισαγωγών τους. Χωρίζεται σε τρία επιμέρους ισοζύγια το Εμπορικό Ισοζύγιο και τα Ισοζύγια Εισοδημάτων και Τρεχουσών Μεταβιβάσεων.

⁹ Η διαφορά μεταξύ των εξαγωγών και των εισαγωγών προϊόντων και υπηρεσιών.

¹⁰ Η απόδοση ενός τοκοφόρου περιουσιακού στοιχείου, όπως είναι το ομόλογο ή ένας καταθετικός λογαριασμός, εκφρασμένη ως ποσοστό επί του συνολικού επενδυμένου κεφαλαίου και η οποία, συνήθως, αναφέρεται σε ετήσια βάση.

και ανέρχονταν στο 40% το 2007 (από 23% το 2000)¹¹ επί του συνόλου των στεγαστικών δανείων των ΗΠΑ.

Πρόκειται ουσιαστικά για δάνεια που χορηγούνταν χωρίς εγγύηση, σε οικογένειες με ιδιαίτερα χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα, σε πολλές περιπτώσεις μη ευκατάστατες. Χορηγήθηκαν δάνεια ακόμη και σε ανέργους χωρίς περιουσιακά στοιχεία. Όταν οι δανειολήπτες αυτοί δεν μπόρεσαν τελικά να πληρώσουν τις δόσεις, οι Τράπεζες έμειναν με τα προσημειωμένα ακίνητα, τα οποία έπρεπε να πουλήσουν. Έτσι εκτοξεύθηκαν οι κατασχέσεις, οι πλειστηριασμοί και επιταχύνθηκε η πτώση των τιμών ακινήτων, κυρίως στις ΗΠΑ¹².

Η προαναφερθείσα διαδικασία ωθούσε συνεχώς τις Τράπεζες στο να δρουν με ηθική ανευθυνότητα. Ο παραδοσιακός τραπεζίτης κοιτούσε δύο πράγματα: καταθέσεις και δάνεια. Αυτό ήταν το ισοζύγιό του και προσπαθούσε να το διατηρεί σε ισορροπία. «Η χρηματοπιστωτικοποίηση των Τραπεζών, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, είχε αφήσει όμως, κατά πολύ πίσω τον κανόνα αυτόν. Τώρα ο στόχος των Τραπεζών ήταν η αύξηση των κερδών μέσω των πωλήσεων. Η μανία για πωλήσεις προκάλεσε τη δημιουργία ευφάνταστων προϊόντων. Δόθηκε έμφαση στην πώληση ενυπόθηκων δανείων και ομολόγων και εγκαταλείφθηκε οριστικά το κυνήγι των καταθέσεων». «Είχε δημιουργηθεί μία αγορά που λειτουργούσε στα όρια της επιστημονικής φαντασίας»¹³.

Οι Τράπεζες μετέτρεψαν τα Δάνεια Subprime σε Ομόλογα (Bonds)¹⁴, δηλαδή τα «τιτλοποιούσαν»¹⁵. Τα συγκεκριμένα «Δομημένα Χρεωστικά Ομόλογα»

¹¹ Μερτζάνης Χ., (2008). *Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση. Χαρακτηριστικά, προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής.*

Πηγή:http://www.ethe.org.gr/files/pdf/mertzanis_xrimatooikonomikii%20krisi_1294819_864.pdf

¹² *Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση 2007-2008.*

Πηγή:<http://el.wikipedia.org/wiki/>.

¹³ Στεργίου Λ. (2008). *Πως ξεκίνησε η Οικονομική Κρίση του 2008.* Πηγή: Οικονομικό ένθετο της Εφημερίδας Καθημερινή (26-10-2008).

http://news.kathimerini.gr/4dcqi/_w_articles_economyagor_1_26/10/2008_289798

¹⁴ Τίτλοι που εκδίδει το δημόσιο, αλλά και επιχειρήσεις, προκειμένου να αντλήσουν δανειακά κεφάλαια. Ο κάτοχος του ομολόγου δανείζει κεφάλαια στον εκδότη του ομολόγου για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (διάρκεια), εισπράττοντας έναν ετήσιο τόκο (κουπόνι), ενώ την ημερομηνία λήξης του, ο εκδότης του επιστρέφει το κεφάλαιο στον κάτοχο του ομολόγου. Ο τελευταίος μπορεί να το πουλήσει πριν τη λήξη του ή να το παραχωρήσει σε ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα με τη μορφή εγγύησης, προκειμένου να λάβει κάποιο δάνειο.

- Colateralized Debt Obligations (CDOs), στην ουσία, βασίζονταν σε «εγγυημένες υποχρεώσεις χρέους». Δηλαδή βασίζονταν στις προσδοκίες απολαβής των δανειακών οφειλών που θα απέφεραν υψηλό κέρδος. Παράλληλα όμως, ενσωμάτωναν το κάθε μορφής ρίσκο που ενείχαν τα δάνεια που είχαν δοθεί, και από τα οποία προέρχονταν (Δάνεια Subprime).

Πουλώντας τα Ομόλογα αυτά, και μεταθέτοντας τον κίνδυνο στον αγοραστή εξασφάλιζαν ρευστότητα, την οποία χρησιμοποιούσαν για τη χορήγηση νέων Δανείων Subprime.

Για να αντισταθμίζουν τον κίνδυνο, οι Τράπεζες δημιουργούσαν παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα που μέσω συμβολαίων εξασφάλιζαν όσους είχαν επενδύσει σε CDOs (τιτλοποιημένα Δάνεια Subprime), δηλαδή Τράπεζες, Ασφαλιστικές κ.λ.π., οι οποίοι και δεχόντουσαν να πληρώνουν ένα ασφάλιστρο κινδύνου στην Τράπεζα. Δηλαδή οι Τράπεζες εισέπρατταν ασφάλιστρα για να αποζημιώσουν τον αγοραστή του τιτλοποιημένου Δανείου Subprime σε περίπτωση επισφάλειας (του ομολόγου).

Οι καταβολές αυτές αντιστοιχούσαν σε συγκεκριμένες απαιτήσεις (αποζημίωσης) των επενδυτών. Οι τράπεζες τιτλοποιούσαν και αυτές τις απαιτήσεις και τις πουλούσαν σε άλλους επενδυτές (τράπεζες, χρηματιστηριακές, ασφαλιστικές κ.λ.π.) δημιουργώντας μία Δευτερογενή Αγορά Ομολόγων¹⁶. Με αυτό τον τρόπο κυκλοφόρησαν στην αγορά τα Credit Default Swaps (CDS) δηλαδή τα «ασφάλιστρα έναντι του κινδύνου αθέτησης πληρωμών»¹⁷, τα οποία απαλλάσσουν τον κάτοχο του ομολόγου CDO από τον πιστωτικό κίνδυνο, ο οποίος μεταφέρεται στον εκδότη του ασφαλίστρου.

Χαρακτηριστικό είναι ότι η εν λόγω αγορά λειτουργούσε χωρίς καμία εποπτεία και με ελάχιστη διαφάνεια. Σε περίπτωση που υπήρχε η υπόνοια ή η

¹⁵ Η Τιτλοποίηση/Χρεογραφοποίηση (securitization) αναφέρεται στη διαδικασία συγκέντρωσης μεμονωμένων δανειακών (επισφαλών) απαιτήσεων, με σκοπό την έκδοση και διάθεση νέων μεταβιβάσιμων τίτλων (κινητών αξιών), συνήθως μέσω ενός φορέα ειδικού σκοπού (special purpose vehicle), οι πληρωμές των οποίων βασίζονται στην είσπραξη των ταμειακών ροών των υποκείμενων δανειακών απαιτήσεων.

¹⁶ Αγορά στην οποία γίνεται διαπραγμάτευση αγοραπωλησίας ομολόγων που έχουν εκδοθεί στο παρελθόν.

¹⁷ Ονομάζονται και Συμβόλαια Αθέτησης Κινδύνου. Αποτελούν Χρηματοπιστωτικά προϊόντα με τα οποία ο πωλητής τους συμφωνεί να αποζημιώσει τον αγοραστή σε περίπτωση χρεοκοπίας ή πιστωτικού γεγονότος.

εκτίμηση ότι ο εκδότης του Ομολόγου CDO θα δυσκολευτεί να το αποπληρώσει, τότε η τιμή του αντίστοιχου ασφαλιστρου (CDS) ανέβαινε.

Οι επενδυτές τώρα των CDS, οι οποίοι και κέρδιζαν υψηλές αποδόσεις, είχαν την υποχρέωση να αποζημιώσουν τους αγοραστές των τιτλοποιημένων Δανείων Subprime σε περίπτωση επισφάλειας.

Στην ουσία δηλαδή η μία Τράπεζα μετέθετε τον κίνδυνο στην άλλη, υποσχόμενη υψηλότερες αποδόσεις. Ταυτόχρονα υπήρχαν Οργανισμοί που ασφάλιζαν ομόλογα και δάνεια, ενώ δημιουργήθηκαν και παράγωγα προϊόντα για να εξασφαλίζονται όσοι... ασφάλιζαν τους κινδύνους άλλων... Και όλοι αυτοί οι κίνδυνοι είχαν μετατραπεί σταδιακά σε «στοιχήματα» στην αγορά παραγώγων.

Τα πρώτα προβλήματα δεν άργησαν να φανούν. Ενώ οι τιμές των ακινήτων στις ΗΠΑ είχαν αυξηθεί έως 125% στα μέσα του 2007, με τα εισοδήματα να παραμένουν αμετάβλητα, εκείνη την περίοδο, άρχισαν να διαφαίνονται οι πρώτες αμφιβολίες αναφορικά με την φερεγγυότητα των προβληματικών τραπεζικών προϊόντων, όταν και άρχισε η αναστροφή στην τάση των τιμών των ακινήτων.

Η αγορά των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών άρχισε να καταρρέει, διότι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήταν εκτεθειμένα σε πολύπλοκα δομημένα προϊόντα, η αξιοπιστία των οποίων είχε εσφαλμένα επιβεβαιωθεί από Εταιρείες Αξιολόγησης Πιστοληπτικής Ικανότητας¹⁸. Ο καιροσκοπισμός και η απληστία είχαν προ πολλού κάμψει τις αντιστάσεις των Οίκων Αξιολόγησης, οι οποίοι παράβλεψαν να επισημάνουν την επικινδυνότητα των παράγωγων χρηματοοικονομικών προϊόντων, τα οποία βασιζόνταν σε δανειακές συμβάσεις που ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους επισφαλείς.

Ο συνεχώς αυξανόμενος δανεισμός από τις Τράπεζες για την αγορά σπιτιών από εργαζόμενους με παγωμένους μισθούς, συντέλούσε στη διαρκή αύξηση των τιμών των ακινήτων, γεγονός που συνέβαλε με τη σειρά του σε ολόένα και αυξανόμενο δανεισμό, με συνέπεια ο φαύλος κύκλος να συνεχίζεται χωρίς τέλος.

¹⁸ Οι Εταιρείες Αξιολόγησης Πιστοληπτικής Ικανότητας ή συνηθέστερα Οίκοι Αξιολόγησης είναι ιδιωτικές εταιρίες οικονομικού ενδιαφέροντος που προσφέρουν κυρίως συμβουλευτικές «ανεξάρτητες» και έγκυρες υπηρεσίες στη δευτερογενή αγορά. Αξιολογώντας την πιστοληπτική ικανότητα των δανειζομένων (ιδιωτών, επιχειρήσεων, κρατών) καθώς επίσης και τα χρεόγραφα που εκδίδουν οι δανειζόμενοι παρέχουν σχετικές πληροφορίες υπέρ των ενδιαφερομένων ώστε να λαμβάνουν ασφαλέστερες χρηματοδοτικές αποφάσεις. Οι σημαντικότεροι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας είναι οι: Moody's, Standard & Poor's και Fitch Ratings.

Σε αυτό ήρθε να προστεθεί και το Τραπεζικό Τέχνασμα της μετατροπής των χρεών σε παράγωγα που προαναφέραμε, τα οποία εν συνεχεία οι δημιουργοί τους τα πουλούσαν, διαχέοντας έτσι τον κίνδυνο σε παγκόσμια κλίμακα, γεγονός που προσιδιάζει σε απασφάλιση χειροβομβίδας.

Τα πρώτα σημάδια του επικείμενου κινδύνου δεν άργησαν να φανούν. Το Μάρτιο του 2008, η Bear Stearns, μια από τις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες των ΗΠΑ, εξαγοράστηκε από την J.P. Morgan, προκριμένου να αποφύγει την πτώχευση, όπως και η Merrill Lynch που διασώθηκε μέσω της εξαγοράς της από την Bank of America αντίστοιχα, ενώ η Ομοσπονδιακή Τράπεζα FED, προσφέρει έκτακτη οικονομική ενίσχυση για την διάσωση του Ασφαλιστικού έως τότε Κολοσσού AIG, σηματοδοτώντας έτσι την απαρχή μιας νέας εποχής κατά την οποία οι εποπτικές αρχές είχαν αποφασίσει να αρχίσουν να λαμβάνουν παρεμβατική δράση, για να αποτρέψουν ένα ενδεχόμενο συστημικό Αρμαγεδώνα στο Χρηματοπιστωτικό Σύστημα. Το Σεπτέμβριο του 2008, βέβαια, η κρίση κορυφώθηκε με την κατάρρευση της Επενδυτικής Τράπεζας, Lehman Brothers, την οποία ακολούθησαν κρατικοποιήσεις Τραπεζών (Fannie Mae, Freddy Mac, μερικώς η Fortis).

Η εξάπλωση της κρίσης στην Ευρώπη ήταν θέμα χρόνου, με πρώτο θύμα την επενδυτική τράπεζα Northern Rock της Βρετανίας, η οποία κρατικοποιήθηκε για να μην καταρρεύσει. Ακολουθεί η κατάρρευση του Χρηματοπιστωτικού Συστήματος της Ισλανδίας. Η αβεβαιότητα άρχισε να δίνει της θέση στις σταδιακά στον πανικό, με αποτέλεσμα ουσιαστικά να παγώσει η διατραπεζική αγορά.

Η Χρηματοπιστωτική Κρίση άρχισε να μεταφέρεται με σφοδρότητα και να πλήττει πλέον την πραγματική Οικονομία όταν οι Τράπεζες άρχισαν να περιορίζουν δραστικά την παροχή πιστώσεων προκειμένου να διατηρήσουν την κεφαλαιακή τους επάρκεια, πλήττοντας ιδιαίτερος τις επενδύσεις οι οποίες με τη σειρά τους συμπαρέσυραν και όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη (απασχόληση, εθνικό προϊόν, τιμές κ.λ.π.).

1.3 Τα Αίτια Της Διεθνούς Χρηματοοικονομικής Κρίσης

Η οικονομική ύφεση στην οποία έχουν εισέλθει όλες σχεδόν οι χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα δεν μπορεί να αποδοθεί σε μια μόνο αιτία αλλά σε ένα σύνολο αρνητικών παραγόντων ο συνδυασμός των οποίων καθίσταται

επικίνδυνος για την οικονομία και την κοινωνία. Τα τελευταία χρόνια επικράτησαν οι νεοκλασικές απόψεις για την λειτουργία της οικονομίας και των αγορών σύμφωνα με τις οποίες οι τελευταίες αυτορυθμίζονται και αυτοεποπτεύονται σε κάποιο βαθμό, μαζί με την εφαρμογή της αρχής της ελάχιστης εποπτείας και της ελάχιστης κρατικής παρέμβασης. Όπως βέβαια αποδείχθηκε τα παραπάνω δεν ήταν αρκετά για να αποφευχθεί η κρίση και η ύφεση που την ακολούθησε.

Η παγκοσμιοποίηση του χρηματοοικονομικού συστήματος που πραγματοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια δημιούργησε σημαντικές αλληλεξαρτήσεις των αγορών, οικονομιών και χωρών μεταφέροντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και τα αρνητικά αποτελέσματα τους με μεγάλη ταχύτητα και ένταση στον υπόλοιπο κόσμο και στην πραγματική οικονομία. Ο πανικός από τις πτωχεύσεις των Τραπεζικών Ιδρυμάτων οδήγησε στην κρίση ρευστότητας, λόγω της απόσυρσης των καταθέσεων σε εναλλακτικές επενδύσεις και μετρητά, ενώ η διατραπεζική αγορά χρήματος και κεφαλαίου πάγωσε.

Για την αντιμετώπιση της κρίσης ρευστότητας τα Τραπεζικά Ιδρύματα προέβησαν σε κάθετη μείωση των χρηματοδοτήσεων της οικονομίας ενώ οι επιχειρήσεις εκτιμώντας μειωμένη ζήτηση και ρευστότητα προχώρησαν σε μείωση του κόστους παραγωγής και απολύσεις. Με αυτόν τον τρόπο η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση μετατράπηκε με ταχύτατους ρυθμούς σε Παγκόσμια Ύφεση.

Τα αίτια της παρούσας χρηματοοικονομικής κρίσης αποτελούν ένα φλέγον αντικείμενο έρευνας, αφού η κρίση αυτή έθεσε σε κίνδυνο τη σταθερότητα του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος. Μάλιστα, η έκταση, η παρατεταμένη διάρκεια και οι αλόγιστες συνέπειες της κρίσης αυτής ανέκαθεν οδηγούσε σε μια αναλυτική διερεύνηση των αιτιών που την προκάλεσαν.

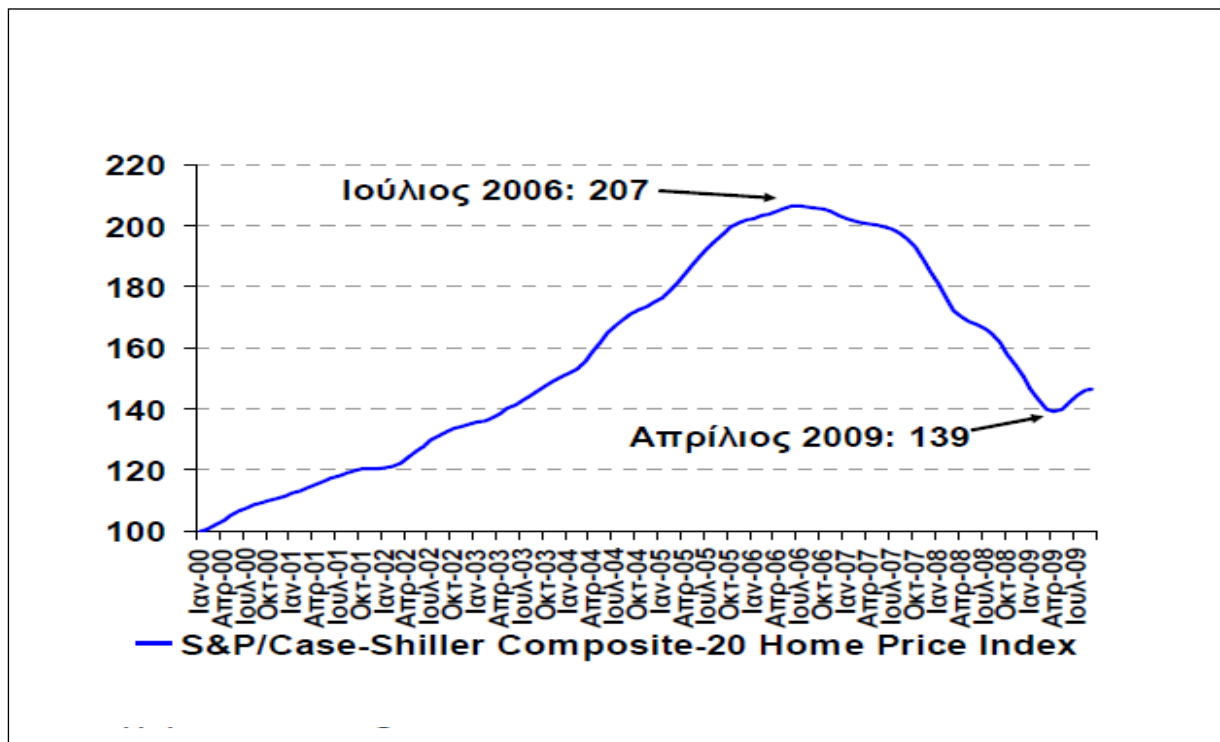
Η χρηματοοικονομική κρίση δε μπορεί να αποδοθεί σε μια μόνο αιτία. Προήλθε από ένα συνδυασμό παραγόντων, πολλοί από τους οποίους επηρέασαν τη δυναμική των υπολοίπων. Για πολλούς αναλυτές η σημερινή χρηματοοικονομική κρίση ξεκίνησε από την ταυτόχρονη συνύπαρξη των ακόλουθων τριών παραγόντων¹⁹:

¹⁹ Χαρδούβελης, Γ. (2008). *Διεθνής Χρηματοοικονομική Κρίση 2007-2008 & Οικονομικές Επιπτώσεις*. Περιοδικό *Greek Money*, τεύχος Μαρτίου 2008.

Ι. Η φούσκα²⁰ στις τιμές των ακινήτων σε πολλές περιοχές των ΗΠΑ, η οποία διευκόλυνε την υπέρ-κατανάλωση (μέσω δανεισμού βασισμένου στην υπεραξία των ακινήτων, το αποκαλούμενο mortgage equity withdrawal), με αποτέλεσμα την υπέρ-θέρμανση της οικονομίας και την αύξηση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών, όπως πολλές φορές συμβαίνει σε παρόμοιες κρίσεις.

Τα πρώτα ανησυχητικά σημάδια της εν λόγω φούσκας παρατηρήθηκαν στις αρχές του 2007, όταν η κούρσα στο στεγαστικό τομέα άρχισε να υποχωρεί και οι τιμές των σπιτιών, που είχαν διπλασιαστεί την προηγούμενη δεκαετία, άρχισαν να υποχωρούν, όπως φαίνεται και στο παρακάτω Διάγραμμα.

Διάγραμμα 1: Η πορεία των τιμών των κατοικιών στις Η.Π.Α.

Πηγή: Bloomberg

Ο λόγος ήταν πολύ απλός: η προσφορά νέων σπιτιών άρχισε να ξεπερνά τη ζήτηση και η άνοδος των επιτοκίων, στην οποία προχώρησε η FED τον Ιούνιο του 2006, κατέστησε τα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια κυμαινόμενου επιτοκίου πιο ακριβά. Ταυτόχρονα τα στεγαστικά δάνεια μειωμένης εξασφάλισης που είχαν

²⁰ Η αύξηση της τιμής ενός περιουσιακού στοιχείου σε επίπεδα κατά πολύ υψηλότερα από την πραγματική αξία του.

εκδοθεί το 2005-2006 άρχισαν να παρουσιάζουν ασυνήθιστα υψηλά ποσοστά ληξιπρόθεσμων οφειλών και αθετήσεων πληρωμών.

Οι ΗΠΑ δεν ήταν η μόνη χώρα που στήριξε την ανάπτυξη της στην κατανάλωση και στην οικιστική επένδυση. Πολλές από τις οικονομίες που επλήγησαν από την κρίση είχαν παρόμοιες παθογένειες. Σε χώρες όπως η Ισπανία, η Ιρλανδία, η Αυστραλία, το Ντουμπάι και άλλες, παρατηρήθηκε η δημιουργία στεγαστικής φούσκας. Οι ΗΠΑ, αν και δημιούργησαν τα περισσότερα προβληματικά δάνεια από οποιαδήποτε άλλη χώρα, δεν ήταν υπεύθυνες για την πτώση στο στεγαστικό τομέα και των άλλων χωρών. Το Αμερικανικό Κράχ ίσως ήταν ο καταλύτης, δεν ήταν όμως η αιτία. Οι χώρες με υπερθερμασμένες στεγαστικές αγορές ήταν και αυτές στο χείλος του Κράχ²¹.

II. Η ραγδαία εξάπλωση στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου (subprime), από 23% των συνολικών στεγαστικών το 2000 σε 40% το 2007, δηλαδή μια αχαλίνωτη πιστωτική επέκταση σε κατηγορίες νοικοκυριών που υπό κανονικές συνθήκες δεν θα έπρεπε να έχουν δανειοδοτηθεί. Οι Τράπεζες παρείχαν δάνεια με μόνη εγγύηση την αναμενόμενη αύξηση στην τιμή της κατοικίας, ενώ διευκόλυναν τα νοικοκυριά με ελκυστικά χαμηλά επιτόκια στα πρώτα χρόνια, τα οποία όμως θα αναπροσαρμόζονταν στη συνέχεια. Πολλές φορές οι Τράπεζες αναλάμβαναν να πληρώσουν το δάνειο του νοικοκυριού από άλλη Τράπεζα, επειδή το νοικοκυριό είχε πρόβλημα αποπληρωμής. Και είχε πρόβλημα αποπληρωμής, καθώς με την άνοδο των επιτοκίων της περιόδου 5/2004 - 6/2006, οι μηνιαίες δόσεις αυξάνονταν. Η έντονη αναζήτηση νέων πελατών από τις Τράπεζες φαίνεται και από το γεγονός ότι τα περιθώρια επιτοκίων για τα μη φερέγγυα νοικοκυριά διαρκώς μειώνονταν.

III. Η μεταφορά του ρίσκου από τους Ισολογισμούς των Τραπεζών στο κοινό και τους επενδυτές μέσω τιτλοποιήσεων, πολλοί από τους οποίους αγνοούσαν το ύψος του κινδύνου και υπήρξαν επιρρεπείς στις τότε υψηλές αποδόσεις. Η μεταφορά αυτή του ρίσκου επέτρεπε στις Τράπεζες να δανείζουν άφοβα σε μη φερέγγυους δανειολήπτες και στη συνέχεια να αποκτούν ρευστότητα για επιπλέον δανειοδοτήσεις, χωρίς να χρειάζονται να βρουν νέους καταθέτες. Οι τιτλοποιήσεις έγιναν μηχανές παραγωγής χρήματος. Μάλιστα, όλο και μεγαλύτερα ποσοστά των στεγαστικών δανείων άρχισαν να διεκπεραιώνονται

²¹ Ρουμπινί Ν., Μιμ Σ., (2010). Η οικονομία της κρίσης. Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

μέσω τιτλοποιήσεων από μη παραδοσιακούς οργανισμούς, οι οποίοι δεν είχαν την εγγύηση του αμερικανικού δημοσίου (30% το 2002, 54% το 2006).

Για τους περισσότερους όμως αναλυτές ανά τον κόσμο υπάρχει η γενική συμφωνία ότι τέσσερις τελικώς, είναι οι βασικές κατηγορίες παραγόντων που θεωρούνται ότι συνέτειναν στην δημιουργία της Χρηματοοικονομικής Κρίσης του 2008²²:

(α) Οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες: Τα τελευταία τριάντα χρόνια η Κίνα πέτυχε μια εξαιρετική οικονομική ανάπτυξη μέσω των εξαγωγών βιομηχανικών αγαθών στις ΗΠΑ. Οι εξαγωγές αυτές οδήγησαν σε τεράστια πλεονάσματα το εμπορικό ισοζύγιο της Κίνας, τα οποία, όμως δεν τροφοδότησαν την εγχώρια ζήτηση, αλλά τοποθετήθηκαν σε ομόλογα των ΗΠΑ και άλλα δολαριακά αξιόγραφα που κράτησαν το δολάριο σε σχετικά υψηλά επίπεδα και αντίθετα τα επιτόκια δανεισμού στις ΗΠΑ σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε ενίσχυση της ρευστότητας και του δανεισμού στις ΗΠΑ αλλά και στη συγκράτηση του πληθωρισμού. Για τους δικούς τους λόγους η κάθε μια, ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση (προβλήματα ανταγωνιστικότητας), ούτε η Ιαπωνία (χαμηλή εγχώρια ζήτηση) μπόρεσαν να παρέμβουν αποτρεπτικά.

(β) Υπερβολική Πιστωτική Επέκταση και Μόχλευση: Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η πιστωτική επέκταση στις ΗΠΑ και στις περισσότερες Ανεπτυγμένες Οικονομίες υπήρξε εντυπωσιακή, προερχόμενη όχι μόνο από την σχετικά μεγάλη αύξηση της νομισματικής βάσης, αλλά και από την απίστευτη χρηματοοικονομική μόχλευση²³ εντός και εκτός των ισολογισμών των πιστωτικών ιδρυμάτων και κυρίως των Επενδυτικών Τραπεζών και των Κερδοσκοπικών

²² Κολλίντζας Τ., Ψαλιδόπουλος Μ. Ημερίδα του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων με θέμα: «Από την Κρίση του 1929 στην Κρίση του 2009». Περιοδικό Οικονομία & Αγορές, Τόμος ΙV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009.
Πηγή: <http://eurobank.gr/research>.

²³ Δείχνει τον βαθμό δανεισμού ενός χρηματοπιστωτικού ιδρύματος ή μιας επιχείρησης, σε σχέση με τα ίδια κεφάλαια του. Ο δανεισμός αυτός γίνεται προκειμένου να χρηματοδοτηθούν νέες επενδυτικές ή επιχειρηματικές δραστηριότητες. Σε εποχές ευνοϊκών οικονομικών συνθηκών, η πρακτική αυτή μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των κερδών. Ωστόσο, αυξάνει ταυτόχρονα τον κίνδυνο χρεοκοπίας, καθώς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις που έχουν υψηλή μόχλευση, ενδέχεται να αντιμετωπίσουν πρόβλημα αποπληρωμής των δανείων τους, σε περίπτωση δυσμενών αλλαγών στο οικονομικό περιβάλλον.

Κεφαλαίων (hedge funds)²⁴. Η μόχλευση αυτή, όπως και σε άλλες χρηματοοικονομικές κρίσεις, υποθήκευσε τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και άφησε το σύστημα εκτεθειμένο σε συστημικούς κινδύνους²⁵.

Η μόχλευση αποτελεί ένα χρηματοοικονομικό εργαλείο που επιτρέπει να αυξηθεί η έκθεση στην αγορά δίνοντας τη δυνατότητα να επενδυθεί μεγαλύτερο ποσό από το πραγματικό υπόλοιπο ενός συγκεκριμένου λογαριασμού. Οι επενδυτές χρησιμοποιούν τη μόχλευση για να μεγεθύνουν τα κέρδη τους, αν και θα πρέπει να τονιστεί ότι με τη χρήση της μόχλευσης μπορεί και οι ζημιές να πολλαπλασιαστούν.

(γ) Ασύμμετρη πληροφόρηση και Προβλήματα Εντολέα - Εντολοδόχου: Η ύπαρξη ασύμμετρης πληροφόρησης σχετικά με τα δομημένα προϊόντα (CDOs- Collateralized Debt Obligations, CDS-Credit Default Swaps, κ.α.), παρείχε την ευκαιρία στους εκδότες τους να μεταβιβάζουν υπερβολικό κίνδυνο με αδιαφανή τρόπο, κίνδυνος ο οποίος ούτε τιμολογούταν σωστά και ούτε αντισταθμιζόταν επαρκώς.

Ταυτόχρονα, τα συστήματα αμοιβών των Εμπορικών Τραπεζών, των Επενδυτικών Τραπεζών, των Ασφαλιστικών Εταιρειών και των hedge funds δεν χαρακτηρίζονταν από την συμβατότητα κινήτρων ανάμεσα στα στελέχη και τους μετόχους των εταιρειών τους, με αποτέλεσμα επίσης να αναλαμβάνονται υπερβολικοί κίνδυνοι από άτομα τα οποία δεν θα υφίσταντο το κόστος των αποτυχημένων επιλογών τους.

(δ) Ρυθμιστικά κενά και ελλιπής εποπτεία: Από το 1999 και μετά, τόσο στις ΗΠΑ όσο και σε άλλες χώρες υπήρξε μια αποστροφή, η οποία είχε πολιτικό-ιδεολογικό υπόβαθρο, στην εφαρμογή (κυρίως από τη FED και την SEC²⁶) ρυθμιστικών μέτρων αναφορικά με την επικινδυνότητα της ανεξέλεγκτης

²⁴ Ιδιωτικά επενδυτικά ταμεία τα οποία διαχειρίζονται χαρτοφυλάκια επενδύσεων, που αποτελούνται (συχνά) από υψηλού ρίσκου και απόδοσης χρηματοοικονομικά προϊόντα. Απευθύνονται σε θεσμικούς επενδυτές.

²⁵ Συστημικός Κίνδυνος είναι ο κίνδυνος διάχυσης των συνεπειών της αδυναμίας ενός χρηματοπιστωτικού ιδρύματος να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της, στο σύνολο του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της οικονομίας γενικότερα.

²⁶ Η Αμερικανική Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC) ιδρύθηκε το 1934, ως ο εποπτικός μηχανισμός των κανονισμών περί κινητών αξιών (χρεογράφων) της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών.

πιστωτικής επέκτασης²⁷ και της μόχλευσης. Την ίδια περίοδο, οι χρηματοοικονομικοί νεωτερισμοί, μεταξύ των οποίων και αυτοί που αναφέρθηκαν παραπάνω, ταχύτατα δημιούργησαν νέες αγορές, χωρίς όμως να συνοδεύονται από τους κατάλληλους κανόνες λογιστικής απεικόνισης και το αντίστοιχο ρυθμιστικό και εποπτικό πλαίσιο.

Στους παραπάνω παράγοντες αξίζει να προστεθεί και το σημαντικό μερίδιο ευθύνης που φέρουν και οι Οίκοι Αξιολόγησης, που βαθμολογούσαν τα πολυσύνθετα τιτλοποιημένα προϊόντα, εξομοιώνοντας τα πολλές φορές με κρατικά ομόλογα, οδηγώντας τους επενδυτές να υποεκτιμούν τον κίνδυνο. Η μεροληψία αυτών των Οίκων πηγάζει από το γεγονός ότι οι εκδότες των τίτλων ήταν στην ουσία αυτοί που πλήρωναν για την αξιολόγηση, είχαν δηλαδή ένα είδος πελατειακής σχέσης που όπως φάνηκε επηρέασε, για να μην πούμε καθοδήγησε, την κρίση τους. Επηρεαζόμενοι από τα κέρδη τους και εκμεταλλευόμενοι την ελάχιστη Τραπεζική Εποπτεία²⁸, οι Οίκοι άργησαν να ενστερνιστούν το μέγεθος του προβλήματος.

Δίχως αμφιβολία, οι συνέπειες της συνύπαρξης αυτής είχαν υπερπολλαπλάσιες επιπτώσεις από αυτές που θα είχε κάθε αίτιο μεμονωμένα. Έτσι, το αποτέλεσμα της συνύπαρξης αυτής ήταν μια σειρά από τεράστιες «φούσκες» σε διάφορες αγορές φυσικού και χρηματοοικονομικού κεφαλαίου (ακίνητα, εμπορεύματα, μετοχές, παράγωγα).

1.4 Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Αντιμετώπιση της Διεθνούς Χρηματοπιστωτικής Κρίσης

Όταν το Κραχ του 2008 χτύπησε την Wall Street, ο Ευρωπαϊκός εως τότε καθησυχασμός δέχτηκε ισχυρό πλήγμα, παρά τους μέχρι τότε ισχυρισμούς των Ευρωπαίων ότι η κρίση δεν θα άγγιζε την Ευρώπη και ότι οι Ευρωπαϊκές Τράπεζες

²⁷ Αύξηση των χορηγούμενων δανείων (πίστη) προς τον ιδιωτικό τομέα, η οποία επηρεάζεται, κυρίως, από τη νομισματική πολιτική που ασκεί η Κεντρική Τράπεζα. Για παράδειγμα, μείωση των επιτοκίων δανεισμού των εμπορικών τραπεζών ή αύξηση της προσφοράς χρήματος οδηγεί σε πιστωτική επέκταση.

²⁸ Πρόκειται για το θεσμικό πλαίσιο, τις εποπτικές αρχές και τις διαδικασίες ελέγχου του τραπεζικού συστήματος με στόχο την προστασία τόσο των καταθετών όσο και των τραπεζικών ιδρυμάτων, αλλά και τον περιορισμό-αντιμετώπιση του συστημικού κινδύνου και διακρίνεται σε μικροπροληπτική και μακροπροληπτική εποπτεία. Αντικείμενο της πρώτης είναι τα επί μέρους τραπεζικά ιδρύματα, αξιολογώντας τους κινδύνους που έχουν αναλάβει και εποπτεύοντας τη συμμόρφωσή τους με τους κανόνες που διέπουν το τραπεζικό σύστημα, ενώ αντικείμενο της δεύτερης είναι το τραπεζικό σύστημα ως σύνολο και κατά πόσο η λειτουργία του μπορεί να προκαλέσει έναν συστημικό κίνδυνο.

δεν ήταν εκτεθειμένες σε κανένα κίνδυνο. Η στενή όμως διασύνδεση των ευρω-ατλαντικών χρηματοπιστωτικών αγορών, η αλληλεξάρτηση των αγορών αγαθών και υπηρεσιών, οι υψηλές εκατέρωθεν άμεσες επενδύσεις, οι κοινές επιχειρηματικές αλυσίδες, η ψυχολογική αλληλεπίδραση κ.ά. αποτέλεσαν διαύλους μετάδοσης της κρίσης και στις χώρες του ευρώ.

Αρχικώς η κρίση έπληξε τα εθνικά χρηματοπιστωτικά συστήματα. Περισσότερο επλήγησαν οι Τράπεζες των χωρών με συγκριτικά εντονότερη διασύνδεση με το Αμερικανικό Τραπεζικό Σύστημα, όπως η Ιρλανδία και η Γερμανία από την Ευρωζώνη και οι Τράπεζες του Ηνωμένου Βασιλείου (ΗΒ) από τις χώρες εκτός Ευρωζώνης.

Ακολούθως, η κρίση έπληξε τις πραγματικές οικονομίες λόγω της μείωσης του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων, της περιστολής της ενεργούς ζήτησης και της περιοριστικής πιστοδοτικής πολιτικής των τραπεζών.

Με την κατάρρευση των καταναλωτικών αγορών των Ηνωμένων Πολιτειών και του μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων²⁹, η Ευρώπη όχι μόνο έχασε μια σημαντική πηγή ζήτησης για τα προϊόντα της, αλλά συνειδητοποίησε και ότι οι ίδιες οι Τράπεζές της αντιμετώπιζαν την καταστροφή μέσω ενός γενικευμένου bank run, καθώς τα αποκτημένα CDOs της Αμερικής μετατρέπονταν σε στάχτη.

Η «μόλυνση» όλων των Τραπεζών των ανεπτυγμένων χρηματοπιστωτικών κέντρων της Ευρώπης από τα «τοξικά ομόλογα» καθιστούσε εξαιρετικά δύσκολη την εκτίμηση του ρίσκου στο οποίο αυτές είχαν εκτεθεί. Αφού δεν ήταν βέβαιες για τη δική τους κατάσταση, λογικό ήταν να είναι δύσπιστες σχετικά με την έκθεση σε κινδύνους των άλλων τραπεζών. Ως εκ τούτου και προκειμένου να διατηρήσουν τη ρευστότητα τους, ο διατραπεζικός δανεισμός και η χορήγηση πιστώσεων πάγωσε.

Έσπευσαν λοιπόν τότε, τόσο η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να «σώσουν» τις Ευρωπαϊκές Τράπεζες υιοθετώντας την Αμερικανική πρακτική, δηλαδή: εφαρμόζοντας μια δέσμη μέτρων, αποκλειστικά για την ενίσχυση της κεφαλαιουχικής βάσης των τραπεζών (ανακεφαλαίωση Τραπεζών) με δημόσια κεφάλαια και εγγυήσεις

²⁹ Βαρουφάκης Γ. (2012). *Παγκόσμιος Μινώταυρος*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη Α.

καταθέσεων³⁰, ώστε να αντικαταστήσουν το τοξικό-ιδιωτικό χρήμα (των Ομολόγων) με δημόσιο χρήμα προερχόμενο από τα κράτη-μέλη. Στην ουσία δηλαδή, «κοινωνικοποίησαν» τις απώλειες των Τραπεζών και τις μετέτρεψαν σε δημόσιο χρέος³¹. Το Ευρωπαϊκό Σχέδιο της διάσωσης των Τραπεζών έδωσε στον χρηματοπιστωτικό τομέα την ευκαιρία να ξαναπαράγει ιδιωτικό χρήμα, αλλά σε βάρος πλέον της πραγματικής οικονομίας.

Η έλλειψη τραπεζικών χρηματοδοτήσεων προς τις επιχειρήσεις επέφερε γενικότερη οικονομική επιβράδυνση, ενώ οι Ευρωπαίοι καταναλωτές, αδυνατούσαν με τη σειρά τους να δανεισθούν χρήματα, όχι πλέον για την απόκτηση κατοικίας ή αυτοκινήτου, αλλά για την κάλυψη των βασικών αναγκών τους, αφού μέρος αυτών των αναγκών καλύπτονταν κατά το παρελθόν μέσω της υποθήκευσης ακινήτων που είχαν αποκτήσει, και των οποίων η αξία είχε μεγεθυνθεί. Το αποτέλεσμα ήταν να μειωθούν οι ρυθμοί ανάπτυξης των ευρωπαϊκών οικονομιών σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, με τις εν καιρώ προβλέψεις να είναι εξαιρετικά δυσοίωνες και να αναφέρονται σε πολύ σημαντικές μειώσεις του ΑΕΠ³².

Χαρακτηριστικό είναι ότι μέσα σε ένα μόνο χρόνο (2008-2009), το ΑΕΠ της Γερμανίας μειώθηκε κατά 5%, της Γαλλίας κατά 2,6%, της Ολλανδίας κατά 4%, της Σουηδίας κατά 5,2%, της Ιρλανδίας κατά 7,1%, της Φινλανδίας κατά 7,8%, της Δανίας κατά 4,9% και της Ισπανίας κατά 3,5%³³.

Επιπλέον η ύφεση της πραγματικής οικονομίας, προκάλεσε αυξημένες δημόσιες δαπάνες, οι οποίες με τη σειρά τους κλόνισαν τη δημοσιονομική σταθερότητα σε ορισμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και οδήγησαν σε κρίσεις δημοσίου χρέους (π.χ. στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία) ή σε τραπεζικές

³⁰ Quaglia, L., Eastwood R. and Holmes, P. (2009) «*The Financial Turmoil and EU Policy Cooperation in 2008*», in Journal of Common Market Studies, Πηγή: <http://www.sussex.ac.uk/Users/ssfe3/fincris%20website.doc>

³¹ Βαρουφάκης Γ. (2011). *Κρίσης Λεξιλόγιο: Οι Οικονομικοί Όροι που μας Καταδυναστεύουν*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποταμός.

³² Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), είναι «το άθροισμα της αξίας όλων των αγαθών και υπηρεσιών που παρήγαγε μια χώρα μέσα σε ένα έτος» ή διαφορετικά ο «ετήσιος τζίρος» μιας χώρας.

³³ Research on Money and Finance (2010). «Eurozone crisis: Beggar thyself and thy neighbour», RMF Occasional Report. Πηγή: <http://www.researchonmoneyandfinance.org>.

κρίσεις, η αντιμετώπιση των οποίων απαιτούσε υψηλά δημόσια κεφάλαια μέσω δανεισμού από τις αγορές (π.χ. στην Ισπανία και στην Ιρλανδία).

Η δημοσιονομική κρίση συνοδεύτηκε από τη δίδυμη κρίση της ανταγωνιστικότητας. Τα προβλήματα δανεισμού ορισμένων χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου κατέδειξαν με σαφήνεια, ότι το ανταγωνιστικό περιβάλλον της Ευρωζώνης ευνόησε, όπως αναμενόταν, τις χώρες του ανεπτυγμένου Ενωσιακού Βορρά και έβλαψε την παραγωγική διάρθρωση των χωρών της περιφέρειας. Συνεπώς, η σύγχρονη πρόκληση της Ευρωζώνης ήταν και παραμένει η αντιμετώπιση των διδύμων ελλειμμάτων³⁴.

Τα οξύτατα προβλήματα δημοσίου χρέους³⁵ και ο κίνδυνος πτώχευσης των χωρών του Νότου ή/και κατάρρευσης των Εθνικών Τραπεζικών τους Συστημάτων έθεσαν σε δοκιμασία το σύνολο οικοδόμημά της και ήγειραν ερωτήματα ως προς την αντοχή του. Ελλείπει ενός Κεντρικού οργάνου, αρμοδίου για τη διαχείριση κρίσεων καθώς και αντιστοίχων θεσμοθετημένων μηχανισμών και διαδικασιών, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι κύριοι θεσμοί της (Eurogroup, EKT) επιδόθηκαν αρχικώς σε μία προσπάθεια διαχείρισης της κρίσης, που χαρακτηριζόταν από αρχική ατομία, αναποφασιστικότητα, πρόταξη του εθνικού συμφέροντος και του εσωτερικού πολιτικού κύκλου έναντι της Ενωσιακής αλληλεγγύης, πολυφωνία, ανοικτή οικονομική διπλωματία και, συχνά, πανικό.

Στην ουσία η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε αναπτύξει καμία κοινή στρατηγική αντιμετώπισης των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης και αντέδρασε στην πορεία με σημαντική καθυστέρηση στην αντιμετώπιση της κρίσης χρέους και ρευστότητας τόσο της Ελλάδος όσο και των υπολοίπων χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου (Ισπανίας, Πορτογαλίας) που επλήγησαν.

Λόγω της απουσίας ενός θεσμοθετημένου συστήματος διαχείρισης κρίσεων και κατανομής ρόλων, ανεδείχθησαν σε πρωταγωνιστικούς δρώντες όλες οι συνιστώσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης : Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), οι Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες, το Eurogroup, το ECOFIN, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι Κυβερνήσεις των κρατών μελών της, τα Εθνικά Κοινοβούλια, τα Εθνικά Πολιτικά κόμματα, οι Κοινωνικοί

³⁴ Η ταυτόχρονη ύπαρξη ελλειμμάτων στον κρατικό προϋπολογισμό και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Δηλαδή, όταν οι δημόσιες δαπάνες υπερβαίνουν τα δημόσια έσοδα και οι εισαγωγές τις εξαγωγές.

³⁵ Η συσσώρευση δημοσιονομικών ελλειμμάτων και οι οφειλές τόκων που προέκυψαν από τον δανεισμό μιας κυβέρνησης για τη χρηματοδότησή τους.

Εταίροι, τα Κοινωνικά Κινήματα, οι Τράπεζες, τα Ερευνητικά Ινστιτούτα, μεμονωμένες προσωπικότητες κ.ά.

Σε αυτούς προστέθηκαν στην πορεία και δρώντες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως το ΔΝΤ, οι Οίκοι Αξιολόγησης» τα μεγάλα Διεθνή Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα, οι Κυβερνήσεις μεγάλων χωρών (π.χ. ΗΠΑ, Ιαπωνία, Κίνα), η «Ομάδα 20» (G 20), διεθνή Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, κ.α.

Όλοι οι προαναφερθέντες δρώντες εξέφρασαν και εκφράζουν συχνά αποκλίνουσες απόψεις, χωρίς να υπάρχει ένα ενιαίο φόρουμ συντονισμού τους. Η άφθονη πολιτική ρητορική, η συνεχής δημοσιοποίηση διαφορετικών απόψεων και εκτιμήσεων και η ανοικτή οικονομική διπλωματία προκάλεσαν και προκαλούν ανασφάλεια στις κοινωνίες και στις αγορές και επιδεινώνουν την κατάσταση.

Η εμπλοκή του ΔΝΤ στη διαχείριση της ευρωπαϊκής κρίσης και η υιοθέτηση των μεθόδων δανεισμού και εποπτείας του, έδειξε την αδυναμία των χωρών της Ευρωζώνης να διαχειριστούν από μόνες τους την κρίση και, χωρίς αμφιβολία, έβλαψε την αξιοπιστία και τη διεθνή εικόνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποκαλύπτοντας τη δύναμη των εκτός Ευρωζώνης αγορών και την παντελής απουσία μίας «έσχατης λύσης» (last resort) σε περιπτώσεις μεγάλων διαταραχών.

Εμπρός στον κίνδυνο της ολοκληρωτικής κατάρρευσης των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών, και κάτω από τις πιέσεις της Ουάσιγκτον και του ΔΝΤ, οι ηγέτες της Ευρώπης ακολούθησαν την αναπόφευκτη οδό και έκαναν μια συμφωνία για τη διάσωση των χρεοκοπημένων μελών της ευρωζώνης.

Ωστόσο, η λύση στην οποία συμφώνησαν –το λεγόμενο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stability Facility-EFSF)³⁶– ήταν πολύ αμφίβολο αν θα μπορούσε να είναι στ’ αλήθεια αποτελεσματική, αποδεικνύοντας ότι οι εσωτερικές αντιφάσεις και οι φυγόκεντρες δυνάμεις μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση οδηγούσαν και πάλι στο συμπέρασμα ότι η Ευρώπη δεν ήταν και τόσο ικανή στη ορθολογική διαχείριση εν καιρό κρίσης.

³⁶ Ιδρύθηκε το 2010, με σκοπό την ενίσχυση χωρών που αντιμετωπίζουν χρηματοοικονομικές δυσχέρειες και εφαρμόζουν προγράμματα προσαρμογής της ΕΕ και του ΔΝΤ. Διαθέτει τη δυνατότητα έκδοσης ομολόγων, εγγυημένων από τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης και μπορεί να χορηγεί δάνεια, να παρεμβαίνει στη πρωτογενή και δευτερογενή αγορά ομολόγων αλλά και να δανείζει κράτη-μέλη για τις ανάγκες ανακεφαλαιοποίησης των πιστωτικών ιδρυμάτων τους. Η δανειοδότηση παρέχεται με συγκεκριμένες προϋποθέσεις πολιτικής που συμφωνούνται με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Έχει χρησιμοποιηθεί για τα προγράμματα της Ελλάδας, Ιρλανδίας και Πορτογαλίας.

Κεφάλαιο 2°

«Η Έλευση της Κρίσης στην Ελλάδα»

2.1 Η Ελλάδα στην Ευρωζώνη

2.1.1 Η Ένταξη της Ελλάδας στην Ο.Ν.Ε.

Η Ελλάδα, αποτέλεσε μία εκ των έντεκα πρώτων χωρών, οι οποίες εντάχθηκαν στη νομισματική ενοποίηση κατά την τρίτη και τελευταία φάση της ΟΝΕ. Η ένταξη και η συμμετοχή της χώρας στο μεγαλόπνοο οικονομικό σχέδιο της Ευρωζώνης, χαρακτηρίστηκε ως εθνική υπόθεση από το σύνολο σχεδόν του πολιτικού και οικονομικού κόσμου της Ελλάδας αλλά και από την ίδια την Ελληνική κοινωνία. Ο λόγος ήταν, ότι θεωρήθηκε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για τον οικονομικό μετασχηματισμό της Ελλάδας καθώς και από το γεγονός ότι, το όλο εγχείρημα αναδείκνυε σημαντικά πολιτικά και οικονομικά πλεονεκτήματα³⁷.

Η υιοθέτηση ενός ενιαίου νομίσματος θα συνέβαλε πρώτιστα, στο πολιτικό σκέλος, στην ισότιμη συμπόρευση της χώρας με τις υπόλοιπες χώρες μέλη προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, την κατάταξη της με κάθε επισιμότητα εντός του Δυτικού κόσμου και την ταυτόχρονη ταύτιση της με το καθολικό εγχείρημα της συμμετοχής προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Ταυτόχρονα, στο οικονομικό σκέλος, υπερτονιζόταν η νομισματική σταθερότητα, η οποία θα συνέβαλε θετικά στην αύξηση των επενδύσεων. Επίσης, με την αποδέσμευση από τον κίνδυνο των συναλλαγματικών ισοτιμιών και την συνακόλουθη μείωση του κόστους των συναλλαγών, θεωρούνταν πως θα ενισχύονταν σημαντικά η αύξηση του εμπορίου και της παραγωγής.

Τέλος, με τον συγκεντρωτισμό της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής από την Ε.Ε. εκτιμήθηκε ότι πρώτον θα απελευθερώνονταν η ελληνική οικονομική πολιτική από τις εσωτερικές πολιτικές πιέσεις και κατά δεύτερον θα ενισχυόταν με τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις προκειμένου να επιτευχθεί ο εκσυγχρονισμός της μέσω νέων ευρωπαϊκών μηχανισμών³⁸.

³⁷ Κότιος Α., (2000). *Η Ελλάδα στον Ευρωχώρο – Πριν και Μετά*. Σειρά ερευνητικών εργασιών.

³⁸ Κότιος Α., (2011). *Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση*. Σειρά Ερευνητικών Εργασιών.

Η πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα άρχισε με αίσιους οίωνα. Τον Ιούνιο του 2000 με βάση τα μακροοικονομικά και δημοσιονομικά στοιχεία του 1999, η Ελλάδα, κρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ότι είχε ικανοποιήσει τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ και επομένως, γινόταν δεκτή ως το 12^ο μέλος της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ)³⁹.

Με την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος η Ελληνική Οικονομία άρχισε να λειτουργεί σε ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον, πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα, που εξασφάλιζε τις προϋποθέσεις για μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη και αυτό γιατί⁴⁰:

1^ο: Στις διασυνοριακές εμπορικές και χρηματοοικονομικές συναλλαγές, εξέλιπε πλήρως ο συναλλαγματικός κίνδυνος και το συνακόλουθο στοιχείο αβεβαιότητας, λαμβάνοντας υπόψη την μακρά ιστορία συναλλαγματικών κρίσεων και υποτιμήσεων της δραχμής, της Ελληνικής Οικονομίας στο παρελθόν.

2^ο: Ο Πληθωρισμός⁴¹, ο οποίος από το 1973 έως και το 1994 ήταν διψήφιος, περιορίστηκε στο 3,3% κατά μέσο όρο ετησίως την περίοδο 2001-2007.

3^ο: Τα επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου, των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών διαμορφώθηκαν σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα.

4^ο: Η πρόσβαση τόσο των επιχειρήσεων όσο και των καταναλωτών σε χαμηλότοκο τραπεζικό δανεισμό ήταν ευκολότερη από ότι σε κάθε άλλη περίοδο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως υποδηλώνουν οι υψηλοί ρυθμοί πιστωτικής επέκτασης.

Σε γενικές γραμμές, η υιοθέτηση του ευρώ δημιούργησε τις αντικειμενικές προϋποθέσεις για τη γενικότερη εξυγίανση της Ελληνικής Οικονομίας, καθώς

³⁹ Η ΟΝΕ είναι ένα γενικός όρος για το σύνολο των πολιτικών που στοχεύουν στη σύγκληση των κρατών-μελών της ΕΕ. Περιλαμβάνει την εναρμόνιση οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών, κοινή νομισματική πολιτική (η οποία ασκείται από την ΕΚΤ) και την υιοθέτηση κοινού νομίσματος (Ευρώ). Όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ ανήκουν στην ΟΝΕ, με εξαίρεση το Ηνωμένο Βασίλειο και η Δανία που είχαν εξαιρεθεί από την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος.

⁴⁰ Αργεΐτης, Γ. (2010). *Παγκοσμιοποίηση, ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή: Η Περίπτωση της Ελλάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.

⁴¹ Η μεταβολή του γενικού επιπέδου των τιμών στο χρόνο, η οποία μετρείται με την ποσοστιαία μεταβολή ενός δείκτη τιμών. Για τον δείκτη τιμών καταναλωτή (ΔΤΚ) λαμβάνονται υπόψη οι τιμές των προϊόντων-υπηρεσιών που καταναλώνει ένας τυπικός καταναλωτής, οι οποίες και σταθμίζονται ανάλογα με την σπουδαιότητα κάθε προϊόντος. Σε επίπεδο ΕΕ ακολουθούνται κοινές πρακτικές για τη συγκρότηση του δείκτη τιμών καταναλωτή (Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή-ΕΔΤΚ). Ο ΔΤΚ διαφέρει από τον ΕΔΤΚ ως προς τους συντελεστές βαρύτητας των επιμέρους προϊόντων και υπηρεσιών.

διευκόλυνε την πραγματοποίηση αλλαγών για τη βαθμιαία προσαρμογή σε ένα νέο παραγωγικό πρότυπο, που θα εξασφάλιζε διατηρήσιμη, ανταγωνιστική ανάπτυξη.

Η υιοθέτηση του όμως, συνοδεύταν και από ιδιαίτερες απαιτήσεις. Η άρση των βραχυχρόνιων περιορισμών συνοδεύταν από την εισαγωγή αυστηρών μεσομακροπρόθεσμων περιορισμών. Η συμμετοχή στην ΟΝΕ επέτρεπε μεν την απρόσκοπτη πρόσβαση στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου με επιτόκια ιστορικώς χαμηλά για την Ελλάδα, αλλά συνεπαγόταν την απώλεια της δυνατότητας να ασκούνται σε εθνικό επίπεδο η νομισματική πολιτική και η πολιτική συναλλαγματικής ισοτιμίας. Σε αυτές τις νέες συνθήκες, τυχόν μείωση της ανταγωνιστικότητας⁴² της χώρας μας, θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί με διόρθωση/προσαρμογή των εγχώριων τιμών και του κόστους εργασίας και με προσπάθεια βελτίωσης της παραγωγικότητας, προκειμένου να αποτραπεί η αύξηση της ανεργίας μεσοπρόθεσμα.

Επίσης, δεν υπήρχε πλέον η δυνατότητα μείωσης του εσωτερικού χρέους μέσω του πληθωρισμού, οπότε η χώρα μας θα έπρεπε να είναι ιδιαίτερα προσεκτική με τη δημοσιονομική της διαχείριση. Γι' αυτό άλλωστε υιοθετήθηκε το 1999 και το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης⁴³, ώστε να διασφαλιστεί η δημοσιονομική πειθαρχία⁴⁴ στην Ευρωζώνη.

Επομένως, η συμμετοχή στο ευρώ εμπεριείχε κινδύνους όχι μόνο για την χώρα μας αλλά και για όσες χώρες θα ασκούσαν την οικονομική πολιτική με βραχυχρόνια προοπτική, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους αυστηρούς μεσομακροπρόθεσμους περιορισμούς. Οι κίνδυνοι αυτοί όμως θα ήταν δυνατόν να

⁴² Ανταγωνιστικότητα είναι η ικανότητα των επιχειρήσεων μιας οικονομίας να διαθέτουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους τόσο στην εγχώρια, όσο και στη διεθνή αγορά σε σχέση με τις επιχειρήσεις άλλων χωρών. Η ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας εξαρτάται από το επίπεδο των τιμών (price competitiveness), το κόστος παραγωγής (cost competitiveness) και τα λοιπά ποιοτικά χαρακτηριστικά των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών (non-price competitiveness).

⁴³ Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης εντάσσεται στο πλαίσιο της τρίτης φάσης της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) την 1η Ιανουαρίου 1999. Στόχος του είναι να εξασφαλίσει ότι η προσπάθεια δημοσιονομικής πειθαρχίας των κρατών μελών θα συνεχιστεί και μετά την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος. Το κυριότερο στοιχείο του είναι η δέσμευση ότι το δημόσιο έλλειμμα δεν θα υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ ενώ το δημόσιο χρέος το 60% του ΑΕΠ, η δε παραβίαση αυτού του ορίου θα επισύρει κυρώσεις σε συμμετέχον κράτος –μέλος, το ύψος και η φύση των οποίων θα εξαρτάται από το μέγεθος της παράβασης.

⁴⁴ Η εφαρμογή μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής, μείωσης των δημοσίων δαπανών ή/και αύξησης της φορολογίας, με στόχο τη μείωση πρωτογενούς ελλείμματος ή την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος και την μείωση του χρέους.

αποφευχθούν με αυξημένη δημοσιονομική πειθαρχία, συνετή εισοδηματική πολιτική και συνεχή βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Η Ελλάδα υστέρησε σημαντικά και στους τρεις αυτούς τομείς, όπως υστέρησαν και άλλες χώρες, αν και λιγότερο.

Δυστυχώς η απόφαση για ένταξη της Ελλάδας, στην ΟΝΕ δεν συνοδεύτηκε από μια μακρόπνοη πολιτική, που θα διευκόλυνε στο μέλλον την Ελληνική Οικονομία να προσαρμοστεί στο νέο οικονομικό περιβάλλον. Τα κρίσιμα ζητήματα ήταν, η σταθερή και μόνιμη εναρμόνιση της δημοσιονομικής πολιτικής (Fiscal Policy)⁴⁵ με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και η πραγματοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών που θα άλλαζαν τη λειτουργία του κράτους, της οικονομίας και των αγορών, δημιουργώντας ένα περιβάλλον ευνοϊκό για την ανάπτυξη. Και στους δύο αυτούς κρίσιμους τομείς τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά, ενώ συχνά οι όποιες προσπάθειες εγκαταλείπονταν σύντομα υπό την πίεση ισχυρών και οργανωμένων ομάδων συμφερόντων.

2.1.2 Το Νέο Περιβάλλον Της Ελληνικής Οικονομίας

Η πρόσφατη οικονομική κρίση της Ελλάδας, και οι τριγμοί που προκλήθηκαν στο εσωτερικό της Ευρωζώνης, αποτέλεσαν την αφετηρία πολλών αναφορών σχετικά με τα οφέλη αλλά και τις επιπτώσεις της ένταξης της χώρας μας στην ΟΝΕ και βέβαια τη σύνδεση της υπάρχουσας δυσμενούς οικονομικής συγκυρίας με το εγχείρημα του Ευρώ.

Είναι γεγονός, ότι η Ελλάδα με την παρουσία της εντός ενός κοινού νομισματικού πλαισίου κατάφερε να επωφεληθεί πρωτίστως με την εξάλειψη του κόστους των συναλλαγών της με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης και επιπλέον με την εξουδετέρωση του συναλλαγματικού κινδύνου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ενισχυθεί το εξωτερικό εμπόριο της και να τις αποφέρει μεγαλύτερα κέρδη αφού μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης θα συναλλασσόταν σε ευρώ ενώ και εκτός Ευρωζώνης αρκετές χώρες χρησιμοποιούσαν το ευρωπαϊκό νόμισμα για την τιμολόγηση τους. Η αύξηση αυτή του εμπορίου έδωσε μια ιδιαίτερα θετική ώθηση στη ρευστότητα της χώρας ενώ παράλληλα η διεκπεραίωση των συναλλαγών αυτών σε ενιαίο νόμισμα βοήθησαν τη χώρα να

⁴⁵ Η άσκηση σταθεροποιητικής μακροοικονομικής πολιτικής, μέσω των δημοσίων δαπανών και της φορολογίας.

απαλλαγεί από το βραχνά της συναλλαγματικής ένδειας, που την ταλάνιζε έως τότε.

Στον αντίποδα, παρατηρήθηκε και αύξηση των εισαγωγών της καθώς πλέον δεν είχε τον συναλλαγματικό περιορισμό και επιπρόσθετα το νέο νόμισμα εμφανιζόταν ανατιμημένο έναντι του αντίπαλου δέους του δολαρίου. Η συνολική αυτή αύξηση της κίνησης κεφαλαίων αλλά και εμπορικών συναλλαγών, που γίνεται αισθητή μετά την υιοθέτηση του νέου νομίσματος είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της εισροής κεφαλαίων αλλά και την μείωση του επιτοκίου δανεισμού της Ελλάδας από τις διεθνείς αγορές, τουλάχιστον έως τα τέλη του 2007, οπότε και ξεκινάει η διεθνής κρίση. Τα κεφάλαια, που εισέρρευσαν την περίοδο αυτή στην ελληνική οικονομία αφενός προξένησαν την αναθέρμανση της, αφετέρου όμως τροφοδότησαν μια αύξηση της εσωτερικής ζήτησης και μετουσιώθηκαν σε κεφάλαια δανεισμού τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα.

Το γεγονός αυτό κλιμακωτά επέτεινε τη δυσμενή θέση του ισοζυγίου εμπορευμάτων, καθώς η χώρα μας καλούνταν να καταβάλλει τους υψηλούς τόκους που απαιτούνταν. Η αντιστάθμιση του παραπάνω γεγονότος, που θα μπορούσε να είναι η προσέλκυση ξένων επενδύσεων, δυστυχώς δεν επετεύχθη για λόγους θεσμικούς, με αποτέλεσμα να αναδειχθούν μεσοπρόθεσμα οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και να παρατηρηθεί μια σταδιακή επιδείνωση των δημοσιονομικών δεικτών της χώρας⁴⁶.

Αναφορικά με την νομισματική πολιτική, παρατηρείται στη δεκαετία 1997-2007 αυξημένος πληθωρισμός έναντι του μέσου όρου των υπολοίπων χωρών μελών κατά 50%, με αποτέλεσμα την ανατίμηση προϊόντων και την περιοδική άνοδο των τιμών τους⁴⁷. Επιπρόσθετα, οι χονδρικές τιμές των προϊόντων, τα οποία εμπορεύονταν σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρουσίασαν μια σταδιακή σύγκλιση σε σχέση με τις τιμές στις υπόλοιπες χώρες μέλη, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την διαρκή ανατίμηση, οδήγησαν το γενικό επίπεδο τιμών της χώρας σε ακολουθία με το μέσο όρο της Ευρωζώνης, παρότι το ύψος των εισοδημάτων παρέμεινε ως είχε⁴⁸.

⁴⁶ Κότιος Α., (2011). *Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση*. Σειρά Ερευνητικών Εργασιών.

⁴⁷ Αργυρού Γ., (2007). *Οι επιπτώσεις από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ: Αρχικές εκτιμήσεις*. Αθήνα, ΚΕΠΕ.

⁴⁸ Christodoulakis N., (2009). *Ten Years of EMU: convergence, divergence and new policy priorities*. LSE, The Hellenic Observatory, GreeSE Paper No 22.
Πηγή: <http://eprints.lse.ac.uk/>.

Ένα σημαντικό κόστος, λοιπόν, το οποίο κλήθηκε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα εντός της νομισματικής ένωσης, ήταν οι διαφορετικοί ρυθμοί μεγέθυνσης των χωρών που την συγκροτούσαν. Αυτό αφαιρούσε αυτόματα από την Ελλάδα, ως γοργά αναπτυσσόμενη χώρα την πρώτη δεκαετία του ευρώ, την επιλογή να μπορεί να τιθασεύσει τον πληθωρισμό της με μια εκούσια υποτίμηση του νομίσματος της. Επιπρόσθετα, η Ελλάδα, ως χώρα λιγότερο αναπτυγμένη έναντι των βόρειων χωρών της Νομισματικής Κοινότητας, όφειλε να ακολουθήσει τον χαμηλό δείκτη πληθωρισμού τους και αυτό ουσιαστικά την οδήγησε, για ένα δεδομένο ύψος δαπάνης να αυξήσει τους φόρους της και να βασιστεί σε μια δαπανηρή μέθοδο άντλησης εσόδων. Το κυριότερο κόστος, δηλαδή, της κατάργησης του εθνικού νομίσματος για την Ελλάδα, ήταν ότι πλέον η χώρα μας δεν μπορούσε να μεταβάλλει τη συναλλαγματική της ισοτιμία, για να διορθώσει τις οποιεσδήποτε διαφορετικές εξελίξεις θα προέκυπταν στη ζήτηση ή στο κόστος και τις τιμές.

Παράλληλα, η προαναφερόμενη αυστηρή οικονομική πειθαρχία, την οποία ρητά απαιτήσαν οι Ευρωπαίοι με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και το Σύμφωνο Σταθερότητας, στην περίπτωση της Ελλάδας, δεν βρήκε απήχηση. Από την απαρχή της ένταξης της η χώρα, παρουσίαζε κάθε έτος δημοσιονομικό έλλειμμα, αυξάνοντας έτσι το δημόσιο χρέος της. Κατά τα έτη 2006-2007, η Ελλάδα μπήκε σε επιτήρηση, από την οποία εξήλθε, ακολουθώντας όμως την ίδια λανθασμένη οικονομική πολιτική, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την διόγκωση του δημοσίου χρέους της και την αρνητική πορεία των οικονομικών δεικτών της.

Παρά, την αρνητική εξέλιξη, όμως, παρατηρήθηκε ότι η Ελλάδα, προχώρησε σε μια σταδιακή αύξηση του ΑΕΠ⁴⁹ της σε σχέση με το μέσο όρο της Ευρωζώνης και κατάφερε να συγκλίνει εν μέρει σε όρους πραγματικής οικονομίας. Η οικονομική μεγέθυνση της δεκαετίας μεταξύ 1997-2007 μπορεί να δικαιολογηθεί αν αναλογιστούμε τους παράγοντες που προαναφέραμε όπως την αύξηση της ρευστότητας, την εισροή ξένων κεφαλαίων, τα υψηλά ελλείμματα που ενίσχυσαν την δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση, την απελευθέρωση της αγοράς κλπ.

Όμως, παρά ταύτα, η δεκαετία εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται, όπως προαναφέρθηκε, από την οικονομική μεγέθυνση και όχι από ουσιαστικές ενδείξεις

⁴⁹ Μητσόπουλος Μ., Πελαγίδης Θ., (2012). *Κατανοώντας την κρίση στην Ελλάδα*. Αθήνα, εκδόσεις Ψυχογιός Α.Ε.

οικονομικής ανάπτυξης. Η διάκριση αυτή, από μόνη της αποτελεί σημαντική επισήμανση αναφορικά με τα απτά αποτελέσματα που είχε, η ελληνική οικονομική πολιτική. Με τον όρο οικονομική μεγέθυνση ορίζεται η ποσοστιαία ετήσια μεταβολή του παραγόμενου προϊόντος μιας οικονομίας και συνεπώς αποτελεί ένα ποσοτικό δείκτη. Αντίθετα, ο όρος οικονομική ανάπτυξη αποτελεί κυρίως ένα ποιοτικό δείκτη που σχετίζεται με τις δυνατότητες ικανοποίησης των ατομικών και κοινωνικών αναγκών. Οι δύο όροι έχουν περιεχόμενο συμπληρωματικό καθώς η οικονομική ανάπτυξη προϋποθέτει την οικονομική μεγέθυνση. Ενδέχεται, όμως, η εφαρμογή κάποιων πολιτικών μεγέθυνσης να περιορίζουν τις δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης⁵⁰.

Γίνεται κατανοητό, εκ των παραπάνω αλλά και εκ της σύγχρονης οικονομικής κρίσης που πλήττει την Ελληνική οικονομία, ότι υπάρχει μια αντίφαση αναφορικά με τη γενικότερη αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την χρησιμοποίηση ενός ενιαίου νομίσματος εντός της Ε.Ε. Από τη μια πλευρά, η ΟΝΕ συνέβαλε στην οργάνωση μιας ολοκληρωμένης συναίνεσης όλων των χωρών μελών γύρω από μια συγκεκριμένη οικονομική και αναπτυξιακή πολιτική και στον αντίποδα αποδείχτηκε ένα ιδιαίτερα ευάλωτο περιβάλλον σε απρόσμενα οικονομικά συμβάντα αλλά ταυτόχρονα και σημαντικό εμπόδιο στην αντιμετώπιση τους⁵¹.

Πιο συγκεκριμένα, παρότι η νομισματική ένωση επετεύχθη και μάλιστα με μεγάλη επιτυχία, καθώς και νέα κράτη μέλη προστέθηκαν στο μεγάλο αυτό εγχείρημα, ωστόσο, η εξέλιξη της δεν συνοδεύτηκε από την πολλά υποσχόμενη δυναμική της. Σύμφωνα με τη θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών, μια νομισματική ένωση στην Ευρώπη, για την επιτυχή ολοκλήρωση της οφείλει να συνοδευτεί με κάποιας έκτασης κεντρική οργάνωση των εθνικών προϋπολογισμών και βάσει αυτού να ακολουθηθεί μια δημοσιονομική ενοποίηση. Η ενιαία δημοσιονομική πολιτική ως στόχο έχει αφενός την πλήρη οικονομική ενοποίηση και την κεντρική διαχείριση των οικονομικών δεδομένων των χωρών μελών και αφετέρου την αντιμετώπιση κάθε είδους αρνητικών διαταραχών σε όλο το φάσμα της περιφέρειας της Ευρώπης.

⁵⁰ Τριαντόπουλος Χ., Φιλίνης Κ., (2008). *Εισαγωγή στην Οικονομική Ανάπτυξη*. Εισαγωγικό Σεμινάριο στην Οικονομική Θεωρία. Πηγή: <http://www.eis.pspa.uoa.gr/>

⁵¹ Μηλιός Γ., Σωτηρόπουλος Δ., (2010). *Η Ελληνική Οικονομική Κρίση και η Κρίση της Στρατηγικής του Ευρώ*. Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg.

Στην περίπτωση της Ε.Ε. η κεντρική δημοσιονομική διαχείριση δεν επετεύχθη, και σίγουρα αυτό αποτελεί έναν από τους λόγους αποσταθεροποίησης της Ευρωζώνης, που παρατηρείται κατά την τελευταία τριετία με αποκορύφωμα την περίπτωση της Ελλάδας, η περίπτωση της οποίας δεν έτυχε της ανάλογης αντιμετώπισης και υποτιμήθηκε. Αποτέλεσμα αυτής της υποτίμησης ήταν η απαρχή μιας γενικής οικονομικής αναταραχής, που ως βάση της είχε την γενικότερη κρίση χρέους που πλήττει τις χώρες της Ευρωζώνης.

Εντός των πλαισίων για ανάγκη χάραξης κοινής δημοσιονομικής πολιτικής, απαραίτητο είναι να αναφερθεί και ο ρόλος της ΕΚΤ στη ρύθμιση της σταθερότητας εντός της Ευρωζώνης αλλά και της αντιμετώπισης ασύμμετρων διαταραχών, όπως της Ελλάδας. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), ως κεντρική τράπεζα εντός του συνόλου των χωρών μελών της Ε.Ε. είναι υπεύθυνη για την διατήρηση των τιμών σε ένα αποδεκτό μέσο επίπεδο και για τη σταθεροποίηση της οικονομίας σε ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ μέσω της νομισματικής πολιτικής που ακολουθεί. Παρόλα αυτά, όπως κάθε κεντρική τράπεζα μιας χώρας αντιμετωπίζει και αυτή τα ίδια προβλήματα, αδυνατώντας να χρησιμοποιήσει την νομισματική πολιτική ως εργαλείο αναστολής για να ξεπεραστεί μια κρίση.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, αυτό έγινε εμφανές, καθώς η ΕΚΤ έδειξε αδυναμία στην ανάσχεση της κλιμάκωσης της ελληνικής κρίσης. Κυρίως παρατηρήθηκε μια επεμβατική πολιτική από ισχυρότερες χώρες μέλη της Ευρωζώνης, χαρακτηρίζοντας την ΕΚΤ ως μη αρμόδια για την αντιμετώπιση της κρίσης και θέτοντας αυτήν να διαδραματίσει δευτερεύοντα ρόλο μετά το ΔΝΤ, προκειμένου να εξυπηρετηθούν ιδιοτελείς σκοποί και μια μεροληπτική πολιτική υπέρ άλλων χωρών μελών.

Συμπληρωματικά, χρήσιμο είναι να αναφερθεί και η επίπτωση της απουσίας της πολιτικής ένωσης της Ε.Ε. στην πρόληψη μιας οικονομικής αναταραχής και στην ενδεχόμενη και έγκαιρη αντιμετώπιση της. Τη δεκαετία του 1950 ένας Γάλλος οικονομολόγος, ο Jacques Rueff, έγραφε ότι *«Η ενωμένη Ευρώπη θα γίνει με το νόμισμα, αλλιώς δεν πρόκειται να γίνει»*, διατυπώνοντας πολύ νωρίς την ιδέα πως το κοινό νόμισμα θα οδηγήσει στην πολιτική ένωση της Ευρώπης. Αυτή η παλιά ιδέα της στενής και αδιάρρηκτης σύνδεσης της νομισματικής ολοκλήρωσης με την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ουδέποτε έπαψε να συζητείται. Όμως, ουδέποτε, αυτή η ιδέα απέκτησε σαφές περιεχόμενο και αιτιώδη λογική. Σε ότι αφορά το

περιεχόμενο, η πολιτική ένωση εννοείται ως συγκέντρωση της λήψης οικονομικών αποφάσεων στο επίπεδο της Ε.Ε., ιδίως της ευρωζώνης είτε προσλαμβάνεται, ακόμη και μεταξύ οικονομολόγων, ως βούληση ή και διαδικασία για την εμβάθυνση της ολοκλήρωσης σε περιοχές εκτός της νομισματικής και της μακροοικονομικής πολιτικής⁵².

Η συνύπαρξη χωρών με διαφορετική δυναμική και πλήθος ιδιαιτεροτήτων, εντός της Ευρωζώνης, παρότι έγινε προσπάθεια να αντισταθμιστούν οι πάσης φύσεως ανισότητες, εν τούτοις από το αποτέλεσμα κρίθηκε ανεπαρκής και μια συνεχή πρόκληση για πηγή νέων διαταραχών. Πάνω σε αυτή τη θεωρητική βάση, εκφράστηκε έντονα από την αρχή, η περαιτέρω εξέλιξη της νομισματικής ένωσης προς την πολιτική ενοποίηση, προκειμένου να διασφαλιστεί η διαχρονικά ομαλή πορεία της και η εξέλιξη της. Η πολυπόθητη πολιτική ενοποίηση για πολλούς, κυρίως οικονομολόγους, δεν ήρθε και η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται τώρα να δώσει αφενός εξηγήσεις για την δυσμενή θέση, την οποία έχει περιέλθει και αφετέρου να διαχειριστεί το πρόβλημα της ελληνικής κρίσης ως συμπλήρωμα στην γενικότερη κρίση χρέους της Ευρωζώνης.

Ολοκληρώνοντας και λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω επισημάνσεις, η πρόσφατη οικονομική κρίση, την οποία διανύουμε, ήρθε να αντισταθμίσει τα πλεονεκτήματα και να παρουσιάσει καθαρά τόσο την αδυναμία της Ελλάδας να ανταπεξέλθει στις επιταγές της ένταξης της στο ενιαίο νομισματικό σύνολο της Ευρωζώνης όσο και τις αδυναμίες της ίδιας της Ευρωζώνης να ρυθμίσει τις αδυναμίες και τις ανισότητες που θα προέκυπταν ανάμεσα στις χώρες μέλη, με την παρουσία μιας ολοκληρωμένης πρότασης για δημοσιονομική και πολιτική ενοποίηση.

Μέσα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, το οποίο απαιτούσε τη διαμόρφωση ενός νέου πλαισίου οικονομικής πολιτικής, η χώρα μας εξακολούθησε να επιδεικνύει δημοσιονομικά ελλείμματα και αύξηση του δημοσίου χρέους της, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να είναι ανταγωνιστική αλλά ούτε και ελκυστική σε ξένες επενδύσεις. Με αυτό τον τρόπο, η Ελλάδα, δεν κατάφερε να αντισταθμίσει τις ανισορροπίες, που εμφανέστατα υπήρχαν ανάμεσα στη συμβίωση χωρών με διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και πολύ περισσότερο να

⁵² Κουτσιαράς Ν., (2009). *Ένα Νόμισμα, Πολλές Κυβερνήσεις. Δέκα Χρόνια Καλής Συμβίωσης*. Πηγή: <http://www.proeuro.gr/>.

προσαρμοσθεί στις απαιτήσεις του νέου οικονομικού περιβάλλοντος που διαμορφωνόταν, αποκομίζοντας το κομμάτι επιτυχίας που της αναλογούσε.

2.2 Συνοπτική Παρουσίαση της Ελληνικής Οικονομικής Πολιτικής

2.2.1 Η Ελληνική Οικονομία πριν το 2000

Το 1981, η τότε Κυβέρνηση (Α. Παπανδρέου) δεν άργησε να ενδώσει στην ισχυρή έλξη των προγραμματικών της διακηρύξεων για αυξήσεις μισθών, επέκταση του κράτους πρόνοιας και εθνικοποιήσεις. Παράλληλα, καθιέρωσε τη συμμετοχή των συνδικαλιστικών οργανώσεων στη διοίκηση των δημοσίων επιχειρήσεων, πράγμα που θεσμοποίησε και επέβαλε τη διαρκή διεκδίκηση και διεύρυνση παροχών αποσυνδεδεμένων από την παραγωγικότητα⁵³.

Η πολιτική εκείνη οδήγησε στη συρρίκνωση της αναπτυξιακής διαδικασίας και σε δομικές στρεβλώσεις μεγάλης κλίμακας όπως, συσσώρευση χρεών, τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα, πληθωρισμό, υποβάθμιση της παραγωγικής δουλειάς. Οι προσπάθειες σταθεροποίησης από την κυβέρνηση της ΝΔ, μετά την εκλογική νίκη του 1990, έπεσαν στο κενό. Μετά την εκλογική νίκη του 1993, η νέα κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου, κατέθεσε στην Ε.Ε. ένα αναθεωρημένο πρόγραμμα σύγκλισης, το οποίο σηματοδοτούσε την πολιτική βούληση να ενταχθεί η Ελλάδα στην Ευρωζώνη και αποτελούσε την απαρχή των προσπαθειών που θα οδηγούσαν στην πραγμάτωση του, όπως, σταδιακή μείωση των ελλειμμάτων της γενικής κυβέρνησης, σταθεροποίηση του χρέους της, μείωση πληθωρισμού κλπ. Το αναθεωρημένο πρόγραμμα, λοιπόν, περιείχε μια συγκεκριμένη μακροοικονομική διάσταση. Αυτή η «ύστερη παπανδρεϊκή εποχή», είχε όλα τα χαρακτηριστικά μιας ανακωχής μεταξύ ενός παλαιού και ενός νέου παραδείγματος πολιτικής⁵⁴.

Η πρώτη κυβέρνηση Σημίτη (1996-2000), λοιπόν, με τον αέρα αλλαγής ενός νέου ιδεολογικού και προγραμματικού λόγου, έβαλε σε εφαρμογή την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ βάσει του αναθεωρημένου προγράμματος σύγκλισης, που της κληροδότησε η κυβέρνηση Παπανδρέου, εφαρμόζοντας μια επίμονη μακροοικονομική «πολιτική σύγκλισης». Το αποτέλεσμα της όλης

⁵³ Χριστοδουλάκης Ν., (1998). Το νέο τοπίο της ανάπτυξης. Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη.

⁵⁴ Καζάκος Π., (2010). Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

προσπάθειας ήταν να επιτευχθεί η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη και από 01/01/2002 να τεθεί σε ισχύ το νέο νόμισμα του ευρώ και στη χώρα μας.

2.2.2 Η Ελληνική Οικονομία από το 2000 έως το 2009

Η δεύτερη κυβέρνηση Σημίτη, η οποία αναδείχθηκε από τις εκλογές του 2000, κινήθηκε στα χνάρια της πρώτης πολιτικής της τετραετίας, συνεχίζοντας την εφαρμογή του μεταρρυθμιστικού της έργου. Η εκσυγχρονιστική διάθεση, βέβαια, αντιμετώπισε πολλούς σκοπέλους, αν λάβουμε υπόψη μας τη θέση της Ελλάδας, πλέον, στη ζώνη του ευρώ. Μια θέση, η οποία απολάμβανε μεν αρκετά προνόμια, ωστόσο, ταυτόχρονα απαιτούσε αμέριστη συνεργασία για την ευρωπαϊκή ενοποίηση και πειθάρχηση του κράτους στους κοινούς κανόνες της Ευρώπης.

Συνεπώς, το εκσυγχρονιστικό έργο ερχόταν σε αντίθεση με παραδοσιακές δομές, συμπεριφορές και αξίες, όπως είχαν δημιουργηθεί από το 1981 και έπειτα, με αποτέλεσμα να συναντήσει αρκετές αντιστάσεις εντός του ελληνικού χώρου. Πιο συγκεκριμένα, το σχέδιο εκσυγχρονισμού της χώρας, πέρα από τις τεχνοκρατικές προεκτάσεις, ταυτόχρονα απειλούσε να αλλάξει τη δομή των ευκαιριών για επιρροή και άντληση οικονομικών ωφελειών και προσόδων. Βέβαια, οι μεταρρυθμιστικές αυτές πρωτοβουλίες θα ωφελούσαν το σύνολο, όμως συγχρόνως προσέκρουαν επάνω σε συμφέροντα και προκαλούσαν απώλειες ευημερίας σε συγκεκριμένες οικονομικές μονάδες.

Η υιοθέτηση του ευρώ, προφύλαξε τη χώρα από την κερδοσκοπία και τη διόγκωση του κόστους δανεισμού. Η ένταξη ενδυνάμωσε τη χώρα και επιπλέον έθεσε διαφορετικούς όρους και στρατηγικές αποτρέποντας την εκάστοτε κυβέρνηση από οικονομικές τακτικές, τις οποίες δεν θα είχε πλέον στη διάθεση της όπως, την υποτίμηση του νομίσματος, την πρωτοβουλία να τυπώνει ελεύθερα χρήμα μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος αλλά και να ασκεί απειθάρχητη δημοσιονομική πολιτική ελλειμμάτων.

Όπως, παρατηρούμε, λοιπόν, έγιναν σημαντικά βήματα για τη μετατροπή του μοντέλου δημόσιας πολιτικής, που στηριζόταν σε κρατικά μονοπώλια και υπουργική εποπτεία, σε ένα σύγχρονο ρυθμιστικό σύστημα με ανεξάρτητες αρχές, ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις και περισσότερο ανταγωνισμό.

Την ίδια εποχή, ξεκινώντας από το 1996 και έως το 2002, δρομολογήθηκαν ιδιωτικοποιήσεις μεγάλης κλίμακας, οι οποίες απέφεραν στην

κυβέρνηση συνολικά 16δισ ευρώ, τα οποία είχαν εισπρακτικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι αποτέλεσαν έκτακτα έσοδα για την κάλυψη των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού και όχι για τη μείωση των χρεών της χώρας έναντι των εξωτερικών δανειστών της. Στη δεκαετία 1990-2000, τα έκτακτα έσοδα συνέβαλαν στην επίτευξη του στόχου ένταξης στην Ευρωζώνη.

Στην υπό μελέτη δεκαετία (2000-2009) συνέβαλαν στη συγκράτηση των ελλειμμάτων, προκειμένου να βγει η Ελλάδα από την επιτήρηση. Επίσης, σημαντικό είναι να αναφερθεί η εισροή πόρων από την Ε.Ε., καθώς η κυβέρνηση Σημίτη διαχειρίστηκε σημαντικό μέρος από το Α' Κ.Π.Σ., το Β' Κ.Π.Σ. και ένα μικρό μέρος από το Γ' Κ.Π.Σ. Οι πόροι αυτοί, έκαναν δυνατή την πραγματοποίηση πολλών έργων υποδομής και συνάμα σημαντικών αλλαγών στη διοικητική δομή και στη σχέση κράτους και κοινωνίας. Παρά ταύτα, η διαχείριση τους ανέδειξε μια διαχρονική αδυναμία έγκαιρης και ορθής υλοποίησης των προγραμματισθέντων και επιπλέον μια άνιση κατανομή σε έργα εύκολης απορρόφησης κονδυλίων και όχι σε έργα ουσίας⁵⁵.

Αναφορικά με την εργασία, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι τη περίοδο 2000-2004, η ανεργία στην Ελλάδα έχει ανέλθει στο δεύτερο υψηλότερο ποσοστό της Ευρώπης. Η τότε κυβέρνηση είχε υποσχεθεί χιλιάδες θέσεις εργασίας σε εύλογο χρονικό διάστημα, παρότι δεν μπορούσε να αυξήσει τις δαπάνες της ή να μειώσει του φόρους. Εκ των υστέρων, γίνεται κατανοητό, ότι ούτε τους πόρους του Γ' Κ.Π.Σ. θα μπορούσε να απορροφήσει με ικανοποιητικούς ρυθμούς, παρά τις εμπειρίες και τα χρόνια προετοιμασίας που είχε στη διάθεση του ο κυβερνητικός μηχανισμός. Πρέπει να αναφερθεί, πως τη συγκεκριμένη τετραετία, αυξήθηκε σημαντικά το κόστος της μερικής απασχόλησης.

Τέλος, μετά την ένταξη στην ευρωζώνη, αναδεικνύονται τα διαχρονικά χαρακτηριστικά της δημοσιονομικής διαχείρισης της χώρας. Το 2002 η Eurostat, εξέφρασε αμφιβολίες αναφορικά με την ορθότητα των ελληνικών στοιχείων για τις δημόσιες συναλλαγές, που γνωστοποιούσε η κυβέρνηση Σημίτη στις κοινοτικές υπηρεσίες. Κατόπιν αυτού, η ελληνική κυβέρνηση προέβη τότε στην πρώτη μετά την ένταξη διόρθωση, με την οποία τα πλεονάσματα της «γενικής κυβέρνησης» μετατράπηκαν σε ελλείμματα. Επίσης, ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ διορθώθηκε προς τα επάνω.

⁵⁵ Καζάκος Π., (2010). *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

Τον Νοέμβριο του 2003, η επιτροπή της Ε.Ε. διαπίστωνε σημαντικές διαφορές μεταξύ των προβλέψεων των υπηρεσιών της και εκείνων της ελληνικής κυβέρνησης και έβλεπε με ανησυχία την δημοσιονομική πορεία της χώρας. Οι επιφυλάξεις για διαφάνεια και αξιοπιστία των ελληνικών στατιστικών, συνέχισαν να υφίστανται και επανήλθαν πολλές φορές, εντός της προς μελέτη δεκαετίας⁵⁶.

Από το 2004 έως το 2009, οι δύο κυβερνήσεις Καραμανλή, οι οποίες ακολούθησαν, ξεκίνησαν με προεκλογικές εξαγγελίες που στόχευαν σε πιο συνετή διαχείριση την δημόσιας οικονομίας, περισσότερη διαφάνεια και σε ένα δημοσιονομικό νοικοκύρεμα. Για το λόγο αυτό ξεκίνησε η πρώτη θητεία της με τη λεγόμενη Δημοσιονομική Απογραφή, με σκοπό να επανεξετάσει τα οικονομικά δεδομένα της χώρας, με βασικότερη αιτιολογία τις αμφισβητήσεις από την Ευρώπη για την ποιότητα των στατιστικών στοιχείων, που παρείχαν οι ελληνικές υπηρεσίες.

Το σημαντικότερο εύρημα, ήταν ότι τα ελλείμματα και τα χρέη, που προέκυψαν, ήταν μεγαλύτερα από όσα ανέμενε η κυβέρνηση αρχικά. Ο τελικός υπολογισμός ανέβασε το έλλειμμα για το 2004 στο 7,5% και για το 2003 στο 5,7% του ΑΕΠ. Η δυσμενής αυτή εξέλιξη, οφείλεται όχι μόνο στη δημοσιονομική απογραφή αλλά και στην υστέρηση των φορολογικών εσόδων το εκλογικό έτος 2004. Συνοπτικά, η απογραφή ήταν ορθή κίνηση, αν ξεκινούσε από την αφετηρία της αντικειμενικότητας και της αξιοπιστίας και αν το αποτέλεσμα χρησιμοποιούνταν για την αντιμετώπιση της διαρκούς υποτίμησης μετά το 2000, των ελληνικών στοιχείων που παρέχονταν στην Ευρωζώνη. Παρά ταύτα, το αιώνιο πρόβλημα της ελληνικής πολιτικής ζωής, οι κομματικοί υπολογισμοί και η πολιτική αντιπαλότητα, διαδραμάτισαν το ρόλο τους στη μεθόδευση για την απογραφή⁵⁷.

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός, ότι η απογραφή, που επιχειρήθηκε, συνδυάστηκε παράλληλα και με την πρωτοβουλία της ελληνικής κυβέρνησης να αλλάξει τον τρόπο υπολογισμού του ελλείμματος. Η πολιτική αυτή επιλογή υπήρξε καθοριστική στο οικονομικό σκέλος μακροπρόθεσμα και σαφέστατα

⁵⁶ Καζάκος Π., (2010). *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

⁵⁷ Καζάκος Π., (2010). *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

εντάσσεται στις μεθοδεύσεις και την πολιτική αντιπαλότητα, που έχουν προαναφερθεί προωύτερα.

Η τότε ελληνική κυβέρνηση έλαβε το 2005 και το 2006 σειρά μέτρων άμεσης απόδοσης. Από την πλευρά των εσόδων το 2005 αυξήθηκαν οι συντελεστές του ΦΠΑ και το 2006 οι καταναλωτικοί φόροι καυσίμων και καπνού, καθώς και οι προκαταβολές φόρων από τις επιχειρήσεις. Η προσδοκία, ότι η μείωση των συντελεστών στην φορολογία εισοδήματος θα συνέτεινε στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, διαψευστήκαν. Από την πλευρά των δαπανών, ένα σημαντικό μέρος της διόρθωσης του υπερβολικού ελλείμματος το 2005 και το 2006 προήλθε κυρίως από τη μείωση των δημοσίων επενδύσεων, τη μεταφορά τόκων και χρεολυσίων στο μέλλον και την αύξηση των εκτιμώμενων ταμειακών πλεονασμάτων των ασφαλιστικών ταμείων⁵⁸. Τα μέτρα, που ελήφθησαν, εκτιμήθηκαν από την Επιτροπή, ως συμμόρφωση με τις συστάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Έτσι το 2007 το ECOFIN, αποφάσισε την άρση της επιτήρησης για την Ελλάδα, που είχε αποφασίσει το 2004 λόγω υπερβολικού ελλείμματος.

Στον τομέα της ανάπτυξης, με έμφαση στον αναπτυξιακό νόμο του 2004 και την τροποποίηση του το 2006, η κυβέρνηση έκανε σημαντικά βήματα με κυριότερα την αύξηση των κινήτρων για ιδιωτικά επενδυτικά σχέδια, τη μείωση της ελάχιστης απαιτούμενης συμμετοχής του επενδυτή στο 25% της αξίας της επένδυσης και αίροντας ταυτόχρονα τη διάκριση μεταξύ παλαιών και νέων επιχειρήσεων.

Επιπρόσθετα, το 2007 καταρτίσθηκε το Εθνικό Στρατηγικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2007-2013, για την αξιοποίηση των κοινοτικών πόρων. Οι πόροι του ΕΣΠΑ 2007-2013 ορίστηκαν στο ποσό των 36,4 δις ευρώ με κατεύθυνση 42% στις υποδομές, 21% στην καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα, 14% στην παιδεία, 12% στην απασχόληση και 4% στην υγεία.

Τέλος, ένας άλλος άξονας των προωθούμενων μεταρρυθμίσεων ήταν και οι αποκρατικοποιήσεις της περιόδου 2004-2009, οι οποίες έδωσαν συνέχεια σε εκείνες που είχαν δρομολογηθεί από τις προηγούμενες κυβερνήσεις. Η πώληση της Εμπορικής Τράπεζας ήταν η σπουδαιότερη ιδιωτικοποίηση του 2006 και του ΟΠΑΠ το 2005. Ενδιάμεσα, διατέθηκαν, επίσης, τρία πακέτα μετοχών ΟΤΕ, δύο

⁵⁸ Αλογοσκούφης Γ., (2009). *Η Ελλάδα μετά την κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη.

του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου και ένα του ΟΠΑΠ. Από το 2004 έως το 2009, η κυβέρνηση εισέπραξε από αυτό το πρόγραμμα περίπου 7 δις ευρώ. Και αυτά τα έσοδα, όμως, όπως και των προηγούμενων ιδιωτικοποιήσεων χρησιμοποιήθηκαν ως έκτακτα έσοδα για να κλείσουν τα χρηματοδοτικά κενά του προϋπολογισμού, αντί να μειώσουν το εξωτερικό χρέος της χώρας⁵⁹.

Η εξαγγελία και το αρχικό πρόγραμμα μείωσης των συντελεστών φορολόγησης, δεν συνοδεύτηκαν από σοβαρά μέτρα για την συγκράτηση και την αναδιάρθρωση των δημοσίων δαπανών. Επίσης, από το 2007, παρατηρείται μια αδικαιολόγητη χαλάρωση του φορολογικού μηχανισμού. Πιθανό ρόλο διαδραμάτισε και η προεκλογική εξαγγελία της κυβέρνησης για κατάργηση του ΣΔΟΕ, το οποίο είχε αποδειχτεί ιδιαίτερα αποτελεσματικό. Το εν λόγω οικονομικό όργανο αντικαταστάθηκε από μια νέα Υπηρεσία Ειδικών Ελέγχων (ΥΠΕΕ), ωστόσο, το σήμα που εξέπεμψε η κυβέρνηση για λιγότερους ελέγχους είχε επιπτώσεις.

Η κυβέρνηση, μετά τις εκλογές του 2007, δεν αξιοποίησε την επανεκλογή της και άργησε να εκτιμήσει του κινδύνους από την επερχόμενη κρίση. Η διεθνής ύφεση βρήκε τη χώρα με ακατάστατη δημόσια οικονομία και ένα τεράστιο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, στο οποίο αντικατοπτριζόταν η χαμηλή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της. Η προσπάθεια να ελεγχθούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα, αποτυπώθηκε στο «Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης», το οποίο, όπως και ο προϋπολογισμός, στηριζόταν περισσότερο σε επιθυμίες παρά σε σοβαρές προβλέψεις.

Η οικονομία περιήλθε το πρώτο εξάμηνο του 2009 σε ύφεση, αντί να πετύχει ανάπτυξη και το έλλειμμα γενικής κυβέρνησης ξεπέρασε κατά πολύ τους στόχους του προγράμματος. Η κυβέρνηση προχώρησε σε νέα μέτρα αλλά και σε νέες πωλήσεις δημόσιας περιουσίας, για να αυξήσει τα έσοδα, ωστόσο, όλα αυτά κατέδειξαν πόσο ευμετάβλητη ήταν η δημοσιονομική διαχείριση της χώρας και πόσο αποσπασματικά, δίχως μακρόπνοο συνολικό σχέδιο, χαράσσονταν οι οικονομικές πολιτικές της κυβέρνησης⁶⁰.

⁵⁹ Καζάκος Π., (2010). *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

⁶⁰ Καζάκος Π., (2010). *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

Εν τέλει, τον Οκτώβριο του 2009, η Ελλάδα οδηγείται σε εκλογές, με το δημοσιονομικό έλλειμμα να καλπάζει πάνω από το 10% του ΑΕΠ και τη χώρα να εισέρχεται αργά αλλά σταθερά εντός του κυκλώνα της ύφεσης⁶¹.

2.3 Λοιπές Παθογένειες της Ελληνικής Οικονομίας

Η κρίση κατέστησε σαφές ότι το προϋπάρχον Ελληνικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης υπέφερε και από δομικά μειονεκτήματα. Για να κατανοήσουμε την πορεία της Ελλάδας προς την κρίση, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, ότι, δεν αρκεί μόνο μια παρουσίαση των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών που μόλις παραθέσαμε στην προηγούμενη ενότητα, αλλά απαιτείται και μια παρουσίαση του πολιτικού και θεσμικού πλαισίου μέσα στο οποίο έλαβε μέρος η κρίση. Οι παράγοντες και τα αίτια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης που αναπτύχθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας, ισχύουν και στην χώρα μας, άλλα σε μεγαλύτερο και άλλα σε μικρότερο βαθμό, μόνο που στην περίπτωση της Ελλάδας προστίθενται και κάποιες ακόμα αιτίες που βασίζονται στην διαφορετικότητα της ελληνικής κρίσης που από χρηματοπιστωτική εξελίχθηκε σε κρίση χρέους.

Η ελληνική κρίση ξεκίνησε από την οικονομική δυσπραγία, που εισήχθη στην Ελλάδα λόγω της διεθνούς ύφεσης, η οποία φανέρωσε την υπερχρέωση του Ελληνικού Δημοσίου και την αδυναμία ελέγχου του διογκούμενου χρέους⁶². Τα οικονομικά προβλήματα της χώρας προκλήθηκαν από το συνδυασμό τόσο των διεθνών όσο και εθνικών παραγόντων όπως⁶³:

➤ Η υπερβολική συγκέντρωση του πληθυσμού της χώρας και των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια της πρωτεύουσας και σε μικρότερη έκταση στη Θεσσαλονίκη, επιδεινώνουν τη μετακίνηση και τις μεταφορές, καταστρέφουν ή υποβαθμίζουν το ιστορικό και

⁶¹ Καζάκος Π., (2010). *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

⁶² Χαρδούβελης Γκίκας, (2009). *Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας*. Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος IV, Τεύχος 8. Πηγή: <http://www.eurobank.gr/>.

⁶³ Κορρές Γ., Κοκκίνου Α., Τσομπάνογλου Γ., (2011). *Ελληνική Οικονομία: Δομή-Διάρθρωση, Δημόσιο Χρέος και Προοπτικές Ανάπτυξης*. Πηγή: <http://www.prd.uth.gr/>

πολιτιστικό περιβάλλον και επηρεάζουν δυσμενώς την αποτελεσματικότητα της οικονομικής δραστηριότητας.

➤ Η άνιση κατανομή στα εισοδήματα και στις ευκαιρίες επιλογής των τρόπων ζωής, μειώνει την κοινωνική ευημερία, η οποία αναλογεί στους κατοίκους της περιφέρειας και ταυτόχρονα προκαλεί ανισοροπία στον κοινωνικό ιστό της χώρας και στη προσπάθεια για μια ανάπτυξη ευρέως κατανεμημένη σε όλη τη χώρα, η οποία θα αποφέρει επιπλέον έσοδα και ώθηση στον εισπρακτικό μηχανισμό.

➤ Η κατεύθυνση των επενδύσεων προς μη επιθυμητές κοινωνικά περιοχές, η περιορισμένη χρησιμοποίηση και αξιοποίηση των ανθρώπινων και φυσικών πόρων και της υπάρχουσας κοινωνικής υποδομής σε ορισμένες περιφέρειες, η αύξηση του κόστους παραγωγής εξαιτίας της έλλειψης εξωτερικών οικονομικών. Με αυτό τον τρόπο, έγινε η αρχή μιας διαρκώς εξελισσόμενης ανισότητας, η οποία ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να ανατραπεί.

➤ Η διασπορά των φυσικών πόρων και η γεωγραφική θέση των διαφόρων περιοχών υπήρξε ένα από τα βασικά αίτια του χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης όλων των ορεινών περιοχών της χώρας καθώς και των μικρών και σχεδόν άνυδρων νησιών.

➤ Η κακή διαχείριση και η κακή διοίκηση, που δημιούργησε τον υπέρμετρο εξωτερικό δανεισμό και τα μεγάλα ελλείμματα διαχρονικά, δίχως να γίνουν παραγωγικές και αποδοτικές επενδύσεις και εκσυγχρονισμός, με αποτέλεσμα έναν αέναο κύκλο υπό-ανάπτυξης με ταυτόχρονη μείωση επενδύσεων, απασχόλησης και εισοδημάτων.

➤ Η επικίνδυνη μεγέθυνση του δημόσιου τομέα, η δυσκινησία να αποφέρει κάποια οφέλη έναντι της φθοράς που προκαλεί στον κρατικό προϋπολογισμό και η αναλγησία της γραφειοκρατίας που βρήκε πρόσφορο έδαφος και έγινε ένα πρόσθετο βαρίδι στην λειτουργία του κράτους.

➤ Το ασφαλιστικό και η συνακόλουθη γήρανση του πληθυσμού, η οποία αποτελεί το μεγαλύτερο μέγεθος μεταξύ των υπολοίπων χωρών της Ευρώπης, προκαλώντας ανάλογες πιέσεις για αυξημένες δαπάνες στις συντάξεις και στην υγειονομική περίθαλψη.

Οι σημαντικότεροι όμως παράγοντες που οδήγησαν την γενική πορεία της ελληνικής οικονομίας στα χνάρια ενός φαύλου κύκλου υπανάπτυξης, αποφέροντας ένα τεράστιο πλήγμα στα δημόσια έσοδα του κράτους, είναι⁶⁴:

(1) Το φαινόμενο της Διαφθοράς. Ως «Διαφθορά» ορίζεται η κατάχρηση δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικό όφελος. Στο πλαίσιο του δημόσιου τομέα έχει ως σκοπό την απόκτηση οικονομικού οφέλους σε βάρος συλλογικών αγαθών (δημοσίου συμφέροντος). Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι Κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών , μεταξύ τους και η Ελλάδα παρουσιάζουν μεγαλύτερη διαφθορά και συνεκδοχικά, μεγαλύτερη παραοικονομία από τις πλούσιες αναπτυγμένες χώρες.

Όταν τα άτομα που διαχειρίζονταν και αποφάσιζαν για τα επενδυτικά προγράμματα της χώρας μας, εκμεταλλεύτηκαν τη δυνατότητα κατάχρησης της εξουσίας τους, προέβησαν σε έγκριση παραπάνω έργων και προγραμμάτων, όχι με γνώμονα την οικονομική τους αξία (απόδοση, κοινωνική χρησιμότητα κ.λ.π.) αλλά την ευκαιρία απόσπασης οικονομικού οφέλους. Με αυτόν τον τρόπο η Διαφθορά αύξανε το μέγεθος και την πολυπλοκότητα των έργων, αυξάνοντας συνολικά το κόστος των δημοσίων επενδύσεων. Η Ελληνική κοινωνία για παράδειγμα εκτιμήθηκε ότι πλήρωνε τα δημόσια έργα κατά 25% παραπάνω από την πραγματική τους αξία λόγω της Διαφθοράς⁶⁵.

Εξάλλου, η ύπαρξη εκτεταμένης διαφθοράς μείωσε τα έσοδα του Ελληνικού κράτους, κυρίως μέσω της φοροδιαφυγής, των ακατάλληλων φορολογικών απαλλαγών και εν γένει της αδυναμίας του φορολογικού συστήματος της χώρας μας να λειτουργήσει αποτελεσματικά. Σε επίπεδο γενικής Ισορροπίας οι κυβερνήσεις, προέβησαν διαδοχικά σε αυξήσεις φόρων προκειμένου να εξισορροπήσουν τις απώλειες των δημοσίων εσόδων. Η συρρίκνωση των εσόδων συνεκδοχικά οδήγησε σε μείωση των διαθέσιμων κονδυλίων για παραγωγικές δραστηριότητες ενώ υπονόμει τις αναπτυξιακές προοπτικές της οικονομίας μας.

Η διαφθορά επίσης επέδρασε αρνητικά και στο Δημόσιο Έλλειμμα, κυρίως μέσω της σπατάλης πόρων και της απώλειας (φορολογικών και άλλων) εσόδων.

⁶⁴ Nelson M. Rebecca, Paul Belkin, Derek E. Mix, (2010). *Greece's dept crisis: overview, policy, responses and implications*, Congressional Research Service.
Πηγή: <http://fpc.state.gov/documents/organization/142363.pdf>.

⁶⁵ Βαβούρας Ι., Μανώλας Γ., (2005). *Η διαφθορά και οι σχέσεις – επιπτώσεις της με την επίσημη οικονομία και την παραοικονομία*. Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρη.

Όλοι μας γνωρίζουμε για παράδειγμα, ότι στον τομέα των προμηθειών με τις περισσότερες «μίξεις» και δωροδοκίες, τα έργα δεν επιλεγόντουσαν βάση της οικονομικά συμφερότερης προσφοράς, καθώς επίσης και ότι το συνολικό κόστος τους διογκώνονταν κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής τους, με την προσθήκη συμπληρωματικών δαπανών, δεσμεύοντας πόρους που θα μπορούσαν δυνητικά να χρηματοδοτήσουν το έλλειμμα (και το χρέος).

(2) Η Παραοικονομία και η Φοροδιαφυγή. Με τον όρο «φοροδιαφυγή» εννοούμε όλες εκείνες τις παράνομες πράξεις του φορολογουμένου, οι οποίες γίνονται προκειμένου να πετύχει την πληρωμή λιγότερου ή καθόλου φόρου.

Η φοροδιαφυγή αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί σοβαρό αίτιο του Δημοσιονομικού Έλλειμματος αφού προκαλεί μείωση των δημοσίων εσόδων, καθιστώντας το κράτος ανίκανο να καλύψει τα έξοδά του. Αυτό οδηγεί τις Κυβερνήσεις σε αυξημένο εξωτερικό ή εσωτερικό δανεισμό. Ο εξωτερικός δανεισμός σημαίνει λιγότερη ανεξαρτησία και ελευθερία οικονομικών και άλλων επιλογών για τη χώρα μας, αλλά και αύξηση το δημοσίου χρέους της, λόγω των υψηλών επιτοκίων του εξωτερικού δανεισμού. Αντίθετα ο εσωτερικός δανεισμός οδηγεί σε αύξηση των επιτοκίων προκειμένου να προσελκυσθούν ιδιωτικά κεφάλαια προς κάλυψη του δημοσίου ελλείμματος, όμως αυτό μειώνει την κυκλοφορία του χρήματος στην αγορά και εγκλωβίζει μεγάλα ιδιωτικά κεφάλαια στο Κρατικό Θησαυροφυλάκιο με αποτέλεσμα την μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων, που είναι απολύτως αναγκαίες για την ανάπτυξη της Οικονομίας μας, με αποτέλεσμα στασιμότητα και μείωση της ανταγωνιστικότητάς της.

Η παραοικονομία, της οποίας κύριο μέρος και αιτία αποτελεί η φοροδιαφυγή, περιλαμβάνει τη μη μετρούμενη οικονομική δραστηριότητα. Αναφέρεται στο πλήθος των δραστηριοτήτων που διέφυγαν εκτός των επισήμων στατιστικών και υπολογισμών, όπως αυτός του Α.Ε.Π., και που αλλοίωσαν την πραγματική εικόνα της οικονομίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η παραοικονομία, τόσο μεγαλύτερη είναι η απώλεια φορολογικών εσόδων. Η απώλεια αυτή οδηγεί σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών, γεγονός που υποκινεί σε περαιτέρω αύξηση της παραοικονομίας κ.ο.κ. Επίσης η ανεπάρκεια των κυβερνητικών εσόδων οδηγεί συχνά σε ελλειμματική διαχείριση με συνέπεια την εμφάνιση πληθωριστικών πιέσεων.

(3) Η Αδήλωτη (Μαύρη) Εργασία. Δηλαδή η αμειβόμενη δραστηριότητα που είναι νόμιμη ως προς τη φύση της, αλλά δε δηλώνεται στις

δημόσιες αρχές. Η μαύρη εργασία ως βασικός μοχλός της παραοικονομίας στη χώρα μας, παρουσιάζει διαχρονικά, μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ένα από τα υψηλότερα επίπεδα και σύμφωνα με το υπουργείο Εργασίας η έκταση του φαινομένου έχει δυσμενείς και πολυεπίπεδες επιπτώσεις καθώς υποβαθμίζει - πρώτον και κύριον - τα δικαιώματα και την προστασία των ίδιων των εργαζομένων, αποδυναμώνει τα δημόσια έσοδα και τη χρηματοδοτική επάρκεια του ασφαλιστικού συστήματος, νοθεύει τον υγιή ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων και υπονομεύει σε μεγάλο βαθμό τις αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας.

Κεφάλαιο 3^ο

«Η Ελλάδα της Κρίσης - Βασικά Δημοσιονομικά Μεγέθη»

Η πολλά υποσχόμενη πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση με αφετηρία το 2000, έγινε μέσα από σκοπέλους και αμέριστη προσπάθεια αλλά όχι πάντα με γνώμονα την πραγματικότητα και τη διορατικότητα. Η προσπάθεια για ουσιαστικές αλλαγές στη χάραξη της νέας πορείας της χώρας αλλά και η διάθεση για ρηξικέλευθες μεταρρυθμίσεις, σκόνταψε σε ένα σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο αδυνατούσε να παράγει βιώσιμες λύσεις. Ξεκινώντας την αποτίμηση, παρατηρούμε εξαρχής μια δημοσιονομική διαχείριση, που αποδείχτηκε καταστροφική και μια χώρα, η οποία παρότι πραγματοποίησε εξέλιξη στην προσπάθεια της για σύμπλευση στο Ευρωπαϊκό όνειρο, εντούτοις επέδειξε σημαντική καθυστέρηση στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών, βραδυπορία στην ανάπτυξη μια νέας εκπαιδευτικής πολιτικής, αδικαιολόγητη επιμονή σε ένα ρυθμιστικό σύστημα ιδιαίτερα δυσμενές για την ελληνική επιχειρηματικότητα και αδιαφορία για τη διατήρηση εμποδίων στις αγορές προϊόντων.

3.1 Διόγκωση Του Δημοσίου Χρέους

Το Δημόσιο Χρέος στην Ελλάδα ήταν ανέκαθεν υψηλό. Το τροφοδοτούσαν κατά κύριο λόγο ορισμένα «ελληνικά παράδοξα», κάποιες διαχρονικές στρεβλώσεις της οικονομίας μας, όπως⁶⁶:

- (1) Η αδυναμία είσπραξης από το δημόσιο των άμεσων φόρων.
- (2) Οι τεράστιες αμυντικές δαπάνες.
- (3) Η μεγάλη, δυσκίνητη και αντιπαραγωγική δημόσια διοίκηση.
- (4) Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.
- (5) Τα έσοδα από τις αποκρατικοποιήσεις που χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για να καλύψουν ανάγκες του Δημοσίου.

Σημαντική διόγκωση του Δημοσίου Χρέους στην Ελλάδα, παρατηρήθηκε από τη δεκαετία του 1980 και ύστερα κυρίως λόγω του υπερδανεισμού της χώρας μας και της νοοτροπίας των πολιτικών να ικανοποιούν πρόσκαιρα τους

⁶⁶ Αγγελόπουλος Β., (2009). *Η Διεθνής Οικονομική Κρίση και η Ελλάδα*. Αθήνα, εκδόσεις Economía.

ψηφοφόρους τους, αφήνοντας την αποπληρωμή των δανείων αυτών, ως βάρος για τις μελλοντικές γενεές.

Από τη μεταπολίτευση και έπειτα η Ελλάδα αρχίζει να δανείζεται μεγάλα ποσά για την κάλυψη των αναγκών της, γεγονός που συνέβαλε στην τάχιστη διόγκωση του χρέους της. Η αρχή του προβλήματος της τεράστιας συσσώρευσης χρέους εντοπίζεται στη δεκαετία του 1980⁶⁷, όταν το 1980, από 28,6% του ΑΕΠ (σε επίπεδο γενικής κυβέρνησης), το 1985 ανήλθε σε 54,7% του ΑΕΠ. Δηλαδή, σε πέντε χρόνια σχεδόν διπλασιάστηκε. Μέχρι το 1993 οι κυβερνήσεις της Ελλάδας εξακολουθούν την ίδια πολιτική συνεχούς δανεισμού και αύξησης του χρέους, με αποτέλεσμα το χρέος να ανέλθει στο 111,6% του ΑΕΠ το 1993, όταν και υπήρξαν κάποιες τάσεις σταθεροποίησης, λόγω της ορατούς πλέον απειλής του χρέους ως αιτία για τον εκτροχιασμό της ελληνικής οικονομίας, αλλά και της προσπάθειας για την ικανοποίηση των κριτηρίων σύγκλισης για την ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

Στο αμέσως επόμενο Διάγραμμα φαίνεται η εξέλιξη του δημοσίου χρέους της Ελλάδας από τη μεταπολίτευση έως και το 2009, όπου και ξέσπασε η κρίση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους στην Ελλάδα

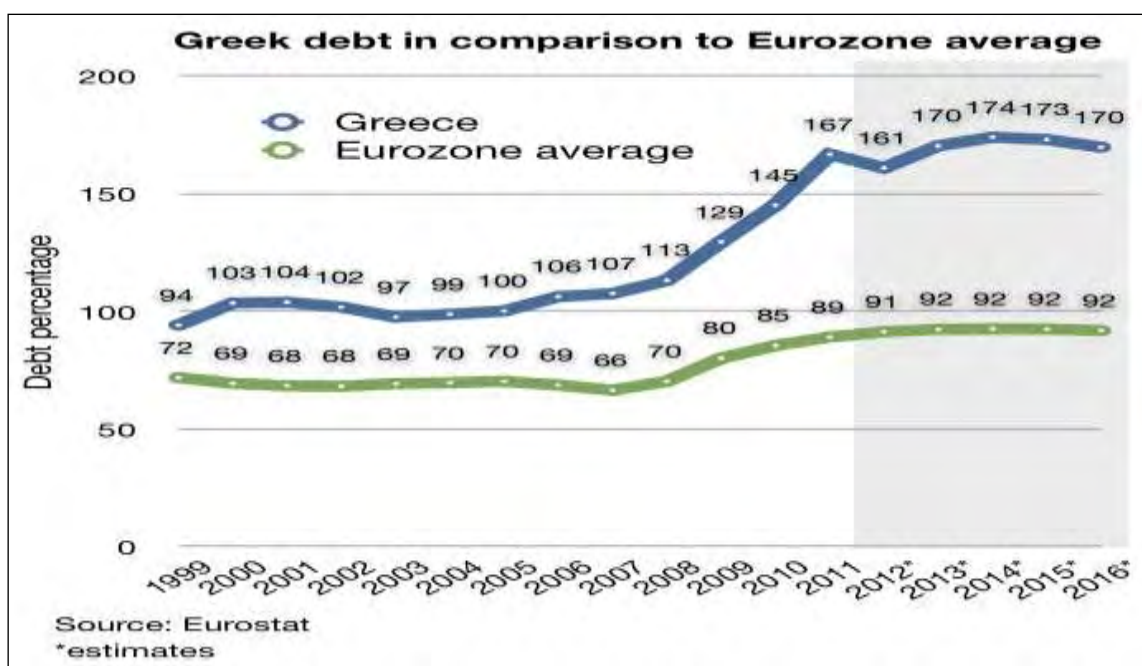
Πηγή: <http://www.istorikathemata.com>

⁶⁷ Πηγή: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economy_

Όπως παρατηρούμε, από την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) έως και την είσοδο της στην ΟΝΕ, υπάρχει μια διαρκής αύξηση του χρέους ανεξαρτήτως κυβέρνησης, γεγονός που καταδεικνύει την κοινή πολιτική που ακολουθούνταν από τις εκάστοτε κυβερνήσεις της Ελλάδος, πολιτική αλόγιστης σπατάλης και απουσίας δημιουργίας προϋποθέσεων για να τεθούν στέρεες βάσεις για πραγματική οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.

Στο αμέσως επόμενο Διάγραμμα φαίνεται η εξέλιξη του χρέους σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο στο διάστημα 1999-2010. Παρατηρούμε ότι το δημόσιο χρέος σχεδόν έχει διπλασιαστεί από το 1999 έως το 2010. Οι Ολυμπιακοί αγώνες έδωσαν νέα ώθηση στον όγκο του δημοσίου χρέους, το οποίο έφθασε στο 107% του ΑΕΠ το 2007 ενώ το 2008, με την εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι αυτόματοι σταθεροποιητές ώθησαν το χρέος άνω του 110%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: Το Ελληνικό Χρέος σε σύγκριση με το μέσο όρο της Ευρωζώνης

ΠΗΓΗ: Βικιπαίδεια «Ελληνική κρίση χρέους 2010-2012»

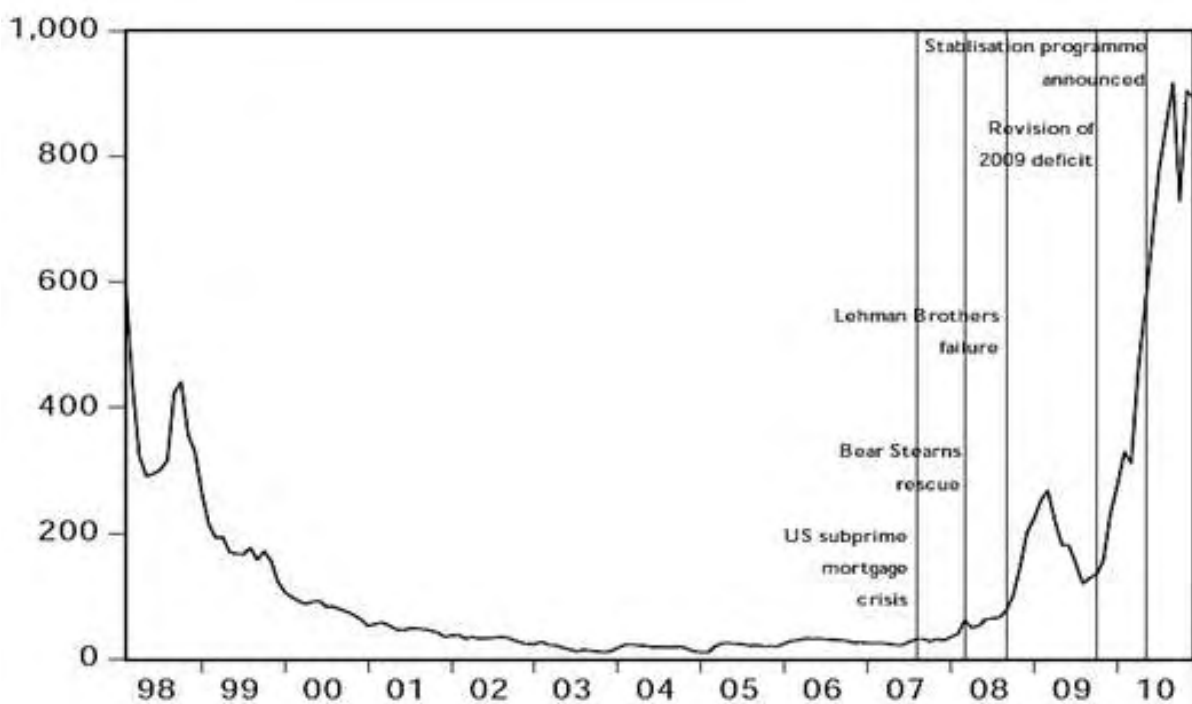
Το 2009 και 2010, το χρέος διογκώθηκε ως αποτέλεσμα δύο παραγόντων:

(α) Της αρχιτεκτονικής του ευρώ, που απαγορεύει ρητά τη στήριξη των κρατικών ομολόγων έναντι των κερδοσκοπικών πιέσεων των χρηματοπιστωτικών αγορών και

(β) την ανεξέλεγκτη λειτουργία των αγορών αυτών, που, αντιλαμβανόμενες τη δυσχερή θέση των ελληνικών ομολόγων, επωφελήθηκαν από τις κερδοσκοπικές ευκαιρίες που αυτό συνεπάγονταν.

Το παρακάτω Διάγραμμα εμφανίζει τη διαφορά των αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών ομολόγων δεκαετούς διάρκειας την περίοδο 1998-2010. Η κάθετη αύξηση του κόστους δανεισμού του ελληνικού κράτους το 2009/2010 είναι εμφανής.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: 1998-2010: Διαφορά Ελληνικών και Γερμανικών Ομολόγων 10ετούς διάρκειας

ΠΗΓΗ: DataStream

Αποκλειόμενων των κρατικών ομολόγων από τη σχετική αγορά, καθώς και του δανεισμού από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η δυνατότητα αναχρηματοδότησης του δημοσίου χρέους μας περιορίστηκε στην αύξηση των φορολογικών εσόδων. Πράγματι, στις αρχές του 2010 αυξήθηκε ο ΦΠΑ δύο φορές διαδοχικά, φτάνοντας στο 23% από το 19%.

Προσφιλής εξάλλου μέθοδος των ελληνικών κυβερνήσεων, ήταν και είναι, η είσπραξη εσόδων από την έμμεση φορολογία, αποφεύγοντας να θίξουν τη φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων, την εκτεταμένη φοροδιαφυγή, τον εφοπλιστικό κλάδο, κλπ. Η πίεση όμως της αγοράς κρατικών ομολόγων, σε

συνδυασμό με την αδυναμία αύξησης των εσόδων, οδήγησε το Ελληνικό Δημόσιο στην αγκαλιά των πιστωτών του. Δηλαδή, των Ευρωπαϊκών Τραπεζών, που ενεργούσαν μέσω των αντίστοιχων Ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων τους.

Η μέθοδος που επελέγη ήταν ο δανεισμός το 2010 και το 2012, παρά το γεγονός ότι το 2010 η έκθεση των Ευρωπαϊκών Τραπεζών στα ελληνικά κρατικά ομόλογα ήταν πολύ μικρή σε σχέση με τα ομόλογα άλλων χωρών του ευρωπαϊκού νότου. Η ανησυχία δηλαδή της μετάδοσης των κερδοσκοπικών πιέσεων στα ομόλογα της Ισπανίας και της Ιταλίας, η συμμετοχή των οποίων στα χαρτοφυλάκια των γερμανικών και γαλλικών κυρίως τραπεζών ήταν μεγάλη, οδήγησε τις ευρωπαϊκές ηγεσίες στη λύση που επελέγη, την οποία η τότε ελληνική κυβέρνηση αποδέχθηκε χωρίς αντίρρηση.

Έως σήμερα έχει εισπραχθεί το ποσό των 214δισ ευρώ (87% από την Ε.Ε. και 13% από το ΔΝΤ), ενώ απομένουν προς είσπραξη ακόμη 26δισ ευρώ. Ο πιο πάνω δανεισμός έγινε με την προϋπόθεση της άσκησης σκληρής δημοσιονομικής πολιτικής, απορρύθμισης της αγοράς εργασίας κ.α. τομέων, ιδιωτικοποίησης της δημόσιας περιουσίας. Επί πλέον, οι όροι του δανεισμού - περιλαμβανόμενης της αναδιάρθρωσης του δημοσίου χρέους - αντί να ελαφρύνουν, επιβάρυναν ακόμη περισσότερο την υπερχρέωση του δημοσίου.

Ειδικότερα, το 2010 συνάφθηκαν διμερείς συμβάσεις βραχυπρόθεσμου δανεισμού (τριετίας) με τις άλλες χώρες της ευρωζώνης (εκτός Σλοβακίας, Ιρλανδίας, Πορτογαλίας) με επιτόκιο 5%. Πρόκειται για όρους αγοράς, επωφελείς για τους δανειστές. Για παράδειγμα, η Γερμανία είχε έσοδα ύψους 320εκατ. ευρώ από τον εκτοκισμό του δανείου προς Ελλάδα την περίοδο 2010 - 2012.

Το 2012 συνάφθηκε νέο πακέτο, αυτή τη φορά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), το οποίο εκδίδει ομόλογα, με την εγγύηση των κρατών μελών της Ε.Ε.⁶⁸. Η διάρκεια του δανείου ήταν και πάλι τριετής και το επιτόκιο (περίπου 2%) ορίστηκε ως το άθροισμα των δαπανών του Ε.Τ.Χ.Σ. πλέον της αμοιβής του.

Οι πιο πάνω επαχθείς όροι ελάφρυναν μόλις τον Νοέμβριο 2012, όταν συμφωνήθηκε η μείωση του επιτοκίου και η επιμήκυνση των δανείων του 1^{ου} πακέτου κατά 15 έτη και η αναβολή πληρωμής τόκων του δανείου του 2^{ου}

⁶⁸ Σημειώνεται ότι το Ε.Τ.Χ.Σ. έχει εγγυημένο κεφάλαιο 780δισ ευρώ, στο οποίο η Ελλάδα συμμετέχει με το ποσό των 21,9δισ ευρώ.

πακέτου κατά 10 έτη. Σε αντιστάθμισμα, συμφωνήθηκε η κατά προτεραιότητα εξόφληση των πιστωτών μέσω ειδικού λογαριασμού από τις εκάστοτε δόσεις του δανείου, καθώς και από τυχόν πρωτογενή πλεονάσματα. Επί πλέον, όρος του 2^{ου} πακέτου ήταν η αναδιάρθρωση του χρέους με (α) την ανταλλαγή παλαιών ομολόγων με νέα και (β) την επαναγορά των νέων ομολόγων.

Σε ότι αφορά στην ανταλλαγή ομολόγων, σημειώνεται ότι αφορούσε στο 57% του χρέους (εγχώριοι επενδυτές 27% + ξένοι επενδυτές 30%). Πράγματι, μέχρι τον Απρίλιο 2012 ανταλλάχθηκαν ομόλογα συνολικής αξίας 199,2δισ ευρώ (96,9% συν. ομολόγων) με νέα αξίας 62,4δισ ευρώ, καθώς και με ομόλογα Ε.Τ.Χ.Σ. αξίας 29,7δισ ευρώ. Όμως, το κόστος ανταλλαγής έφθασε στο ποσό των 93,5δισ ευρώ (πλέον της αξίας των νέων ομολόγων), λόγω των «κινήτρων» που δόθηκαν στους ομολογιούχους. Συνεπώς το καθαρό όφελος ήταν πολύ μικρότερο, περίπου 106 δισ ευρώ.

Επίσης, τα νέα ομόλογα υπάχθηκαν στο Βρετανικό Δίκαιο, πράγμα το οποίο περιόριζε την δυνατότητα κινήσεων του δημοσίου στο μέλλον. Τέλος, μικρός αριθμός επενδυτών δεν συμμετείχε (6,4δισ) στην ανταλλαγή.

Η ανταλλαγή των ομολόγων εξάλλου δοκίμασε την αγορά των ασφαλιστρών κινδύνου (παράγωγα προϊόντα-credit default swaps), η οποία προς ανακούφιση των χρηματοπιστωτικών αγορών, «άντεξε». Υπενθυμίζεται ότι η αγορά των ασφαλιστρών κινδύνου, μαζί με τις εταιρίες αξιολόγησης τίτλων (credit rating agencies), ήταν οι κύριοι μοχλοί πίεσης, που εκτόξευσαν το κόστος δανεισμού του ελληνικού δημοσίου το 2009-2010. Η συγκεκριμένη ανταλλαγή ομολόγων ερμηνεύτηκε ως «πιστωτικό γεγονός», επιφέροντας των εξαργύρωση των CDS με το ποσό των μόλις 2,5δισ ευρώ.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ), αν και κατείχε το 16.3% των ελληνικών κρατικών ομολόγων τον Φεβρουάριο 2012, δεν συμμετείχε στην ανταλλαγή. Αντίθετα αποκόμισε κέρδη από την είσπραξη της ονομαστικής αξίας των ομολόγων κατά τη λήξη τους, ενώ συμφώνησε να επιστρέφει στην Ελλάδα τη σχετική διαφορά τον Νοέμβριο 2012, οφειλή η οποία δεν έχει προς στιγμήν καταβληθεί.

Συνολικά, η αναδιάρθρωση του χρέους δεν το κατέστησε βιώσιμο, για τους εξής λόγους⁶⁹:

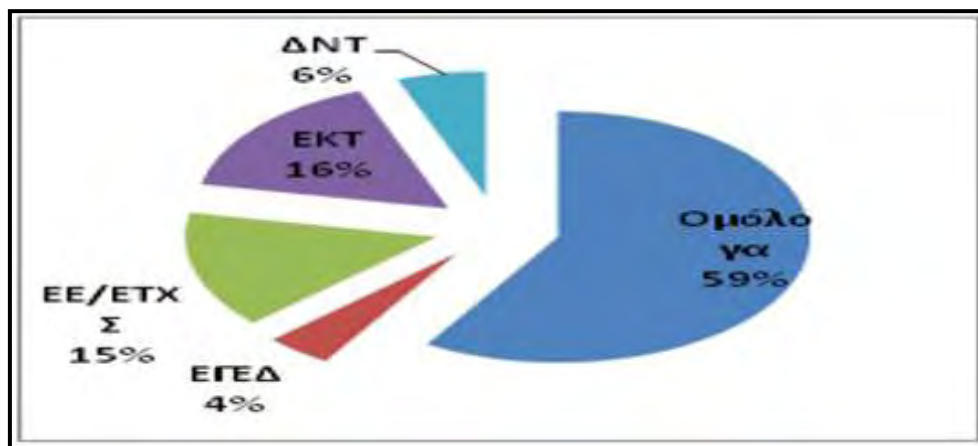
⁶⁹ Φραγκάκη Μ. (2012). Η πολιτική οικονομία του δημόσιου χρέους και της λιτότητας στην ΕΕ. Αθήνα, εκδόσεις Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.

1. Καθυστέρησε πολύ από την έναρξη της κρίσης (2009-2010).
2. Δεν περιέλαβε το σημαντικό τμήμα των ομολόγων της Ε.Κ.Τ.
3. Στηρίχθηκε σε ακριβό δανεισμό
4. Δεν εξασφάλισε τους καλύτερους δυνατούς όρους ανταλλαγής / επαναγοράς των ομολόγων προς όφελος του δημοσίου.

Επιπλέον, η εκταμίευση των δανείων ακολουθεί την μέθοδο του «καρότου και του μαστίγιου», υπόκειται δηλαδή στον εκβιασμό που ασκεί η Τρόικα⁷⁰ κατά τον τακτικό έλεγχο εκπλήρωσης των Μνημονιακών υποχρεώσεων. Έτσι, το πρώτο δάνειο εκταμιεύθηκε σε 6 δόσεις και το δεύτερο σε 7 δόσεις. Ενδιάμεσα, η κυβέρνηση υποχρεώθηκε στην έκδοση βραχυπρόθεσμων, υψηλότοκων τίτλων, των Ε.Γ.Ε.Δ. (έντοκα γραμμάτια του ελληνικού δημοσίου), των οποίων το επιτόκιο υπερέβη το 4%.

Η σύνθεση του Δημοσίου Χρέους πριν και μετά από την αναδιάρθρωση παρουσιάζεται στα ακόλουθα δύο Διαγράμματα (5α και 5β).

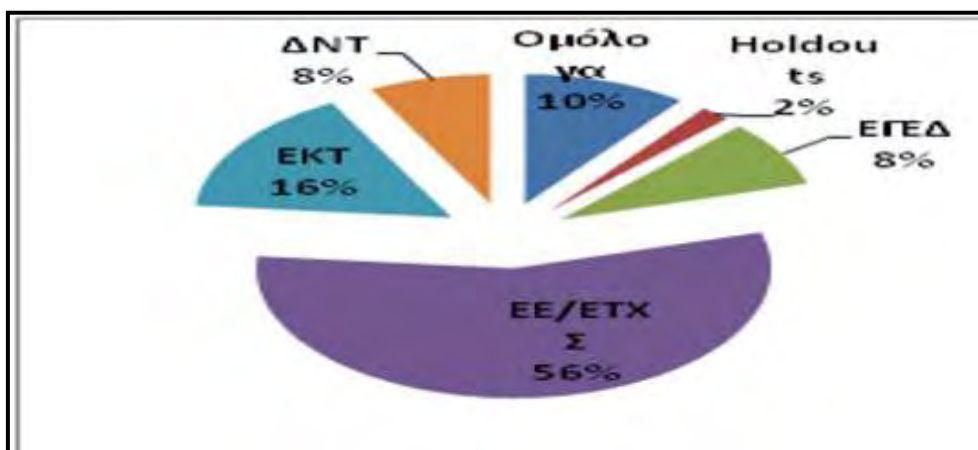
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5α: Σύνθεση Δημοσίου Χρέους Φεβρουάριος 2012

ΠΗΓΗ: Peterson Institute for International Economics

⁷⁰ Το όνομα «Τρόικα» προέρχεται από τη ρωσική λέξη που δηλώνει την άμαξα –ή το έλκηθρο– που σύρεται από τρία άλογα, αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει οποιοδήποτε είδους τριμερή συνεργασία. Στο πλαίσιο της Ελληνικής Κρίσης Χρέους, η Τρόικα απαρτίζεται από τρία θεσμικά όργανα: (α) την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Κομισιόν), (β) την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και (γ) το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5β: Σύνοψη Δημοσίου Χρέους Δεκέμβριος 2012

ΠΗΓΗ: Peterson Institute for International Economics

Η υφιστάμενη διάρθρωση του Δημοσίου Χρέους συνεπάγεται την μετακύλιση του χρηματοπιστωτικού κινδύνου που ενέχουν τα ελληνικά κρατικά ομόλογα από το χρηματοπιστωτικό σύστημα (ομολογιούχους επενδυτές) στους φορολογούμενους τόσο της Ελλάδας, όσο και των άλλων χωρών της ευρωζώνης, οι οποίοι είναι οι εγγυητές των διμερών δανείων, καθώς και των ομολόγων που εκδίδει το Ε.Τ.Χ.Σ.

Συνολικά, ως αποτέλεσμα της ως άνω «διάσωσης», το δημόσιο χρέος της Ελλάδας ακολουθεί πορεία κατακόρυφης αύξησης, τόσο σε απόλυτα μεγέθη, όσο και σε σχέση με το ΑΕΠ. Παρατηρούμε εξάλλου ότι οι αναδιαρθρώσεις του 2012 με όρους που ωφέλησαν τους δανειστές ανέκοψαν την πορεία αυτή ελάχιστα και μόνο προσωρινά. Εξάλλου, η λιτότητα και τα «διαρθρωτικά μέτρα» των Μνημονίων βύθισαν την οικονομία και μεγάλο μέρος της κοινωνίας σε μακροχρόνιο τέλμα, πράγμα το οποίο αντανακλάται στη σημερινή δραματική αύξηση του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Σύμφωνα με τα Μνημόνια και τις αναγγελίες της Τρόικα και της Κυβέρνησης, το Δημόσιο Χρέος πρέπει να έχει περιορισθεί στο 124% του ΑΕΠ το 2020, ώστε να θεωρείται βιώσιμο. Δεν υπάρχουν όμως ακριβή σενάρια έτος προς έτος μέχρι το 2020, που να κάνουν εκτιμήσεις για τις ακριβείς εξελίξεις για τον ρυθμό αύξησης ΑΕΠ (πραγματική και ονομαστική), την εξέλιξη του χρέους, το ύψος των επιτοκίων, πληθωρισμό κλπ.

Σε σχετική Μελέτη «Η βιωσιμότητα του Ελληνικού Δημοσίου Χρέους», μελών του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, έγινε σημαντική

προσπάθεια διερεύνησης της βιωσιμότητας του Δημοσίου Χρέους μέσω της ανάπτυξης 5 εναλλακτικών σεναρίων.

Το βασικό συμπέρασμα της Μελέτης είναι, πως ακόμα και ο συνδυασμός των πιο αισιόδοξων παραδοχών για την εξέλιξη του ΑΕΠ και της μείωσης του χρέους δεν οδηγεί σε ποσοστό χρέους ΑΕΠ 124%, όπως εκτιμάται από τα Μνημόνια. Το Χρέος δεν θα καταστεί βιώσιμο χωρίς μεγάλη ανάπτυξη (τουλάχιστον 4% του πραγματικού ΑΕΠ την περίοδο 2016-2020), δηλαδή με την εφαρμογή στην πράξη σαφούς μακροχρόνιου αναπτυξιακού προγράμματος δηλαδή προγράμματος με συγκεκριμένους μετρήσιμους στόχους και αντίστοιχες πολιτικές επίτευξης του⁷¹.

Σημειώνεται ότι στόχος των συμφωνιών «διάσωσης» ήταν η παραπάνω μείωση του χρέους προς το ΑΕΠ στο 124% το 2020 και στο 110% το 2022, όρια τα οποία θεωρήθηκαν «βιώσιμα», τα οποία δηλαδή θα επιτρέψουν τον εκ νέου δανεισμό της χώρας μας από τις χρηματοπιστωτικές αγορές.

Στον Προϋπολογισμό 2014 όμως επισημάνθηκε ότι «... οι αποδόσεις των υφιστάμενων κρατικών τίτλων παραμένουν υψηλές ... διατηρώντας υψηλό το κόστος δανεισμού και καθυστερώντας την επιστροφή της Ελλάδας στις αγορές». Επιπροσθέτως, σύμφωνα με το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής, «... το χρέος δεν πρόκειται να τεθεί σε τροχιά μείωσης και να γίνει «βιώσιμο» ως το 2020 ή το 2022 αποκλειστικά με εθνικές προσπάθειες αποταμίευσης (=δημιουργίας πρωτογενών πλεονασμάτων και ιδιωτικοποιήσεις), χωρίς οποιαδήποτε αναδιάρθρωση (=νέο «κούρεμα») ή και αναδιάρθρωση (=επιμήκυνση των περιόδων αποπληρωμής χρεών) και άλλες διευκολύνσεις»⁷².

3.2 Τα Δίδυμα Ελλείμματα

Η πρόσφατη κρίση, έχει αναδείξει περισσότερο από ποτέ, τις διαρθρωτικές αδυναμίες αλλά και τις μεγάλες μακροοικονομικές ανισσοροπίες της ελληνικής οικονομίας: το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και την οργανωτική ανεπάρκεια του κράτους. Οι ανισσοροπίες αυτές είναι ευδιάκριτες στα μεγάλα «δίδυμα ελλείμματα», το Έλλειμμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και το

⁷¹ *Η βιωσιμότητα του Ελληνικού Δημοσίου Χρέους* (2015). Βόλος. Μελέτη Ερευνητικής Ομάδας του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

⁷² Άρθρο Οικονομία (2012). *Τα «κλειδιά» για βιώσιμο χρέος από το 2020*. Εφημερίδα Έθνος. Πηγή: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid>.

Δημοσιονομικό Έλλειμμα ή Έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης και είναι ο βασικός λόγος συσσώρευσης κρατικών χρεών στη χώρα μας.

Επίσης, εξίσου εύκολα γίνονται διακριτές στα υψηλά «δίδυμα χρέη», το Δημόσιο και το Εξωτερικό, τα οποία αποτελούν την διαχρονική εξέλιξη της συσσώρευσης των αντίστοιχων ετήσιων ελλειμμάτων⁷³.

Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, αποτελεί το πρώτο μεγάλο πρόβλημα. Η ανταγωνιστικότητα είναι ο βαθμός, στον οποίο ένα κράτος μπορεί, υπό συνθήκες ελεύθερης και δίκαιης αγοράς, να προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες, που πληρούν τα κριτήρια των διεθνών αγορών, διατηρώντας και αυξάνοντας ταυτόχρονα τα πραγματικά εισοδήματα των ανθρώπων μακροχρόνια.

Η συνεχής, λοιπόν, επιδείνωση του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας στη χώρα μας γίνεται εμφανής, από το έλλειμμα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών.

➤ Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) ως το άθροισμα των Ισοζυγίων (εισπράξεις μείον πληρωμές) των αγαθών, των υπηρεσιών, των πρωτογενών και των δευτερογενών εισοδημάτων (πρώην τρεχουσών μεταβιβάσεων) είναι το Ισοζύγιο των συναλλαγών της χώρας μας με το εξωτερικό.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί, αρχικά, ότι η χώρα μας με την είσοδο της στην ΟΝΕ, έχασε το σημαντικό εργαλείο της συναλλαγματικής ισοτιμίας, προκειμένου να μπορεί να ρυθμίσει και να τιθασεύσει το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών. Το έλλειμμα, λοιπόν, που παρατηρείται οφείλεται βασικά στην απώλεια της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και κατά δεύτερο και εξίσου σημαντικό λόγο στη μετακύλιση των παραγωγικών πόρων και της εγχώριας ζήτησης από παραγωγικά αγαθά σε μη παραγωγικά αγαθά.

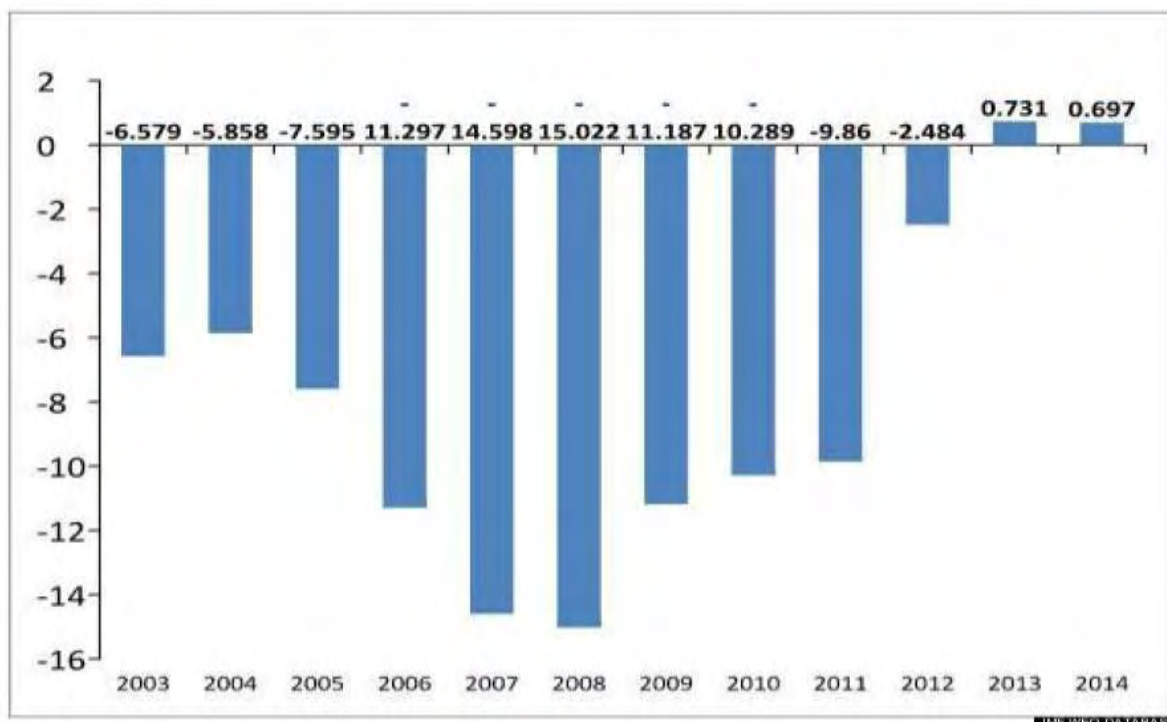
Η Ελλάδα, λοιπόν, καταναλώνει περισσότερα από όσα δύναται να παράγει και πολύ περισσότερο να εξάγει προς τις άλλες χώρες, καθώς δεν έχει την δυνατότητα να παράγει ανταγωνιστικά αγαθά και υπηρεσίες.

⁷³Χαρδούβελης Γκίκας, (2011). *Η Ελληνική και Ευρωπαϊκή Κρίση και η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης*. Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος VI, Τεύχος 2. Πηγή: <http://www.eurobank.gr/>.

Αν ως Οικονομία είχαμε περίσσευμα στις συναλλαγές μας με το εξωτερικό, αν δηλαδή το ΙΤΣ μας ήταν θετικό, θα επενδύαμε στο εξωτερικό το περίσσευμα μας. Σήμερα όμως γίνεται λόγος για καθαρή δανειοδότηση της χώρας από το εξωτερικό, που σημαίνει δυστυχώς ότι το ΙΤΣ μας είναι αρνητικό και δε γίνεται λόγος για περίσσευμα.

Συγκεκριμένα, η Οικονομία μας εμφανίζει διαρκώς ελλειμματικό ΙΤΣ, που σημαίνει ότι καταναλώνει προϊόντα και υπηρεσίες που εισάγει από το εξωτερικό, που επομένως δεν παράγει και άρα το ΙΤΣ συνιστά τις δανειακές ανάγκες της χώρας μας που καλύπτονται από το εξωτερικό. Το 2008 το έλλειμμα σχεδόν τριπλασιάστηκε σε σύγκριση με το 2004 (Διάγραμμα 6).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ

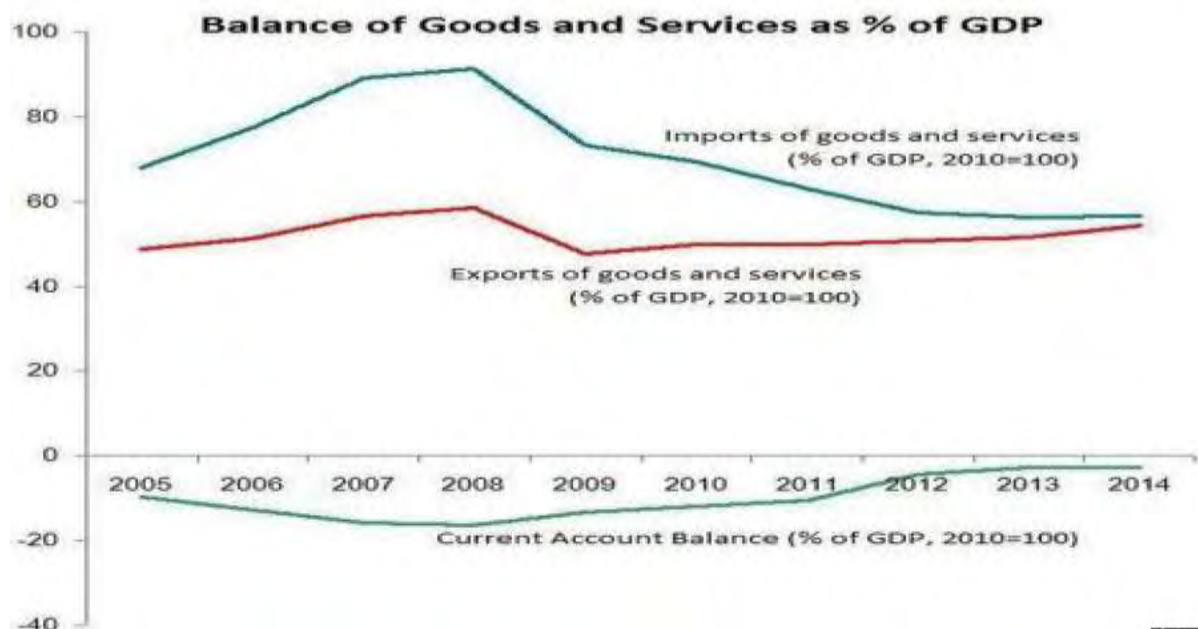
Πηγή: IMF WEO DATABASE

Το 2009, το έλλειμμα περιορίστηκε, κυρίως λόγω της ύφεσης και της πτώσης των τιμών των πρώτων υλών διεθνώς.

Η μείωση του ελλείμματος από το 2008 και έπειτα ήταν συγκυριακή και δεν οφείλονταν σε βελτίωση των βασικών οικονομικών παραγόντων. Από 15,02% το 2008 το Έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών μειώθηκε στο 2,48% το 2012. Αυτό εκ πρώτης όψεως εμφανίζεται ως επιτυχία της οικονομικής πολιτικής. Στην πραγματικότητα όμως δεν οφείλεται σε αύξηση των εξαγωγών, αλλά στη

μείωση των εισαγωγών που κατέρρευσαν υπό το βάρος της συρρίκνωσης της εσωτερικής ζήτησης (Διάγραμμα 7).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: Εμπορικό Ισοζύγιο ως % ΑΕΠ

Πηγή: AMECO

Αυτό δεν αποτελεί θετική εξέλιξη, διότι οι εισαγωγές θα επιστρέψουν αμέσως μόλις εκκινήσει η διαδικασία ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας και τα ελλείμματα θα επανεμφανιστούν. Εάν το ισοζύγιο δεν μπορέσει να στηριχθεί στις εξαγωγές, θα αποτελεί έναν μόνιμο περιοριστικό παράγοντα της αύξησης του ΑΕΠ και η ελληνική οικονομία θα παραμένει «κλειδωμένη» σε χαμηλά επίπεδα παραγωγής.

Η ελλειμματική κατάσταση στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών έχει τις ρίζες της σε μια σειρά παραγόντων που αντανakλώνται στα υπερβολικά ελλείμματα (αρνητική αποταμίευση) του Δημοσίου, τη μεγάλη πτώση της αποταμίευσης στον ιδιωτικό τομέα και τη σημαντική χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας μας.

Το έλλειμμα στο ΙΤΣ εμφανίζεται ως Εξωτερικό Χρέος της Οικονομίας – Κρατικό και Ιδιωτικό – που καθορίζει τη διεθνή θέση της Οικονομίας μας, και καλύπτεται αναγκαστικά με δάνεια του κράτους και του ιδιωτικού τομέα και με συμμετοχές των ξένων στις ημεδαπές επιχειρήσεις που καταναλώνουν τα εισαγόμενα εμπορεύματα και υπηρεσίες.

Το ΙΤΣ της χώρας μας είναι επί δεκαετίες καταστροφικά ελλειμματικό, σε τέτοιο βαθμό, που κάθε χρόνο προσθέτει νέες υπερβολικά υψηλές δανειακές ανάγκες στο κράτος και στους ιδιώτες με αποτέλεσμα δίπλα στο παραγωγικό κενό το Κρατικό Χρέος να διογκώνεται επί δεκαετίες, να μην μπορεί από ένα σημείο και πέρα να εξυπηρετηθεί.

Στον Πίνακα που ακολουθεί φαίνεται το πώς το Έλλειμμα του ΙΤΣ δημιουργεί το Χρέος, ενδεικτικά σε μερικές χώρες της ΕΕ συγκρίνοντας το ΙΤΣ τους σαν % ποσοστό του ΑΕΠ, με τις ΚΔΑ (Καθαρές Δανειακές τους Ανάγκες) (-), επίσης σαν % ποσοστό του ΑΕΠ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών και Καθαρή Δανειοδότηση (-) ή Καθαρές Δανειακές Ανάγκες (-) του έθνους ως ποσοστό % του ΑΕΠ

		Μέσος όρος 5 ετών						
		1992-96	1997-01	2002-06	2005	2006	2007	2008
Ελλάδα	ΙΤΣ	-0,5	-6,7	-11,8	-11,0	-12,8	-14,7	-13,8
	ΚΔΑ	-	-5,0	-10,3	-9,7	-10,5	-12,5	-12,4
Ιρλανδία	ΙΤΣ	2,5	0,5	-1,4	-3,3	-4,1	-5,3	-5,1
	ΚΔΑ	3,7	1,4	-1,2	-3,2	-4,0	-5,3	-5,1
Ισπανία	ΙΤΣ	-1,4	-2,4	-6,0	-7,5	-9,0	-10,0	-9,5
	ΚΔΑ	-0,7	-1,4	-5,1	-6,5	-8,4	-9,6	-9,1
Πορτογαλία	ΙΤΣ	-5,4	-8,7	-8,6	-9,8	-10,4	-9,8	-12,1
	ΚΔΑ	-2,7	-6,4	-6,9	-8,3	-9,3	-8,5	-10,3
Γερμανία	ΙΤΣ	-1,1	-0,8	4,2	5,2	6,6	7,9	6,6
	ΚΔΑ	-1,1	-0,7	4,2	5,2	6,6	7,9	6,6
Αυστρία	ΙΤΣ	-2,5	-1,4	2,4	2,2	3,0	3,4	3,6
	ΚΔΑ	-2,6	-1,5	2,2	2,1	2,7	3,3	3,6
Ολλανδία	ΙΤΣ	4,6	4,8	7,5	7,5	9,0	8,5	4,2
	ΚΔΑ	4,2	4,6	7,2	7,1	8,7	8,1	3,9
Σλοβενία	ΙΤΣ	2,5	-1,8	-1,4	-1,8	-2,4	-4,5	-6,1
	ΚΔΑ	2,4	-1,7	-1,8	-2,1	-2,8	-4,6	-6,0
Σουηδία	ΙΤΣ	1,3	4,6	6,7	6,1	8,5	9,0	8,3
	ΚΔΑ	0,9	4,3	6,6	6,2	7,9	8,9	8,1

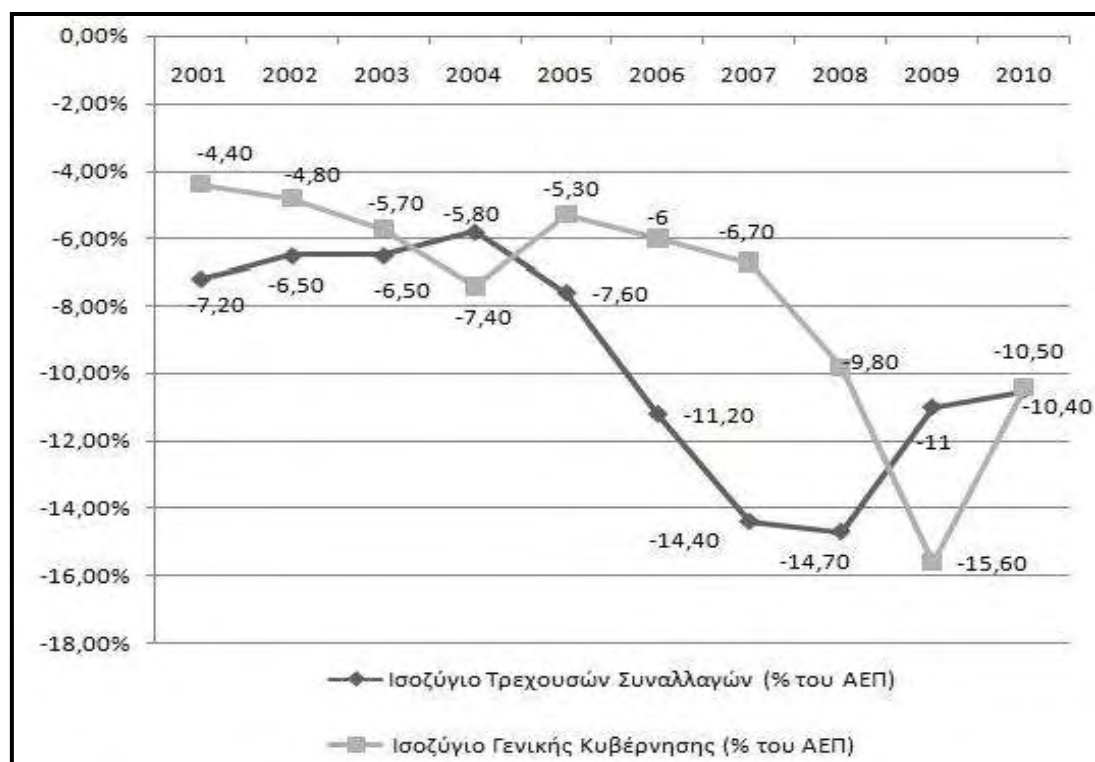
ΠΗΓΗ: ALPHA BANK

Παρατηρώντας τον συγκεκριμένο Πίνακα, διαπιστώνουμε το πώς πραγματικά γεννιούνται και συσσωρεύονται τα χρέη, αφού το ύψος των ετήσιων δανειακών αναγκών καθορίζεται άμεσα από το ελλειμματικό ΙΤΣ (Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών), ενώ οι χώρες με θετικό ΙΤΣ δανείζουν στο εξωτερικό το περίσσειμα ΚΔΑ (+).

➤ Στις δύο γραφικές παραστάσεις που ακολουθούν στη συνέχεια (Διάγραμμα 8), παρουσιάζουμε τα Δίδυμα Ελλείμματα δηλαδή τη σχέση

μεταξύ του ΙΤΣ και του Ελλειμματικού Ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης το οποίο και αντιστοιχεί στις δανειακές ανάγκες της κυβέρνησης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) και Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (ΙΓΚ) ή Δημοσιονομικό Ισοζύγιο⁷⁴ ως % του ΑΕΠ

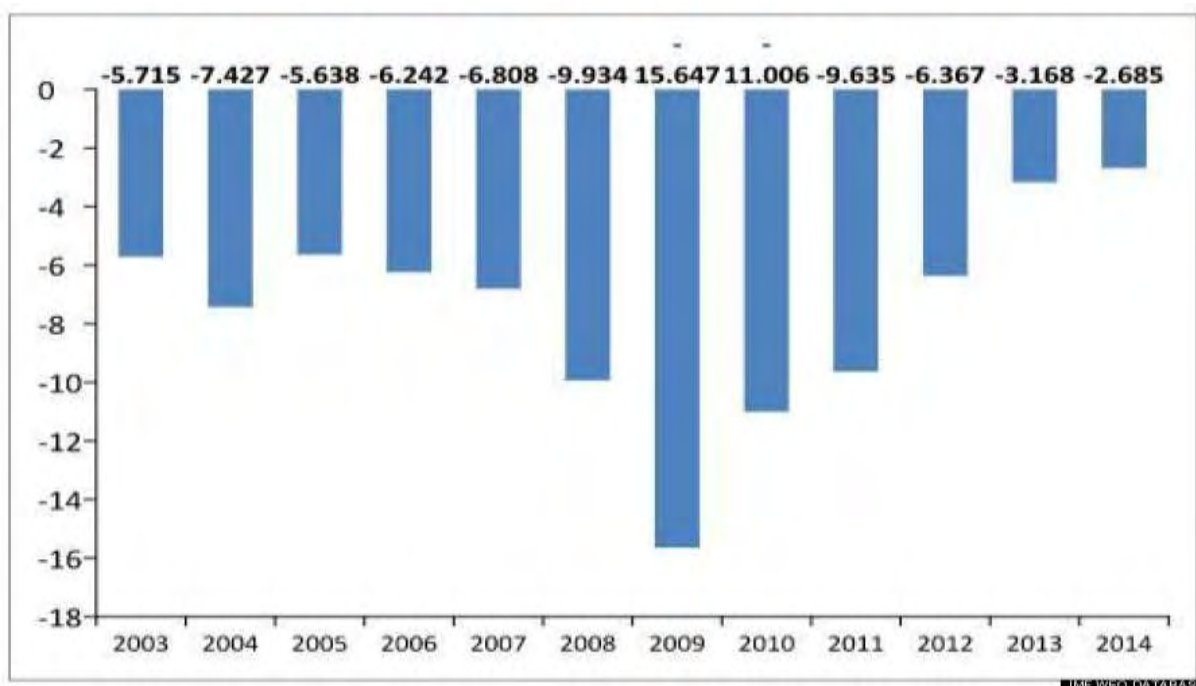
ΠΗΓΗ: ΕΛΣΤΑΤ

Αναλύοντας τις δύο γραφικές παραστάσεις παρατηρούμε ότι η γραφική παράσταση του ετήσιου ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης εξαρτάται κατά μέσο όρο ισχυρά από τις μεταβολές του ΙΤΣ. Ειδικά αυτή η εξάρτηση γίνεται πολύ στενή και πιο φανερή μετά το 2005 όπου η κάθοδος της καμπύλης του ΙΤΣ, που παριστάνει την αύξηση των ελλειμμάτων και των δανειακών αναγκών, παρακολουθείται με την κάθοδο της καμπύλης του Ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης και η άνοδος με αντίστοιχη άνοδο.

Το φαινόμενο αυτό της έντονης αλληλεξάρτησης των δύο ελλειμμάτων είναι γνωστό στην οικονομία όπως και έχουμε προαναφέρει ως τα Δίδυμα Ελλείμματα του ΙΤΣ και των ελλειμμάτων της Γενικής Κυβέρνησης, και είναι ο βασικός λόγος συσσώρευσης κρατικών χρεών στη χώρα μας.

⁷⁴ Το Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (Έλλειμμα – Πλεόνασμα) προκύπτει από τα δημόσια έσοδα μείον τις δημόσιες δαπάνες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9: Συνολικό έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ

Πηγή: IMF WEO DATABASE

Στο διάγραμμα 9 παρατηρεί κανείς το έντονο άνοιγμα της ψαλίδας το 2009 και τα διαχρονικά ελλείμματα και εδώ σε όλες τις περιόδους. Ουσιαστικά αυτά τα ελλείμματα δίνουν το ύψος των δανειακών αναγκών του κράτους. Τα ελλείμματα παράγουν το χρέος μας και αποτελούν την κύρια πηγή της δημιουργίας του.

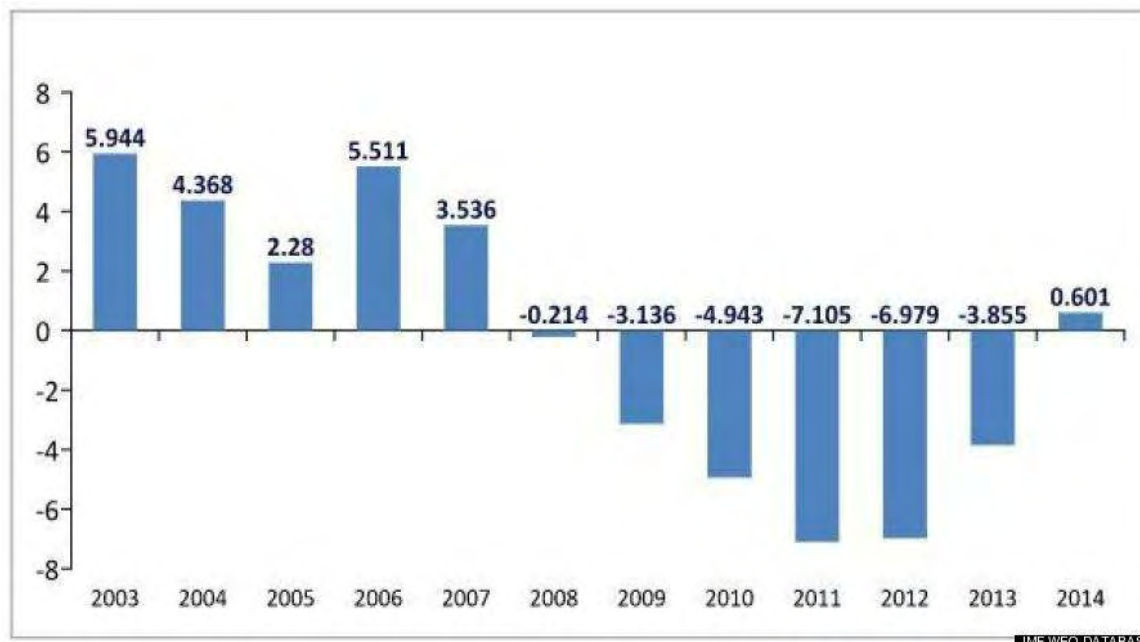
3.3 Μείωση του Ρυθμού Ανάπτυξης του ΑΕΠ

Η Ελληνική Οικονομία, έχοντας σημειώσει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης έως το έτος 2008, έδειξε σημεία ύφεσης το 2008, ως αποτέλεσμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, ενώ από το έτος 2010 και μετά η ύφεση εντάθηκε σημαντικά λόγω δημοσιονομικών ανισορροπιών. Η ανάγκη εξυγίανσης οδήγησε τη χώρα στην ένταξή της σε τριμερή μηχανισμό οικονομικής στήριξης, αποτελούμενο από την ΕΕ, το ΔΝΤ και την ΕΚΤ.

Η αυστηρή εισοδηματική πολιτική και ο δραστικός περιορισμός των δημοσίων δαπανών που ασκήθηκαν κατά τα τελευταία 5 έτη επηρέασαν, όπως ήταν αναμενόμενο, αρνητικά την εξέλιξη του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα το μέγεθός του να σημειώσει μείωση κατά 4,9% το 2010, κατά 7,1% το 2011, κατά 6,6% το 2012 και κατά 3,9% το 2013 (σταθερές τιμές έτους 2010). Κατά το 2014 η

ελληνική οικονομία επέστρεψε σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης της τάξης του 0,6%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10: Ρυθμός Ανάπτυξης του ΑΕΠ

ΠΗΓΗ: IMF WEO DATABASE

3.4 Υψηλός Πληθωρισμός

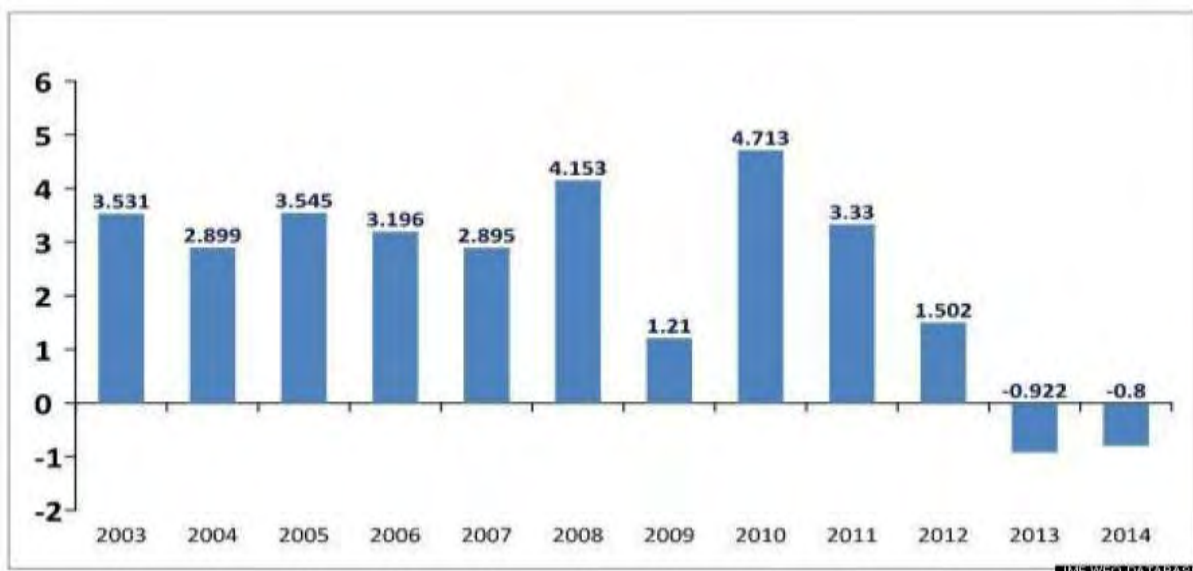
Ένα άλλο πρόβλημα της Ελληνικής Οικονομίας, σε αντιστοιχία με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, αποτελεί ο Πληθωρισμός. Ο υψηλός πληθωρισμός περιορίζει το πραγματικό εισόδημα των εργαζομένων, μειώνει την αγοραστική τους δύναμη, αποτελεί τροχοπέδη στη συνολική ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και, κατ' επέκταση, επιδρά αρνητικά στην ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία.

Παράγοντες όπως η άνοδος της τιμής του αργού πετρελαίου, η άνοδος των τιμών των λοιπών εισαγόμενων προϊόντων, η άνοδος του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, η αύξηση της φορολογίας, είχαν διαμορφώσει τον μέσο ετήσιο ρυθμό πληθωρισμού για την πενταετία 2003-2007 στο 3,2% βάσει του ΕνΔΤΚ.

Η έξαρση του πληθωρισμού (4.2%) που είχε ενταθεί στη διάρκεια του 2008 και που έπληξε τις οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες, οφείλονταν σε βραχυχρόνιους εξωτερικούς παράγοντες όπως τη μεγάλη άνοδο των τιμών των καυσίμων και των τροφίμων διεθνώς και σε βραχυχρόνιους εγχώριους

παράγοντες όπως την επιτάχυνση του ρυθμού ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11: Διαχρονική εξέλιξη του Πληθωρισμού βάσει του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ)

Πηγή: IMF WEO DATABASE

Τελείως διαφορετική εικόνα παρουσίασε ο πληθωρισμός το 2009 που διαμορφώθηκε το 1,2%. Η μεγάλη υποχώρησή του, αντανάκλυνε μεταξύ άλλων, τη ραγδαία πτώση των διεθνών τιμών του πετρελαίου και την εξάλειψη των πληθωριστικών πιέσεων που είχε δημιουργήσει τα προηγούμενα χρόνια η υπερβάλλουσα ζήτηση. Εξάλλου η χώρα μας είχε εισέλθει σε περίοδο κρίσης. Η εξασθένηση της ζήτησης συνοδεύτηκε τόσο από τη μείωση των περιθωρίων κέρδους των επιχειρήσεων όσο και από σημαντική επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου του κόστους εργασίας.

Ωστόσο, αυτή η θετική εξέλιξη του πληθωρισμού δεν κράτησε παρά μόνο για λίγο. Το κόστος εφαρμογής των αναγκαίων μέτρων για την έξοδο της οικονομίας από την κρίση αντανάκλαται το 2010, μεταξύ άλλων, στην προσωρινή έξαρση του πληθωρισμού η οποία οφείλονταν: (α) κυρίως στη μεγάλη αύξηση της έμμεσης φορολογίας, (β) στην άνοδο της τιμής του πετρελαίου στην παγκόσμια αγορά και (γ) σε μικρότερο βαθμό, στην ανάκαμψη των τιμών των άλλων εισαγόμενων προϊόντων⁷⁵.

⁷⁵ Τράπεζα της Ελλάδος. *Νομισματική Πολιτική 2009-2010*.
Πηγή: <http://www.bankofgreece.gr/>.

Μία ραγδαία πτώση των τιμών πετρελαίου μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις για την παγκόσμια οικονομία, ωστόσο ενέτεινε την υποχώρηση του πληθωρισμού στην Ελλάδα την διετία 2013-2014 με αποτέλεσμα να παρατηρηθεί Αποπληθωρισμός. Όπως είναι ευρέως γνωστό, το πετρέλαιο, αποτελεί μια εκ των βασικών πηγών ενέργειας. Με την σειρά της, η ενέργεια, αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα του κόστους παραγωγής των αγαθών και υπηρεσιών. Το κόστος παραγωγής, με δεδομένη την ζήτηση, αποτελεί σημαντική συνιστώσα διαμόρφωσης των τιμών. Συνεπώς, λόγω της μείωσης στην τιμή του πετρελαίου, οι επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα να προσφέρουν ποσότητες αγαθών και υπηρεσιών σε χαμηλότερες τιμές από ότι πριν την εν λόγω μείωση.

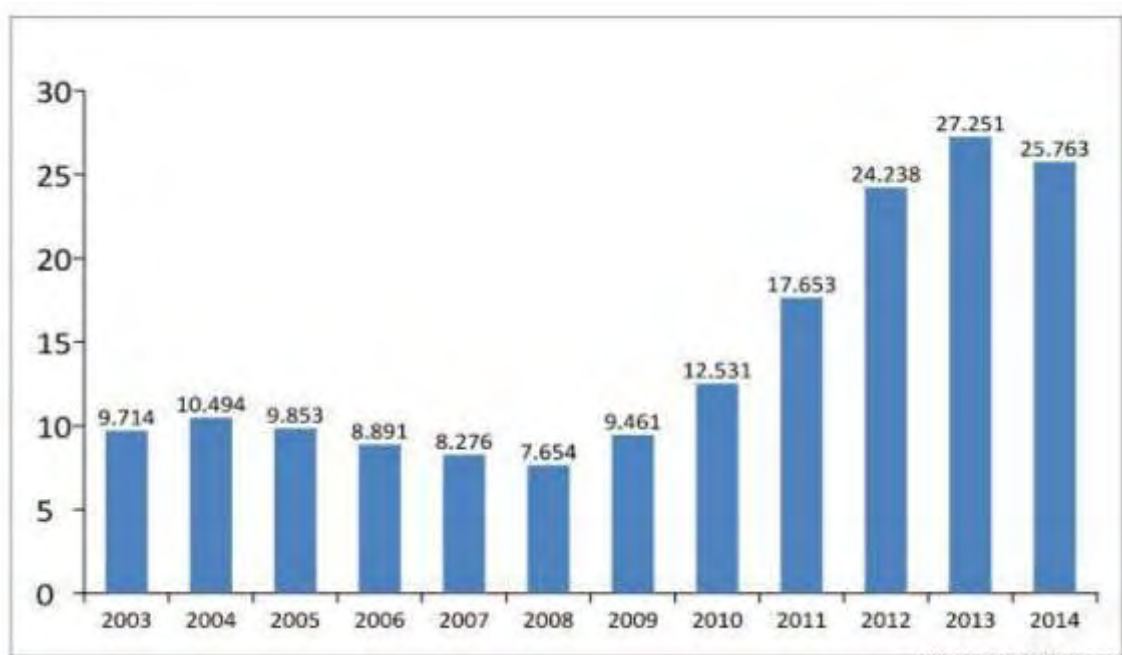
Από την πλευρά της ζήτησης, οι αυξημένες φορολογικές υποχρεώσεις των νοικοκυριών ειδικότερα το 2014 και η ελαφρώς πτωτική πορεία της καταναλωτικής εμπιστοσύνης είναι πολύ πιθανόν να επηρέασαν αρνητικά την καταναλωτική δαπάνη. Επιπρόσθετα, όσο συνεχίζεται η πτωτική πορεία του επιπέδου των τιμών τόσο περισσότερο θα καλλιεργούνται προσδοκίες για περαιτέρω πτώση των τιμών και τόσο περισσότερο θα μειώνεται η ζήτηση στην οικονομία. Το γενικότερο κλίμα που επικρατεί σήμερα στη χώρα οδηγεί τόσο τα νοικοκυριά όσο και τις επιχειρήσεις σε «κατάσταση αναμονής». Η αναμονή συνεπάγεται αναβολή των δαπανών κατανάλωσης και επένδυσης, άρα και μειωμένη ζήτηση και χαμηλή οικονομική δραστηριότητα.

Είναι επίσης βασικό να αναφέρουμε ότι, σε σχέση με το χρέος, ο μεγαλύτερος αυτή τη στιγμή εχθρός του δημόσιου χρέους είναι ο αποπληθωρισμός. Ο αποπληθωρισμός επιβαρύνει αφενός, την εξυπηρέτηση του χρέους καθώς οδηγεί σε παραγωγικό κενό και μειωμένα έσοδα στο κράτος με αποτέλεσμα να δυσκολεύει τη ροή αποπληρωμής του, αφετέρου τα δε χρήματα που αποπληρώνουμε το χρέος, αξίζουν λιγότερο από τα χρήματα με τα οποία δανειζόμαστε, αφού επιβαρύνει τα επιτόκια δανεισμού. Για παράδειγμα αν το ονομαστικό επιτόκιο αποπληρωμής του χρέους μας είναι σήμερα στο 4,5% κατά μέσο όρο και ο πληθωρισμός στο -1%, τότε το πραγματικό επιτόκιο αποπληρωμής ανέρχεται στο 5,5% και είναι σημαντικά επιβαρυντικό.

3.5 Αύξηση Ανεργίας

Έως και το 2008 η ανεργία στην Ελλάδα ήταν σχετικά χαμηλή και κινούνταν με ποσοστό της τάξεως του 7,8% στο μέσο όρο της Ευρωζώνης. Κατά το 2009 η ανεργία στη χώρα αυξήθηκε ως αποτέλεσμα της διεθνούς κρίσης που έπληξε και την Ελλάδα και ανήλθε σε 9,5%, ενώ για το 2010 αυξήθηκε περαιτέρω στο 12,5%, ως συνέπεια της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής που εφαρμόστηκε εξαιτίας της κρίσης χρέους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12: Ανεργία ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού

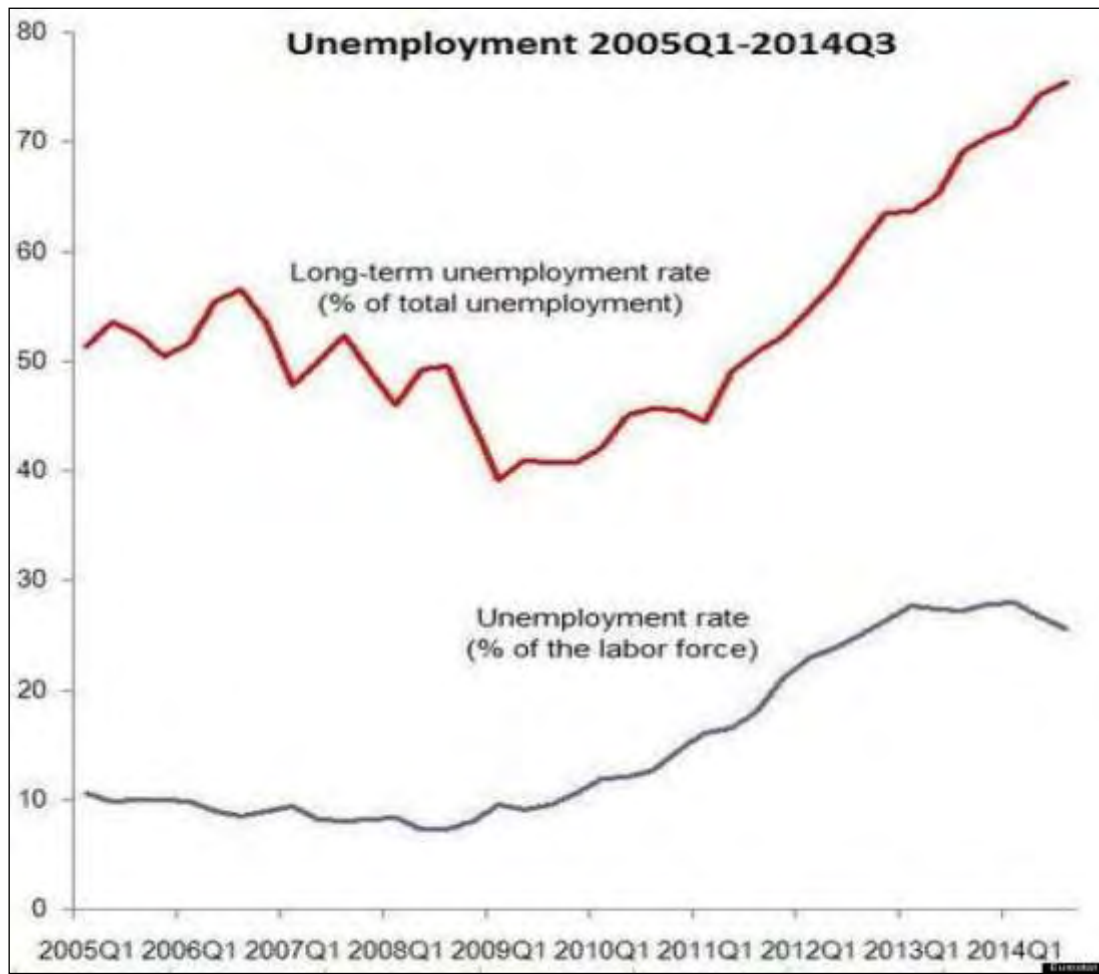
Πηγή: IMF WEO DATABASE

Κατά το έτος 2011 το ποσοστό ανεργίας, ως επακόλουθο της γενικότερης κρίσης της ελληνικής οικονομίας και των μέτρων που έχουν ληφθεί για τη δημοσιονομική εξυγίανση, έφτασε το 17,7%, ενώ κατά το 2012 ξεπέρασε το 24% και κατά το 2013 έφτασε το 27,3% περίπου. Κατά το έτος 2014 παρατηρείται για πρώτη φορά από την έναρξη της κρίσης μια μικρή μείωση, αν και η ανεργία παραμένει στα πολύ υψηλά επίπεδα του 25,8%.

Ιδιαίτερα η ανεργία των νέων, που ξεπερνά το 50%, αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που επέφερε η οικονομική κρίση στη χώρα. Όσο για τη μακροχρόνια ανεργία, αποτελεί δραματικό πρόβλημα, καθώς τρεις στους τέσσερις

ανέργους παραμένουν εκτός εργασίας για διάστημα που υπερβαίνει το ένα έτος».

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13: ΕΞέλιξη Μακροχρόνιας Ανεργίας

Πηγή: EUROSTAT

Κεφάλαιο 4^ο

«Η Ελλάδα των Μνημονίων»

4.1 Η Κρίση Εξυπηρέτησης του Χρέους

Κατά τις πρώτες εβδομάδες του 2010 παρατηρήθηκε μια ανανεωμένη ανησυχία για το υπερβάλλον Δημόσιο Χρέος⁷⁶.

Κάποια Ευρωπαϊκά think tanks⁷⁷ όπως το Οικονομικό Συμβούλιο Καναδά-Ευρώπης ισχυρίστηκαν ότι η δυσχερής θέση μερικών χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, είναι το αποτέλεσμα μιας δεκαετίας Κεϊνσιανών πολιτικών δανεισμού που επιδίωξαν τοπικοί διαμορφωτές της πολιτικής από κοινού με αυτάρεσκους κεντρικούς τραπεζίτες της Ε.Ε.

Πολλοί οικονομολόγοι είχαν από καιρού προτείνει την επιβολή μιας δέσμης από διορθωτικές πολιτικές για να ελέγξουν το δημόσιο χρέος, όπως την επιβολή υψηλότερων φόρων και δραστικών περιοριστικών μέτρων. Ανάμεσά τους και υψηλόβαθμοι Γερμανοί πολιτικοί αξιωματούχοι που τάχθηκαν υπέρ της επιβολής σκληρών μέτρων και ποινών, στις χώρες που ελάμβαναν την Κοινοτική βοήθεια, όπως η Ελλάδα και η Ιρλανδία.

Εντούτοις, τέτοια σχέδια έχουν περιγραφεί ως απαράδεκτες παραβιάσεις της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών της ευρωζώνης ενώ είχαν απορριφθεί και από χώρες στυλοβάτες της ΕΕ όπως η Γαλλία. Δεν έλλειψε επίσης, και η σκληρή κριτική που ασκήθηκε ενάντια στους κερδοσκόπους για χειραγώγηση των αγορών: η Άγκελα Μέρκελ έχει δηλώσει ότι «οργανισμοί που στηρίχθηκαν με δημόσια κεφάλαια εκμεταλλεύονται την δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα και αλλού».

⁷⁶ Charter David, (2010). *Storm over bailout of Greece, EU's most ailing economy*. Brussels, Times.

⁷⁷ Δεξαμενές σκέψης ή ομάδες προβληματισμού: όρος ο οποίος χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ερευνητικούς οργανισμούς οι οποίοι ασχολούνται με μελέτες αντιμετώπισης μιας ευρύτατης ποικιλίας ζητημάτων (π.χ. πολιτικά, οικονομικά, τεχνολογικά και αμυντικά). Οι οργανισμοί αυτοί μπορεί να ονομάζονται ιδρύματα, όμιλοι σκέψης, ομάδες εργασίας, ινστιτούτα ή κέντρα μελετών και χρηματοδοτούνται από ίδιους πόρους ή εισφορές από την πολιτεία, κόμματα, πολιτικούς, επιχειρήσεις, πολίτες κτλ. Νομικά, συνήθως έχουν τη μορφή Σωματείου ή μη Κερδοσκοπικής Οργάνωσης.

Η κρίση κορυφώθηκε στα τέλη Απριλίου 2010, όταν η Ελλάδα πρακτικά δεν είχε πλέον πρόσβαση στις αγορές, αδυνατώντας έτσι να αναχρηματοδοτήσει το χρέος της.

Οι τεχνικές πλευρές της κρίσης, και ως ένα βαθμό οι αιτίες που κλόνισαν την εμπιστοσύνη των αγορών, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής⁷⁸:

(α) Μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα και χρέος ως αποτέλεσμα της ταχείας αύξησης των δαπανών και του μεγέθους του δημόσιου τομέα.

(β) Χαμηλό ποσοστό εγχώριας αποταμίευσης και επομένως υπερβολική εξάρτηση από το διεθνή δανεισμό

(γ) Χαμηλή ανταγωνιστικότητα που οφείλεται κυρίως στο εσωστρεφές πρότυπο ανάπτυξης και τις παρωχημένες δομές στις αγορές προϊόντων / υπηρεσιών και εργασίας στις οποίες κυριαρχεί ο κρατικός παρεμβατισμός.

(δ) Απώλεια αξιοπιστίας ως προς τα στατιστικά μεγέθη της οικονομίας και

(ε) Περιορισμένη διάθεση του πολιτικού συστήματος για μεταρρυθμίσεις που θα ενίσχυαν τις δυνατότητες του ελληνικού παραγωγικού συστήματος να δημιουργήσει ανάπτυξη και πλούτο.

Εάν η Ελλάδα είχε ακόμη το εθνικό νόμισμά της, την δραχμή, τα πάντα θα ήταν πιο εύκολα. Όπως και στην περίπτωση της Βρετανίας από το 2008 και μετά, θα είχαμε μία ραγδαία υποτίμηση της ισοτιμίας του ελληνικού νομίσματος. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί το εργατικό κόστος, αποκαθιστώντας έτσι την ανταγωνιστικότητα της χώρας μας.

Αλλά η Ελλάδα, όπως και οι άλλες ασθενείς οικονομίες της Ευρωζώνης, που είναι γνωστές στους επικριτές τους με το ακρωνύμιο PIGS⁷⁹ (Portugal, Italy, Greece, Spain) έχουν παραδώσει το εργαλείο της νομισματικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και επομένως δεν μπορεί να συμβεί κάτι αντίστοιχο με τα νομίσματά τους. Έτσι λοιπόν η Ελλάδα - και γενικότερα οι PIGS -

⁷⁸ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE). *Η Ελληνική Οικονομία 2/10*. Τριμηνιαία Έκθεση Αρ. Τεύχους 60, Ιούλιος 2010.
Πηγή: http://www.iobe.gr/docs/economy/ECO_Q2_10_REP_GR.pdf.

⁷⁹ PIGS (στην ελληνική γλώσσα «Γουρούνια»): χρησιμοποιείται από δυτικοευρωπαίους και γενικά αγγλοσάξονες επενδυτές και σχολιαστές της χρηματιστηριακής κοινότητας, προκειμένου να χαρακτηρίσουν αρνητικά τους λαούς των χωρών της Πορτογαλίας (Portugal), Ιταλίας (Italy), Ελλάδας (Greece) και Ισπανίας (Spain), ως υπαίτιους της οικονομικής κρίσης. Συνιστά δε, πέρα από το καταφανώς προσβλητικό περιεχόμενό του, ένα μέσο απαξίωσης των λαών του ευρωπαϊκού Νότου.

υποχρεώθηκαν να περιστείλουν τη ζήτηση, να περικόψουν τους μισθούς και να μειώσουν το ανθρώπινο δυναμικό του δημόσιου τομέα⁸⁰.

Μέσα σε αυτό το εξαιρετικά αντίξοο οικονομικό περιβάλλον η Ελλάδα έπρεπε να εξασφαλίσει την απαραίτητη χρηματοδότηση για να αποφύγει τη στάση πληρωμών. Οι χρηματαγορές που μέχρι πρόσφατα κάλυπταν αυτό το ρόλο θορυβημένες από την δυσμένεια που βρίσκεται η χώρα, αύξησαν τα επιτόκια δανεισμού σε τέτοιο βαθμό που καταστήθηκαν απαγορευτικά. Έτσι λοιπόν η Ε.Ε. σε συνεργασία με το ΔΝΤ δημιούργησαν ένα μηχανισμό στήριξης-χρηματοδότησης της Ελλάδας και κατ' επέκταση όλων των αδύναμων χωρών που μελλοντικά θα αντιμετώπιζαν το ίδιο πρόβλημα, προς αποφυγή ενός πιστωτικού προβλήματος που θα είχε ολέθριες συνέπειες όχι μόνο για την οικονομία της Ευρώπης, αλλά και της παγκόσμιας οικονομίας στο σύνολό της.

Η ιδέα της ελληνικής προσφυγής στο ΔΝΤ είναι μία ιδιαίζουσα περίπτωση, καθώς αποτελεί την πρώτη χώρα της ευρωζώνης που προσέφυγε σε αυτό. Η ελληνική προσφυγή στο ΔΝΤ ξεκίνησε αρχικά ως ένα απίθανο σενάριο το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως ένα διαπραγματευτικό χαρτί προκειμένου να επιταχυνθούν οι διαδικασίες παροχής οικονομικής βοήθειας από την Ε.Ε.

Στην πορεία βέβαια η στάση αναμονής που επέδειξαν οι ευρωπαίοι εταίροι της Ελλάδας σε συνδυασμό με την υπερβολική χρησιμοποίηση του από την ελληνική πλευρά ως μοχλό πίεσης ανέδειξαν αυτό το σενάριο σε αυτοεκληρούμενη προφητεία και ουσιαστικά σε μονόδρομο για την ελληνική οικονομική πολιτική⁸¹.

4.2 Μνημόνια & Μετρά Διάσωσης της Ελληνικής Οικονομίας

Το λεγόμενο «Μνημόνιο», υπό το οποίο λειτουργεί η ελληνική νομική, πολιτική και κοινωνική ζωή από το Μάρτιο του 2010, θεωρείται όχι μόνο το σημαντικότερο αλλά και το καταλυτικότερο θεσμικό γεγονός μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1975.

⁸⁰ Faiola Antony (2010). *Greece's economic crisis could signal trouble for its neighbours*. Πηγή: http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/story/2010/02/09/ST_2010020904032.html.

⁸¹ IMF (2010). *Greece: Staff Report on Request for Stand-By Arrangement*. IMF Country Report No. 10/110.

Πηγή: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr10110.pdf>.

Το «Μνημόνιο»⁸² εν συντομία της αρχικής «Μνημόνιο Συνεννόησης», αποτελεί από μόνο του ένα πλήρες κυβερνητικό πρόγραμμα: αγγίζει όλα τα μείζονα πεδία της πολιτικής, προβλέπει ένα εκτεταμένο πλέγμα μεταρρυθμίσεων, περιλαμβάνει ειδικά ανά τομέα μέτρα και χρονοδιαγράμματα. Το πρόγραμμα αυτό, επιβλήθηκε από τρίτους σε σημαντικό βαθμό, όμως αφενός η Ελληνική Κυβέρνηση το ζήτησε και το συμφώνησε, αφετέρου η Ελληνική Βουλή το ψήφισε.

Την τεχνογνωσία για την εφαρμογή του προγράμματος «διάσωσης» της Ελλάδας από την οικονομική κρίση, προσέφεραν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ) και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), δηλαδή η «Τρόικα», οι οποίοι και κατάρτισαν το σχετικό πρόγραμμα διαθέτοντας παράλληλα ένα ποσό της τάξης των 110 δις ευρώ (80δις ευρώ από την Ευρωζώνη, και 30δις από το ΔΝΤ) προκειμένου η Ελλάδα να καλύψει τις μεσοπρόθεσμες δανειακές της ανάγκες.

Αξιζει εδώ να σημειωθεί ότι το δανειακό πακέτο των 110δις ευρώ προς τη χώρα μας, είναι το υψηλότερο πακέτο διάσωσης κράτους που έχει ποτέ διατεθεί στην σύγχρονη, παγκόσμια οικονομική ιστορία.

Προϋπόθεση τώρα για την εκταμίευση των πόρων της δανειακής σύμβασης, ήταν η ικανοποίηση των όρων του 1^{ου} Μνημονίου «Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής», το οποίο συντάχθηκε από κοινού, μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης, της Ε.Ε. και του ΔΝΤ και ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή (Ν. 3845/6.5.2010).

Η συμφωνία αυτή είχε δυο βασικούς στόχους:

(α) Να αντιμετωπίσει τον άμεσο, ορατό κίνδυνο χρεοκοπίας και να επιτρέψει τη συνέχιση της χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας.

(β) Να θέσει σε εφαρμογή ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα αλλαγών που θα θεράπευε τις αιτίες των δύο σοβαρότερων σημερινών προβλημάτων, δηλαδή το δημοσιονομικό και το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και θα επέτρεπε την ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας.

⁸² Ετυμολογικά, ο όρος Μνημόνιο, επίσης Υπόμνημα, είναι η έκθεση με ειδική αναφορά σε συγκεκριμένη υπόθεση. Δεδομένου ότι συσχετίζεται εννοιολογικά με τη μνήμη, ως μνημόνιο εννοείται οποιοδήποτε έγγραφο ή άλλο μέσο βοηθά τη μνήμη μέσω της καταγραφής γεγονότων ή συγκεκριμένων παρατηρήσεων πάνω σε ένα δεδομένο θέμα. Σε ότι αφορά στη διπλωματική γλώσσα, το μνημόνιο είναι επίσημο διπλωματικό έγγραφο, μέσω του οποίου είτε ανταλλάσσονται απόψεις ή εντοπίζονται θέματα για διμερείς ή πολυμερείς συμβάσεις διεθνούς δικαίου.

Η ουσία του Μνημονίου ήταν ότι πρότεινε ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και διαμόρφωσε κατευθύνσεις της οικονομικής πολιτικής τουλάχιστον για μια τριετία προκειμένου να επιτευχθούν οι δύο βασικοί στόχοι που προαναφέρθηκαν. Το Μνημόνιο όριζε επίσης ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα για την προώθηση ενεργειών που αποτελούσαν, κατά μία έννοια, τις προϋποθέσεις της οικονομικής πολιτικής.

4.2.1 Τα Επιμέρους Χαρακτηριστικά των Μνημονίων: Όροι και Προϋποθέσεις

Στις 3 Μαΐου 2010 είχε υπογραφεί, πριν από την υπογραφή των δανειακών συμβάσεων, μεταξύ της Επιτροπής, που ενεργούσε για λογαριασμό των κρατών – μελών της Ευρωζώνης, και της Ελληνικής Δημοκρατίας εκπροσωπούμενης από τον Υπουργό Οικονομικών και τον Διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος, το «Μνημόνιο Συνεννόησης» (Memorandum of Understanding), εν συντομία «Μνημόνιο», στο οποίο περιελήφθησαν τα μέτρα και στόχοι ενός τριετούς προγράμματος που είχε καταρτισθεί από τις ελληνικές αρχές μετά από συνεννόηση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Το «Μνημόνιο Συνεννόησης» απαρτίζεται από τρία επιμέρους μνημόνια:

(α) Το «Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής» (Memorandum of Economic και Financial Policies), με το οποίο καθορίζονται οι στρατηγικού χαρακτήρα στόχοι του προγράμματος και τα επιμέρους δημοσιονομικά, χρηματοπιστωτικά και διαρθρωτικά μέτρα, που πρέπει να ληφθούν για τη βελτίωση της δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας και την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.

(β) Το «Μνημόνιο για τις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής» (Memorandum of Understanding on Specific Economic Policy Conditionality), στο οποίο γίνεται εξειδίκευση και λεπτομερής περιγραφή των ανωτέρω μέτρων και του χρονοδιαγράμματος θεσπίσεως και υλοποίησής τους μέχρι και το τέλος του 2012, και

(γ) Το «Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης» (Technical Memorandum of Understanding), με το οποίο αποσαφηνίζεται η έννοια των χρησιμοποιούμενων όρων, καθορίζονται τα ποσοτικά κριτήρια απόδοσης και τα λοιπά κριτήρια αναφοράς, οι μέθοδοι αξιολόγησης του προγράμματος, καθώς και άλλες τεχνικού

χαρακτήρα λεπτομέρειες για την παρακολούθηση της πορείας των επιχειρούμενων διαρθρωτικών αλλαγών.

Το Μνημόνιο Συνεννόησης προσαρτήθηκε στο τέλος του νόμου 3845/2010 ως παράρτημά του. Στο πρώτο άρθρο του ίδιου νόμου γίνεται ρητή μνεία στη Δήλωση των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των χωρών της Ευρωζώνης, της 25^{ης} Μαρτίου 2010, με την οποία αποφασίστηκε η δημιουργία Μηχανισμού Στήριξης για την οικονομική και δημοσιονομική σταθερότητα των χωρών του Ευρώ.

Με νεότερη Δήλωσή τους, εκείνη της 11^{ης} Απριλίου, οι Υπουργοί των Οικονομικών των ίδιων κρατών αποφάσισαν να ενεργοποιήσουν το Μηχανισμό Στήριξης για την Ελλάδα με την κατάρτιση κοινού προγράμματος στήριξης με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου σε συνεργασία με τις ελληνικές αρχές.

Με την ίδια Δήλωσή τους αποφάσισαν την εφαρμογή του Μηχανισμού Στήριξης με την κατάρτιση από το Υπουργείο Οικονομικών με τη συμμετοχή και των τριών διεθνών οργανισμών «Σχεδίου Προγράμματος» οικονομικής σταθερότητας, δηλαδή ένα «Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής» και ένα «Μνημόνιο Συνεννόησης για τις συγκεκριμένης προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής με σκοπό την στήριξη της ελληνικής οικονομίας».

Το πρώτο κείμενο του Σχεδίου Προγράμματος επικεντρώνονταν στις τότε τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις και κατέληγε στην ανάγκη ενίσχυσης των οικονομικών πολιτικών και της ανταγωνιστικότητας προκειμένου να τεθούν τα θεμέλια ενός υγιούς αναπτυξιακού προτύπου που να βασίζεται περισσότερο στις επενδύσεις και τις εξαγωγές. Οι κύριοι στόχοι του αποσκοπούσαν:

(α) Στη διόρθωση των δημοσιονομικών και εξωτερικών ανισορροπιών και στην αποκατάσταση της διεθνούς εμπιστοσύνης της ελληνικής οικονομίας. Στη δημοσιονομική προσαρμογή που έπρεπε να λειτουργήσει άμεσα, έχοντας ως κύριο στόχο τον περιορισμό του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης κάτω του 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2014.

(β) Στην αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, με διαρθρωτικές αλλαγές που θα περιόριζαν το κόστος παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών και τα υπερβάλλοντα περιθώρια κέρδους.

(γ) Στη διατήρηση της σταθερότητας του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος, προς χάριν του δημοσίου συμφέροντος μέσω της ίδρυσης Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.).

Στο πλαίσιο αυτό, οι οικονομικές πολιτικές που απαιτούνταν για την επίτευξη των στόχων επιμερίστηκαν σε δημοσιονομικές πολιτικές (περιλαμβάνοντας και την αναμόρφωση του ασφαλιστικού συστήματος), σε πολιτικές για το χρηματοπιστωτικό τομέα και σε διαρθρωτικές πολιτικές. Η πρόοδος της εφαρμογής ορίστηκε να αξιολογείται με βάση τριμηνιαίους ποσοτικούς στόχους με την ικανοποίηση των οποίων θα γίνονται και οι εκταμιεύσεις της οικονομικής βοήθειας.

Το δεύτερο κείμενο περιείχε σε μορφή χρονοδιαγράμματος, τις συγκεκριμένες ενέργειες που πρέπει να λάβουν χώρα, ακολουθώντας τη διάκριση των αντίστοιχων πολιτικών. Είναι ίσως το πλέον σαφές κείμενο, καθώς εκεί αποδίδονται αρκετά αναλυτικά όλες οι παρεμβάσεις και ρυθμίσεις που έπρεπε να αναλάβει η τότε κυβέρνηση για να εξυπηρετήσει τους στόχους αυτού του προγράμματος.

Ωστόσο είναι γεγονός ότι το Μνημόνιο ορίζει το πλαίσιο κατευθύνσεων για την προώθηση μεταρρυθμίσεων σε διάφορα πεδία της οικονομικής πολιτικής, χωρίς να υπεισέρχεται τις περισσότερες φορές σε τεχνικές λεπτομέρειες.

4.2.2 Η Χρηματοδότηση της Ελλάδας από τον «Μηχανισμό Στήριξης»

(α) Πρώτο Πακέτο Μέτρων Λιτότητας.

Στα τέλη του Ιανουαρίου του 2010, ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας Γεώργιος Α. Παπανδρέου βρισκόταν στο Νταβός της Ελβετίας για το ετήσιο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ. Στη διάρκεια του δέχτηκε έντονες πιέσεις από ξένους ηγέτες για άμεση λήψη μέτρων.

Λίγο μετά την επιστροφή του από το Νταβός, στις 9 Φεβρουαρίου η κυβέρνηση ανακοίνωσε μέτρα για τον δημόσιο τομέα που περιλάμβαναν πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιπορικών.⁸³

⁸³ Πηγή: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=130472>. Πάγωμα μισθών και περικοπές επιδομάτων ανακοίνωσε η κυβέρνηση. (5/2/2010)

(β) Δεύτερο Πακέτο Μέτρων Λιτότητας.

Στο επόμενο διάστημα άρχισε να αναφέρεται έντονα το ενδεχόμενο της στάσης πληρωμών. Για την αποφυγή του ενδεχομένου η κυβέρνηση έλαβε στις 3 Μαρτίου νέα σκληρά μέτρα. Τα οικονομικά μέτρα που λήφθηκαν ήταν:⁸⁴

- Μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα, αδείας.
- Μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου.
- Μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ.
- Αύξηση ΦΠΑ από 4,5 στο 5%, από 9 στο 10%, από 19 στο 21%.
- Αύξηση 15% στον φόρο της βενζίνης.
- Επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα (είχαν καταργηθεί τον Σεπτέμβριο του 2003), ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού.
- Επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα.

(γ) Μνημόνιο και Τρίτο Πακέτο Μέτρων Λιτότητας

Η Ελλάδα δεν κατάφερε να βελτιώσει την θέση της στις διεθνείς αγορές παρά την λήψη των μέτρων, με αποτέλεσμα ενάμιση μήνα μετά να προσφύγει όπως ήδη αναφέραμε, στην βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού μηχανισμό βοήθειας για την Ελλάδα. Η ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου από τον τότε πρωθυπουργό Γεώργιο Α. Παπανδρέου, ο οποίος βρισκόταν εκείνη την ημέρα στο Καστελόριζο⁸⁵. Η Ελλάδα προχώρησε σε υπογραφή μνημονίου με το ΔΝΤ και την ΕΕ, για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης. Τα μέτρα ανακοινώθηκαν από τον πρωθυπουργό την Κυριακή 2 Μαΐου και προέβλεπαν:⁸⁶

⁸⁴ Πηγή: <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=04/03/2010&id=137789>. Τα οικονομικά μέτρα της 3ης Μαρτίου. (4/3/2010).

⁸⁵ Πηγή: <http://news.in.gr/greece/article/?aid=1129265>. Προσφυγή της Ελλάδας στο μηχανισμό στήριξης ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός. (23/4/2010).

⁸⁶ Πηγή: <http://www.tanea.gr/news/economy/article/4572600/?iid=2>. Ώρα μηδέν για τα νέα μέτρα. (2/5/2010).

➤ Αντικατάσταση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3.000ευρώ και πλήρης κατάργησή των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές.

➤ Αντικατάσταση 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης με επίδομα 800ευρώ για συντάξεις ως 2.500ευρώ.

➤ Περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα.

➤ Αύξηση του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε 23%, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6,5% (από 1η Ιανουαρίου 2011).

➤ Αύξηση στον ειδικό φόρο κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά κατά 10%.

➤ Αύξηση στις αντικειμενικές τιμές ακινήτων.

➤ Πρόσθεση ενός επιπλέον 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.

➤ Επίσης, το νομοσχέδιο προέβλεπε αλλαγές στα εργασιακά με αύξηση του ορίου απολύσεων και μείωση του κατώτατου μισθού. Επιπλέον, στο ασφαλιστικό προέβλεπε αύξηση στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών στον δημόσιο τομέα στα 65 χρόνια έως το τέλος του 2013 με έναρξη το 2011.

Το Μνημόνιο υπερψηφίστηκε επί της αρχής από τη Βουλή στις 6 Μαΐου και η πρώτη Δανειακή Σύμβαση εγκρίθηκε από το ΔΝΤ σε μία έντονη συνεδρίαση του συμβουλίου διευθυντών του στις 9 Μαΐου. Περίπου ένα στα τρία μέλη του συμβουλίου, που εκπροσωπούσαν περίπου 40 μη Ευρωπαϊκές χώρες της Μέσης Ανατολής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, με την απρόσμενη συνδρομή της Ελβετίας, προέβαλαν ενστάσεις αναφορικά με το πρόγραμμα διάσωσης, το οποίο ισχυρίστηκαν ότι θα αποδεικνυόταν «κακοσχεδιασμένο και μη βιώσιμο» και θα αποτύγχανε, αν δεν αναλάμβαναν μέρος του βάρους οι πιστωτές με μια αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους προς τον ιδιωτικό τομέα⁸⁷.

⁸⁷ Catan Thomas, Talley Ian (2013). *Past Rifts Over Greece Cloud Talks on Rescue*. *Wall Street Journal*.

Πηγή: <http://www.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304441404579119180237594344>.

4.2.3 Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015

Στις 29 Ιουνίου 2011 ψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων το «Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015». Πρόκειται για ένα νέο πακέτο μέτρων λιτότητας που επικεντρώνεται στον περιορισμό των δαπανών και αύξησης των εσόδων. Περιορίζονται μισθολογικές και λειτουργικές δαπάνες και προστίθενται νέα φορολογικά μέτρα. Ιδρύεται επίσης Οργανισμός Αποκρατικοποιήσεων (Ταμείο Δημόσιας Περιουσίας) με σκοπό την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας. Στόχος ήταν έσοδα 50 δις από αποκρατικοποιήσεις⁸⁸.

Στα φορολογικά μέτρα του Μεσοπρόθεσμου περιλαμβάνονταν τα εξής:⁸⁹

- Αλλαγή φορολογικής κλίμακας με επιβάρυνση σε όλους όσους δηλώνουν εισόδημα πάνω από 8.000ευρώ.
 - Έκτατη εισφορά για όλους όσους έχουν εισόδημα πάνω από 12.000ευρώ.
 - Μετάβαση σε ανώτερη κλίμακα ΦΠΑ προϊόντων και υπηρεσιών εστίασης.
 - Επιβολή κλιμακωτής αντικειμενικής δαπάνης κατοικίας.
 - Επιβολή ετήσιου τέλους για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους επιτηδευματίες.
 - Επιβολή ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης για την καταπολέμηση της ανεργίας ύψους 2%.
 - Επιβολή Ειδικής Εισφοράς Συνταξιούχων Επικουρικής Ασφάλισης που θα παρακρατείται μηνιαία.
 - Αύξηση του ποσοστού παρακράτησης ΛΑΦΚΑ σε όλες τις συντάξεις άνω των 1450ευρώ, από 4% έως 10% που ίσχυε μέχρι τότε, σε 6% έως 14%.
- Στα εργασιακά υπήρξαν επίσης σημαντικές αλλαγές.
- Θεσπίζεται μέτρο εργασιακής εφεδρείας για οργανισμούς που καταργούνται.

⁸⁸ Πηγή: <http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/apokratikopoihseis-kyvernhsh-aksiopoihsh-katalogos.1101700.html>. Αποκρατικοποιήσεις με διαδικασία εξηρές. (10/6/2011).

⁸⁹ Πηγή: <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=76372&catID=11>Τι προβλέπει το Μεσοπρόθεσμο. (24/6/2011).

- Όσοι προσλαμβάνονται χωρίς επαγγελματική εμπειρία θα αμείβονται με μισθό χαμηλότερο κατά 20% από το όριο της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης.
- Η διάρκεια των Συμβάσεων Ορισμένου Χρόνου αυξήθηκε από τα 2 στα 3 χρόνια.

Στα μέσα Ιουλίου του 2011 υπήρξε σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα χρέους της Ελλάδας αλλά και να εξευρεθούν τρόποι θωράκισης του Ευρώ απέναντι σε κερδοσκοπικές επιθέσεις.

Η Σύνοδος Κορυφής κατέληξε την 21η Ιουλίου σε συμφωνία νέας δανειοδότησης της Ελλάδας. Η συμφωνία περιλάμβανε νέο δάνειο για την χώρα ύψους 130δισ ευρώ. Από αυτά τα 81δισ θα προέλθουν από την ΕΕ και το ΔΝΤ, 37δισ από τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, ενώ άλλα 12δισ ευρώ θα προέλθουν από την επαναγορά ομολόγων. Ακόμη προβλέπονταν η επιμήκυνση από 15 έως και 30 χρόνια των ομολόγων που έληγαν στο τότε τρέχον χρονικό διάστημα έως το 2020⁹⁰. Την ίδια μέρα της ανακοίνωσης της συμφωνίας οι Οίκοι Αξιολόγησης Fitch και Moody's υποβάθμισαν την Ελλάδα σε καθεστώς περιορισμένης χρεοκοπίας⁹¹.

Σύντομα όμως το κλίμα αισιοδοξίας μεταστράφηκε όταν παρουσιάστηκαν προβλήματα με κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έδειξαν απροθυμία να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα χωρίς εγγυήσεις. Η κυβέρνηση προχώρησε σε διμερή συμφωνία με την Φινλανδία παρέχοντάς της εγγυήσεις για να συμμετάσχει στο δεύτερο δάνειο της Ελλάδας. Η συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών προκάλεσε άμεσα αντιδράσεις άλλων χωρών της Ευρωζώνης, όπως η Αυστρία, η Ολλανδία και η Σλοβακία που απαίτησαν αντίστοιχες συμφωνίες, άλλα και της Γερμανίας που παρενέβη για να θέσει άκυρη τη συμφωνία Ελλάδας-Φινλανδίας⁹².

Στο τέλος Αυγούστου ανακοινώθηκε πως η οικονομία της Ελλάδας βρισκόταν εκτός στόχων, καθώς υπήρχε μεγάλη υστέρηση εσόδων και αύξηση

⁹⁰ Πηγή: http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_22/07/2011_399397, *Ευρωπαϊκή συμφωνία για το ελληνικό χρέος στη Σύνοδο Κορυφής*. (22/7/2011).

⁹¹ Πηγή: <http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/oikonomika/se-periorismenh-xreokopia-h-ellada.1196624.html>. *Σε περιορισμένη χρεοκοπία η Ελλάδα*. (22/7/2011)

⁹² Πηγή: <http://www.kathimerini.gr/435303/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/germanikh-paremvash-sth-symfwnia-elladas-kai-finlandias-gia-tis-eggyhseis>. *Γερμανική παρέμβαση στη συμφωνία Ελλάδας και Φινλανδίας για τις εγγυήσεις*. (23/8/2011).

δαπανών⁹³. Η κατάσταση αυτή συνεπικουρούμενη και από την απειλή της Τρόικας για την μη καταβολή της έκτης δόσης του δανείου του πρώτου πακέτου διάσωσης, οδήγησε την κυβέρνηση σε μία σειρά έκτακτων συμπληρωματικών μέτρων τα οποία ανακοινώθηκαν κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου.

Στα μέτρα που ανακοινώθηκαν περιλαμβάνονται τα εξής⁹⁴:

➤ Διεύρυνση του μέτρου της εργασιακής εφεδρείας και σε οργανισμούς που δεν καταργούνται.

➤ Νέος έκτακτος φόρος στις κατοικίες που θα καταβάλλεται μέσω του λογαριασμού της ΔΕΗ.

➤ Περικοπή συντάξεων και μεγάλες περικοπές στο εφάπαξ.

➤ Νέες περικοπές μισθών στο δημόσιο και εφαρμογή ενιαίου μισθολογίου.

➤ Μείωση του αφορολόγητου ορίου από τις 8.000ευρώ στις 5.000ευρώ.

➤ Άνοιγμα όλων των κλειστών επαγγελμάτων.

Οι ανακοινώσεις και οι εξαγγελίες των νέων μέτρων οδήγησαν σε μία σειρά μεγάλων απεργιών, διαδηλώσεων και καταλήψεων σε δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς. Στις 11 Οκτωβρίου, ανακοινώθηκε ότι η τράπεζα Proton Bank ζήτησε κεφαλαιακή ενίσχυση από την Ελληνική Κυβέρνηση και εντάχθηκε στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Η απόφαση του Υπουργείου Οικονομικών πάρθηκε έπειτα από απαίτηση της Τράπεζας της Ελλάδος. Ουσιαστικά πρόκειται για την πρώτη κρατικοποίηση που προέκυψε κατά την διάρκεια της κρίσης χρέους⁹⁵.

Τέλος, στις 20 Οκτωβρίου ψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο κατατέθηκε το πολυνομοσχέδιο για το νέο βαθμολόγιο-μισθολόγιο του Δημοσίου, τις μειώσεις σε κύριες και επικουρικές συντάξεις, τις μειώσεις στο εφάπαξ, την νέα φορολογική κλίμακα και τις αλλαγές στα εργασιακά⁹⁶.

⁹³Πηγή:<http://www.kathimerini.gr/438037/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/trypa-457-dis-ston-proupologismo-ektos-stoxwn-esoda---dapanes>. *Τρύπα» 4,57 δισ. στον προϋπολογισμό, εκτός στόχων έσοδα – δαπάνες* (23/9/2011).

⁹⁴ Πηγή: <http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/metra-sok-gia-thn-ekth-dosh.1378362.html>. *Μέτρα σοκ για την έκτη δόση*. (23/9/2011).

⁹⁵Πηγή:http://www.express.gr/news/business/527369oz_20111011527369.php3. *Αναταράξεις στο πιστωτικό σύστημα από την κρατικοποίηση της Proton*. (11/10/2011).

⁹⁶Πηγή:http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_07/10/2011_409736, *Κατατέθηκε το πολυνομοσχέδιο για μισθολόγιο και εφεδρεία*. (6/10/2011).

4.2.4 Η Πορεία προς το Δεύτερο Μνημόνιο και η Ψήφιση του

Στις 23 Οκτωβρίου συγκλήθηκε έκτακτη σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κατάρτιση ενός οριστικού σχεδίου αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη⁹⁷.

Η σύνοδος κατέληξε σε συμφωνία που ανακοινώθηκε τα ξημερώματα της 27ης Οκτωβρίου και απέβλεπε σε «κούρεμα» κατά 50% του ελληνικού χρέους και πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130δισ ευρώ. Με βάση την συμφωνία οι ιδιώτες θα αποδεχτούν σε εθελοντική βάση, μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που διαθέτουν κατά 50%. Η συμφωνία θα συνοδεύεται από πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με διάρκεια μέχρι το 2021 και δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων.

Παράλληλα αποφασίστηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με ποσό ύψους 30δισ ευρώ και αύξηση κατά 1τρισ ευρώ των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας⁹⁸. Οι αποφάσεις της συνόδου κορυφής χαιρετίστηκαν θετικά από την τότε κυβέρνηση ενώ αποδοκιμάστηκαν από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία έκαναν λόγο για απόφαση ελεγχόμενης χρεοκοπίας της Ελλάδας. Έντονη ανησυχία εκφράστηκε στο εσωτερικό της χώρας για τις επιπτώσεις της συμφωνίας στην εισοδηματική πολιτική των επόμενων ετών, στο μέλλον των ελληνικών τραπεζών και των ασφαλιστικών ταμείων που είναι εκτεθειμένα σε ελληνικά ομόλογα.⁹⁹

Τα νέα μέτρα που συνοδεύουν το μνημόνιο εγκρίθηκαν από την Κυβέρνηση στις 10 Φεβρουαρίου 2012 και περιλαμβάνουν τα εξής:¹⁰⁰

➤ Μείωση κατά 22% του κατώτατου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού (από 751ευρώ σε 586ευρώ) και 32% στους νεοεισερχόμενους μέχρι 25 ετών.

⁹⁷ Πηγή: <http://www.zougla.gr/page.ashx?pid=2&cid=6&aid=404134>. Αρχισε η Σύνοδος Κορυφής (23/10/2011).

⁹⁸ Πηγή: <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=101323&catID=14>. Κούρεμα 50% μόνιμη εποπτεία στην Αθήνα. (27/10/2011).

⁹⁹ Πηγή: <http://www.tanea.gr/relatedarticles/article/4668595/?iid=2>. Οι πρώτες εκτιμήσεις για το «κούρεμα» και τις επιπτώσεις στη ζωή μας. (27/10/2011).

¹⁰⁰ Πηγή: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443281&h1=true>. Καταιγίδα νέων μέτρων.

- Κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας από το δημόσιο τομέα έως το 2015, από τις οποίες 15.000 μέσα στο 2012.
- Ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας αντί για τις κλαδικές. Άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ και υπό κρατικό έλεγχο τράπεζες.
- Περικοπές συντάξεων, επιδομάτων, δαπανών υγείας, άμυνας, λειτουργιών του Κράτους και εκλογών.
- Κατάργηση των Οργανισμών Εργατικής Κατοικίας και Εστίας.
- Αύξηση αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα.
- Πλήρες άνοιγμα 20 κλειστών επαγγελμάτων.
- Αύξηση των εισιτηρίων στις Αστικές Συγκοινωνίες και στον ΟΣΕ κατά 25%.
- Κλείσιμο 200 εφοριών, κατάργηση φοροαπαλλαγών και χαμηλού ΦΠΑ στα νησιά.

Το δεύτερο Μνημόνιο συζητήθηκε στη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου 2012 «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας» και ψηφίστηκε τις πρώτες πρωινές ώρες της 13ης Φεβρουαρίου.

4.2.5 Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016

Οι διαπραγματεύσεις διαρκείας της κυβέρνησης με την τρόικα κατέληξαν στην κατάρτιση του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016. Το πολυνομοσχέδιο κατατέθηκε στη βουλή στις 5 Νοεμβρίου, σε ένα άρθρο 216 σελίδων, με τη διαδικασία του κατεπείγοντος. Προέβλεπε μέτρα ύψους 18,9 δις ευρώ, από τα οποία τα 9,4 δις αφορούν το έτος 2013¹⁰¹. Υπερψηφίστηκε στις 7 Νοεμβρίου 2012.

¹⁰¹ Πηγή: <http://www.skai.gr/news/finance/article/216203/metra-upsous-94-dis-euro-kai-ufesi-45-sto-mesoprothesmo-gia-to-2013/>. Μέτρα ύψους 9,4 δις. ευρώ και ύφεση 4,5% στο μεσοπρόθεσμο για το 2013. (6/11/2012).

Στο πακέτο μέτρων λιτότητας περιλαμβάνονταν μεταξύ άλλων¹⁰²:

- Αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης κατά 2 έτη, από 1/1/2013.
 - Μείωση στις συντάξεις από 5 έως και 15%, από τα 1.000ευρώ και άνω
 - Μειώσεις στο εφάπαξ έως 83%.
 - Κατάργηση της καθολικότητας της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας.
 - Κατάργηση των Δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα, όπως και των επιδομάτων αδείας για τους δημοσίους υπαλλήλους και συνταξιούχους.
 - Μείωση χρόνου προειδοποίησης για απολύσεις σε 4 αντί 6 μήνες.
 - Περικοπές στα ειδικά μισθολόγια.
 - Ένταξη στο ενιαίο μισθολόγιο των εργαζομένων στις ΔΕΚΟ.
 - Εφαρμογή διαθεσιμότητας ενός έτους, με μειωμένο μισθό σε μόνιμους υπαλλήλους του δημοσίου, οι θέσεις των οποίων καταργούνται.
 - Κατάργηση των πολυάριθμων οικογενειακών επιδομάτων και αντικατάστασής τους από το ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων.
 - Αύξηση φόρου στο υγραέριο κίνησης κατά 23λεπτά.
 - Εισαγωγή έκτακτης εισφοράς στα φωτοβολταϊκά.
 - Αντίτιμο 25 ευρώ για εισαγωγή σε νοσοκομείο.
- Εκτός από τα παραπάνω μέτρα, η τότε κυβέρνηση είχε ήδη αποφασίσει να προχωρήσει και σε αποκρατικοποιήσεις.

4.3 Η Κριτική Απέναντι στα Μνημόνια - Αθέμιτοι Όροι

Για τους περισσότερες Οικονομικούς Αναλυτές και επικριτές της Μνημονιακής Ελλάδας, το 2009 το ελληνικό κράτος «πτώχευσε». Όπως συμβαίνει πάντα σε μία περίπτωση χρεοκοπίας, η επιλογή είναι απλή: Αποδοχή ή Άρνηση. Θα μπορούσαμε δηλαδή, ως κράτος, να παραδεχτούμε ότι το δημόσιο χρέος έφτασε σε ένα επίπεδο που, πλέον, ήταν αδύνατον να εξυπηρετηθεί μακροπρόθεσμα, ιδίως σε καιρούς ανατροφοδοτούμενης οικονομικής ύφεσης. Εναλλακτικά, μπορούσαμε να προσποιηθούμε ότι πρόκειται για «έλλειψη ρευστότητας», που λύνεται ευκόλως με διακρατικό δανεισμό, αρνούμενοι πεισματικά ότι το ελληνικό Δημόσιο χρεοκόπησε.

¹⁰²Πηγή:<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22770&subid=2&pubid=63733693>.
Σαρωτικές αλλαγές φέρνει το πολυνομοσχέδιο. (6/11/2012).

Για τους Αντι-Μνημονιακούς υποστηρικτές, αν η νοοτροπία της Άρνησης στην οποία στηρίχτηκαν τα Μνημόνια, παραμείνει κυρίαρχη στους διαδρόμους της εξουσίας, η Μνημονιακή περίοδος της Ελληνικής Ιστορίας, που ξεκίνησε τον Μάιο του 2010, μπορεί να διαρκέσει μέχρι τα μέσα του αιώνα και όλα αυτά γιατί οι εκάστοτε κυβερνήσεις (Μνημονιακοί) ισχυρίστηκαν πως η χώρα¹⁰³:

(α) Δεν αντιμετώπιζε πρόβλημα πτώχευσης (αλλά μόνο ρευστότητας).

(β) Δε δικαιούνταν καν να συζητήσει στάση πληρωμών προς τους τραπεζίτες.

(γ) Εφόσον ήθελε να παραμείνει στην Ευρωζώνη, δεν είχε άλλη επιλογή εκτός από έναν τεράστιο δανεισμό.

(δ) Αφού έλαβε το μεγαλύτερο δάνειο για τα ιστορικά δεδομένα, έγινε δέσμια της Τρόικας και έπρεπε να συμπεριφέρεται ως «υποδειγματικός κρατούμενος», ο οποίος κάνει ότι του λένε οι «δεσμοφύλακες, γνωρίζοντας ότι αυτά που του λένε στερούνται λογικής, αλλά ελπίζοντας να τον απολύσουν μια ώρα αρχύτερα από τη φυλακή.

Αυτή η «Άρνηση», η προσποίηση πως δεν πτωχεύσαμε, ήταν αυτή που μεγέθυνε τη χρεοκοπία μας, την έκανε πιο τοξική για τον ελληνικό ιδιωτικό τομέα, δημιούργησε συνθήκες ανθρωπιστικής κρίσης και, εν τέλει, επέκτεινε την πτώχευση στο διηνεκές.

Ένα τεράστιο δάνειο δόθηκε από τους εταίρους στο πτωχευμένο ελληνικό κράτος, στο όνομα της «ευρωπαϊκής αλληλεγγύης» και χωρίς διαπραγμάτευση, μεταφέροντας εν κρυπτώ το δημόσιο χρέος από τα βιβλία των τραπεζών στους ώμους των πολιτών. Επίσης μια σειρά από σκληρούς όρους λιτότητας που αποσκοπούσαν στο να εξασφαλιστούν οι δανειστές ότι θα τους επιστρέψαμε τα δανεικά. Όταν δανείζεις όμως ένα πτωχό μονιμοποιείς την φτώχεια του, αυξάνεις το χρέος του συνεχώς, εκείνος ζητά χρήματα και εσύ του ξαναδανείζεις... Με αυτό τον τρόπο το ένα Μνημόνιο, γέννησε το επόμενο...

Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία των επικριτών των Μνημονίων, μεταξύ των οποίων και πολλοί συνταγματολόγοι υποστηρίζουν την μη συνταγματικότητα τους. Ένα από τα επιχειρήματα της άποψης αυτής είναι ότι οι Συμβάσεις Δανεισμού της Ελλάδας, δηλαδή η «Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης», το «Μνημόνιο Συνεννόησης» και η διμερής Σύμβαση με το ΔΝΤ έγκρισης του Διακανονισμού Χρηματοδότησης Άμεσης Ετοιμότητας, από τις οποίες τις δύο

¹⁰³ Βαρουφάκης Γ. (2014). *Η Γένεση της Μνημονιακής Ελλάδας*. Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg.

πρώτες υπέγραψαν οι εκπρόσωποι της Ελληνικής Δημοκρατίας και των άλλων δεκαέξι κρατών-μελών της Ευρωζώνης και την τρίτη οι εκπρόσωποι του ΔΝΤ, παραβιάζουν με βασικούς τους όρους σε βάρος της χώρας μας θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος, καθώς και της ευρωπαϊκής και της διεθνούς νομιμότητας.

Μάλιστα δεν παραβιάζονται μόνο οι βασικές αρχές και οι βασικοί κανόνες του δικαίου, αλλά θεωρούνται και «επαχθείς». Αυτό συμβαίνει, διότι οι Συμβάσεις Δανεισμού απειλούν την εθνική κυριαρχία, την ύπαρξη, δηλαδή, της Ελληνικής Δημοκρατίας, τα αγαθά της πολιτισμικής της κληρονομιάς και της ιστορίας της, προσβάλλουν θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη, κυρίως δικαιώματα των εργαζομένων και των συνταξιούχων, καθώς και αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, του κοινωνικού κράτους δικαίου και της αναλογικότητας, παραβιάζουν με την παράκαμψη της Λαϊκής Αντιπροσωπείας (της Βουλής των Ελλήνων) τη δημοκρατική και την αντιπροσωπευτική αρχή κ.ά.

Είναι, επίσης, «επαχθείς», γιατί οι όροι είναι άσχετοι ως προς το δανειακό αντικείμενο και δεσμεύουν την Ελλάδα όχι μόνο οικονομικά, αλλά και πολιτικά, παραβιάζοντας έτσι τη θεμελιώδη αρχή του κράτους δικαίου.

Αυτό που ξέρουμε όλοι είναι ότι μια σύμβαση δανείου έχει όρους, οι οποίοι μπορεί να είναι σκληροί, μπορεί να παραβιάζουν ακόμη και τα όρια νομιμότητας του συμβατικού δικαίου, έχουν, όμως, περιεχόμενο και σκοπό τη διαφύλαξη και ικανοποίηση των οικονομικών συμφερόντων των δανειστών. Δεν απειλούν, ούτε θέτουν σε κίνδυνο, πέρα από οικονομικά αγαθά, υπέρτερα αγαθά του ανθρώπου ή ενός λαού.

4.4 Πέντε Χρόνια Μνημόνια

➤ Η Σφαγή των Συνταξιούχων και των Μισθωτών¹⁰⁴.

Στην πρώτη γραμμή των δραματικών επιπτώσεων των μνημονίων βρέθηκαν οι συνταξιούχοι και οι εργαζόμενοι στο Δημόσιο. Οι κυβερνήσεις από το 2010 έπληξαν δραστικά το εισόδημα των συνταξιούχων, καθώς αποτέλεσαν τα εύκολα θύματα εφαρμογής πολιτικής περικοπών.

Υπολογίζεται ότι το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών μειώθηκε κατά περισσότερο από 35% σε πραγματικούς όρους κατά τη διάρκεια των προγράμματος, αφού μαζί με τις μειώσεις εφαρμόστηκαν μέτρα αύξησης της

¹⁰⁴ Πηγή: <http://www.inewsgr.com/97/i-sfagi-ton-syntaxiouchon-kai-ton-misthoton.htm>. Η σφαγή των συνταξιούχων και των μισθωτών. (23/4/2015).

φορολογίας σε όλα τα επίπεδα που έπληξαν τα μεσαία κοινωνικά στρώματα και τους φτωχότερους.

Όλες οι κοινωνικές ομάδες επηρεάστηκαν άμεσα ή έμμεσα από τα μέτρα, όμως οι συνταξιούχοι και οι μισθωτοί του δημοσίου επηρεάστηκαν κυρίως από τα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής με τη μείωση συντάξεων.

Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ υπολογίζει ότι η αγοραστική δύναμη των Ελλήνων μειώθηκε κατά 37,2%, το 1/3 του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας δηλαδή καλείται να επιβιώσει με τα 475 ευρώ τον μήνα, οι άνεργοι εκτινάχθηκαν στους 1.360.000, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 25%, ενώ η φορολόγηση που έφτασε τα 37 δις ευρώ έπληξε κυρίως χαμηλόμισθους και χαμηλοσυνταξιούχους.

Άλλωστε από τα πρώτα σκληρά μέτρα τον Μάιο του 2010 φάνηκε ότι ανάμεσα σε αυτούς που θα πλήρωναν το «μάρμαρο» της κρίσης θα ήταν οι μισθωτοί και συνταξιούχοι. Στις 2 Μαΐου 2010 ανακοινώνονται τα μέτρα σκληρής λιτότητας που συμφώνησε η κυβέρνηση με την τρόικα. Σε αυτά περιλαμβάνονται η αντικατάσταση του 13ου και 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 ευρώ σε όλους όσοι έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 ευρώ και πλήρης κατάργηση των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές, αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης με επίδομα 800 ευρώ για συντάξεις ως 2500 ευρώ.

Οι μειώσεις όμως δεν σταματούν εδώ. στο δεύτερο μνημόνιο προβλέπονται και εφαρμόζονται μειώσεις 5-15% στις συντάξεις, κατάργηση όλων των δώρων για δημοσίους υπαλλήλους και συνταξιούχους, αύξηση των γενικών ορίων ηλικίας κατά 2 χρόνια περικοπές στα εφάπαξ.

Οι μειώσεις αφορούν όλες ανεξαιρέτα τις συντάξεις (κύρια και επικουρική σύνταξη ή μέρισμα, ειδική προσαύξηση ΤΣΜΕΔΕ) από οποιαδήποτε αιτία (γήρατος, αναπηρίας, θανάτου) και από οποιαδήποτε πηγή, δηλαδή από οποιονδήποτε φορέα κοινωνικής ασφάλισης, το Δημόσιο καθώς και το Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων (ΜΤΠΥ) και από κάθε άλλη πηγή. Η μείωση, προκειμένου να είναι σε δικαιότερη βάση γίνεται στο σύνολο της καταβαλλόμενης κύριας σύνταξης ή κύριων συντάξεων ή κύριας και επικουρικής σύνταξης ή μερίσματος που υπερβαίνουν τα 1.000 ευρώ κατά μήνα.

➤ Ο Εφιάλτης του Μνημονίου γέμισε με 250.000 λουκέτα την αγορά.

Μια εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις... Αυτή ακριβώς η φράση μπορεί να περιγράψει όλα όσα συντελέστηκαν στην αγορά τα χρόνια του Μνημονίου.

Μία από τις πρώτες νέες εικόνες που έκαναν την εμφάνισή τους ήταν τα λουκέτα στα μαγαζιά. Λουκέτα από τις γειτονιές μέχρι τους μεγαλύτερους εμπορικούς δρόμους. Από τότε που άρχισε η κρίση έχουν βάλει λουκέτο 250.000 μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τα μέτρα που έχουν ληφθεί μέχρι τώρα οδηγούν σε ακόμη περισσότερη ασφυξία.

Μάλιστα εκφράζονται φόβοι για 8.500 νέα λουκέτα στο επόμενο εξάμηνο, που θα φέρουν απώλεια 20.000 θέσεων εργασίας. Σύμφωνα με έρευνα του ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ¹⁰⁵, 1 στις 3 μικρές επιχειρήσεις που κατάφερε να επιβιώσει μέχρι σήμερα δηλώνει ότι διατρέχει σημαντικό κίνδυνο κλεισίματος. Πιο επιρρεπείς στα λουκέτα είναι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις της Αττικής.

Με τη ρευστότητα να εξακολουθεί να αποτελεί το μεγαλύτερο πρόβλημα το 20% των επιχειρήσεων εκτιμάται ότι δεν θα ανταποκριθεί στις φορολογικές υποχρεώσεις του 2015, με το 38,1% να έχει ήδη χρέη προς το ΟΑΕΕ και το 31,9% προς την Εφορία. Ενδεικτικό ότι το 62,4% των επιχειρήσεων δήλωσε επιδείνωση στο δείκτη ρευστότητας.

Οι περισσότερες επιχειρήσεις καταγράφουν αρνητικές επιδόσεις σε όλους τους δείκτες. Μόλις 1 στις 4 επιχειρήσεις παρουσίασε κέρδη τη χρήση που μας πέρασε, ενώ το 37,3% κατέγραψε ζημίες.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ εκτιμάται ότι η συνολική πτώση στο τζίρο την τελευταία χρονιά άγγιξε το 13% (Φεβρουάριος 2014- Φεβρουάριος 2015). Η συνολική πτώση του τζίρου από την έναρξη της κρίσης αγγίζει το 77%.

➤ Οι Στρατιές των Ανέργων και οι αριθμοί που σοκάρουν.

Οι ρυθμίσεις που έφεραν τα μνημόνια στην αγορά εργασίας έπληξαν και θα συνεχίσουν να πλήττουν τους εργαζόμενους τα επόμενα χρόνια αφού χάθηκαν κεκτημένα των περασμένων ετών.

Εκτός από το προφανές, τη μείωση των μισθών, η εργασιακή ανασφάλεια είναι αυτή που πλέον κυριαρχεί σε όλο τον ιδιωτικό τομέα. Η μείωση των μισθών, όχι μόνο του κατώτατου, μπορεί να διαμορφώθηκε στο 25-30%, όμως το βασικό πρόβλημα είναι ακόμη και σήμερα πάνω από 1 εκατομμύριο εργαζόμενοι πληρώνονται με τεράστια καθυστέρηση πέντε μηνών.

¹⁰⁵ Πηγή: <http://www.imegseevee.gr/ereunes-gnwmis/992--2015>. Κλίματος. (9/2/2015).

Την ίδια στιγμή οι αριθμοί της ανεργίας στην Ελλάδα σοκάρουν... Περίπου 1,2 εκατομμύρια Έλληνες είναι άνεργοι και το δράμα της ανεργίας είναι μακροχρόνιο. Από τη στιγμή που κάποιος θα χάσει τη δουλειά του δυσκολεύεται να μπει και πάλι στην αγορά εργασίας. Έτσι καταγράφεται αύξηση των μακροχρόνια ανέργων (για διάστημα πάνω από 12 μήνες) που αναζητούν εργασία, στους 459.232. Οι μακροχρόνια άνεργοι αποτελούν το 23,13% του συνολικού αριθμού των εγγεγραμμένων στον ΟΑΕΔ που αναζητούν εργασία.

➤ Πέντε χρόνια μνημόνια με το 1/3 του πληθυσμού να βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας.

Μέσα στην εκρηκτική κατάσταση των μνημονίων πάνω από δύο στους δέκα Έλληνες κάτω από το όριο της φτώχειας. Η Ελλάδα βρίσκεται πλέον μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης με τον περισσότερο πληθυσμό να βρίσκεται στα όρια της φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, σύμφωνα με την Eurostat. Συγκεκριμένα περίπου το 23% των Ελλήνων ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Μικρά παιδιά, νέοι άνθρωποι και ηλικιωμένοι αδυνατούν να εξασφαλίζουν όσα χρειάζονται για να επιβιώσουν.

➤ Οι φτωχοί πλήρωσαν τα μνημόνια.

Σύμφωνα με έρευνα¹⁰⁶ που εκπόνησαν ο ομότιμος καθηγητής Οικονομικών του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου, Τ. Γιανίσης και ο αναπληρωτής καθηγητής Αγροτικής Οικονομίας στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, Σ. Ζωγραφάκης, οι φτωχότεροι πλήρωσαν περισσότερους φόρους κατά 337%, όταν οι πλούσιοι επιβαρύνθηκαν μόλις κατά 9%.

Όπως προκύπτει, από τις φοροεισπρακτικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν τα τελευταία χρόνια τα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα είναι αυτά που σήκωσαν στους ώμους τους όλα τα φορολογικά βάρη. Σε απόλυτους αριθμούς, μπορεί η φορολογική επιβάρυνση στα πιο φτωχά νοικοκυριά να αυξήθηκε κατά μερικές εκατοντάδες ευρώ, όμως σ' αυτήν προστέθηκαν μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις, αλλά και η αύξηση της ανεργίας.

¹⁰⁶ Πηγή: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=687988>. *Οι πιο φτωχοί στην Ελλάδα πλήρωσαν διπλά την κρίση: Η άδικη φορολόγηση και οι πολιτικές ενδυνάμωσαν τους ισχυρούς.* (22/3/2015)

Συγκεκριμένα το 2012, ένα στα τρία ελληνικά νοικοκυριά έπρεπε να τα βγάλει πέρα με ένα ετήσιο εισόδημα περίπου στα 7.000 ευρώ, ενώ εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι μέσα στην κρίση τα φτωχότερα νοικοκυριά έχασαν το 86% του συνολικού τους εισοδήματος, όταν τα πιο πλούσια έχασαν μόλις το 16% με 20%.

Την περίοδο 2008-2012 οι άμεσοι φόροι που κατέβαλαν οι ασθενέστεροι εισοδηματικά Έλληνες αυξήθηκαν κατά 125,9%. Αν συνυπολογιστούν και οι φόροι επί των ακινήτων οι οποίοι αυξήθηκαν κατά 1.071% για τους «πλούσιους» αλλά κατά 1.420% για τους «φτωχούς», συνολικά η φορολόγηση των ασθενέστερων οικονομικά στρωμάτων του ελληνικού λαού αυξήθηκε κατά 337,7%, ενώ η φορολόγηση των ισχυρότερων αυξήθηκε μόλις κατά 9%.

Κατά τα άλλα, προς δόξα των Μνημονιακών, τα Μνημόνια πέτυχαν... να εμποδίσουν την πτώχευση και την έξοδο της χώρας μας από το ευρώ!

Συμπεράσματα

Η πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα σημαδεύτηκε από μια παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση που όμοιά της δεν έχει ζήσει ο μεταπολεμικός κόσμος. Ξεκίνησε από ένα συνδυασμό πολλών παραγόντων, με κυριότερο την υψηλή μόχλευση και την υποτίμηση των κινδύνων στη συμπεριφορά των επενδυτών, αλλά κυρίως των επενδυτικών τραπεζών και άλλων χρηματοοικονομικών μεσαζόντων, με την άκρατη επιδίωξη για γρήγορο κέρδος. Οι παράγοντες αυτοί οδήγησαν σε φούσκες στις αγορές ακινήτων και σε πολλά χρηματοοικονομικά προϊόντα, τα οποία αντί να διαφοροποιούν τον κίνδυνο, τον απέκρυβαν.

Η κρίση χτύπησε κυρίως τον δυτικό κόσμο και μετασχηματίστηκε γρήγορα σε οικονομική κρίση, όταν οι τράπεζες περιόρισαν τις πιστώσεις προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές στη χρηματοδότηση του διεθνούς εμπορίου, το οποίο κατέρρευσε στο τέλος του 2008. Τότε επηρεάστηκε όλος ο πλανήτης, ακόμα και χώρες με σταθερό χρηματοπιστωτικό σύστημα και με θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες έσπευσαν να διασώσουν τις χώρες τους με ιδιαίτερα επιθετικές επεκτατικές πολιτικές. Τελικά κατάφεραν να αποφύγουν μια βαθιά και μακροχρόνια ύφεση και το 2010 ήταν έτος σταθεροποίησης και μικρής ανάκαμψης.

Ενώ η παγκόσμια οικονομία ανακάμπτει, βρίσκεται αντιμέτωπη με τα επακόλουθα της κρίσης. Τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα και χρέη των κρατών, απόρροια των διασώσεων, είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε νέα κρίση, λόγω αδυναμίας εξυπηρέτησής τους. Η υψηλή ρευστότητα που εξακολουθεί να υπάρχει στην παγκόσμια οικονομία είναι πιθανό να οδηγήσει στη δημιουργία μεγαλύτερης φούσκας. Τα υψηλά πραγματικά επιτόκια του ιδιωτικού τομέα σε συνδυασμό με τον ευάλωτο χρηματοοικονομικό τομέα και τις προ κρίσης ανισορροπίες σε παγκόσμιο επίπεδο να εξακολουθούν να υφίστανται, αναμένεται να οδηγήσουν σε οικονομική ανάπτυξη μικρότερη από αυτήν προ της κρίσης.

Η Ευρώπη έχει να αντιμετωπίσει, επιπλέον, το πρόβλημα του επιπέδου συνοχής. Το κοινό νόμισμα έφερε πολλά οφέλη στην οικονομική συνεργασία των κρατών-μελών: η οικονομική ανάπτυξη ήταν γρήγορη και χωρίς ιδιαίτερους κραδασμούς και ο στόχος της σταθερότητας των τιμών επετεύχθη. Όμως η ανάπτυξη αποδείχθηκε ετεροβαρής, με τον Ευρωπαϊκό Νότο να χάνει

ανταγωνιστικότητα και τον Βορρά να κερδίζει. Ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών στο Νότο, πλεονάσματα στο Βορρά και μηδενικό ή ελαφρώς πλεονασματικό ισοζύγιο της Ευρωζώνης έναντι του υπόλοιπου κόσμου. Το πρόβλημα είναι ότι η είσοδος στην Ευρωζώνη απαιτεί σύγκλιση ονομαστικών μεγεθών και όχι της πραγματικής οικονομίας. Στο μέλλον διακυβεύεται αν θα ενισχυθεί η πολιτική ένωση των κρατών-μελών ή αν η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συνεχίσει ως μια διακυβερνητική συνεργασία.

Έτσι, το 2010, το πείραμα του ενιαίου νομίσματος πιάστηκε έντονα από τις αγορές, με έναυσμα το ελληνικό δημοσιονομικό πρόβλημα και το δραματικό αδιέξοδο της οικονομίας της χώρας. Τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας δεν οφείλονται κατά κύριο λόγο στην παγκόσμια κρίση, καθώς οι βαθύτερες αιτίες τους προϋπήρχαν. Με την είσοδο στην Ευρωζώνη η χώρα επαναπαύθηκε, χαλαρώνοντας την προσπάθεια περιορισμού του πληθωρισμού και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Η Ελλάδα δεν προχώρησε τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ήταν μονόδρομος για την οικονομία μετά την είσοδο στο ευρώ. Απεναντίας, αυξήθηκαν οι κρατικές δαπάνες χωρίς αντίστοιχη βελτίωση των υπηρεσιών. Η ανάπτυξη στηρίχθηκε στην αύξηση της ζήτησης και κυρίως της κατανάλωσης ιδιωτικής και δημόσιας, ενώ η επίπτωση των καθαρών εξαγωγών στην αύξηση του ΑΕΠ ήταν ανέκαθεν αρνητική, γεγονός που αντανακλά στο συνεχώς διογκούμενο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Σήμερα όσο ποτέ και μεσουρανίς της κρίσης, απαιτείται μια ριζική μεταρρύθμιση του μοντέλου συγκρότησης της οικονομίας μας. Το τρέχον πρόβλημα της χώρας μας είναι ο συνδυασμός υψηλού χρέους, μεγάλου δημοσιονομικού ελλείμματος και χαμηλής ανταγωνιστικότητας. Ο συνδυασμός αυτός ευθύνεται για το γεγονός ότι η Ελλάδα μπορεί να δανειστεί μόνο με υψηλά επιτόκια. Οι επίσημοι δανειστές μας δεν έχουν τουλάχιστον αντιληπτά συνωμοτήσει κατά της Ελλάδας αλλά απλά αντανακλούν την οικονομική πραγματικότητα, προστατεύοντας παράλληλα και τα συμφέροντα όσων έχουν δανείσει τις αποταμιεύσεις τους στην Ελλάδα.

Για την αποπληρωμή του χρέους της, η Ελλάδα πρέπει να επιτύχει σε δύο μέτωπα: α] τα δημόσια οικονομικά πρέπει να βελτιωθούν και η εκάστοτε κυβέρνηση να σημειώσει σημαντικό πρωτογενές πλεόνασμα και β] η Οικονομία να καταστεί περισσότερο αποτελεσματική.

Η επιτυχία σε κάθε μέτωπο προϋποθέτει σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Οι μεταρρυθμίσεις με στόχο τα δημόσια οικονομικά περιλαμβάνουν συνεχόμενα μέτρα λιτότητας, όπως αύξηση της φορολογίας και περικοπές συντάξεων και μισθών.

Οι θυσίες που τέτοια μέτρα λιτότητας συνεπάγονται και που πολύ καλά γνωρίζουμε και βιώνουμε σήμερα, θα πιάσουν τόπο μόνο και αν ακολουθήσουν πιο ριζικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Στόχος όλων εκείνων των μεταρρυθμίσεων που μέσω Μνημονίων συμφώνησε η Ελλάδα με τους δανειστές της (ΕΕ και ΔΝΤ) είναι η αποπληρωμή του χρέους της. Ορισμένες μεταρρυθμίσεις συμβάλλουν σε αυτό το στόχο βελτιώνοντας τα δημόσια οικονομικά ενώ άλλες στοχεύουν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας και την ανάπτυξη.

Η εκ βάθρων όμως μακροχρόνια μεταρρύθμιση της Ελληνικής Οικονομίας δεν αποτελεί αρμοδιότητα καμιάς ΕΕ και κανενός ΔΝΤ, αλλά των ίδιων των Ελλήνων.

Βιβλιογραφία

1. Αγγελόπουλος Β., (2009). *Η Διεθνής Οικονομική Κρίση και η Ελλάδα*. Αθήνα, εκδόσεις Economía.
2. Αλογοσκούφης Γ., (2009). *Η Ελλάδα μετά την κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη.
3. Αργείτης, Γ. (2010). *Παγκοσμιοποίηση, ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή: Η Περίπτωση της Ελλάδας*. Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω.
4. Αργυρού Γ. , (2007). *Οι επιπτώσεις από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ: Αρχικές εκτιμήσεις*. Αθήνα, εκδόσεις ΚΕΠΕ.
5. Βαβούρας Ι., Μανώλας Γ., (2005). *Η διαφθορά και οι σχέσεις – επιπτώσεις της με την επίσημη οικονομία και την παραοικονομία*. Αθήνα, εκδόσεις Σιδέρη.
6. Βαρουφάκης Γ. (2011). *Κρίσης Λεξιλόγιο: Οι Οικονομικοί Όροι που μας Καταδυναστεύουν*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποταμός.
7. Βαρουφάκης Γ. (2012). *Παγκόσμιος Μινώταυρος*. Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη
8. Βαρουφάκης Γ. (2014). *Η Γένεση της Μνημονιακής Ελλάδας*. Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg.
9. Καζάκος Π., (2010). *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση*. Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.
10. Μηλιός Γ., Σωτηρόπουλος Δ., (2010). *Η Ελληνική Οικονομική Κρίση και η Κρίση της Στρατηγικής του Ευρώ*. Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg.
11. Μητσόπουλος Μ., Πελαγίδης Θ., (2012). *Κατανοώντας την κρίση στην Ελλάδα*. Αθήνα, εκδόσεις Ψυχογιός Α.Ε.

12. Πανηγυράκης, Γ. (2001). Σύγχρονη Διοικητική Δημοσίων Σχέσεων. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.
13. Ρουμπινί Ν., Μιμ Σ., (2010). *Η οικονομία της κρίσης*. Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
14. Σφακιανάκης, Κ. (1998). *Διοικητική Κρίσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.
15. Χριστοδουλάκης Ν., (1998). Το νέο τοπίο της ανάπτυξης. Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη.

Ερευνητικές Εργασίες–Αρθρογραφία–Διαδικτυακές Πηγές

1. *Η βιωσιμότητα του Ελληνικού Δημοσίου Χρέους* (2015). Βόλος. Μελέτη Ερευνητικής Ομάδας του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
2. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE). *Η Ελληνική Οικονομία 2/10*. Τριμηνιαία Έκθεση Αρ. Τεύχους 60, Ιούλιος 2010.
Πηγή: http://www.iobe.gr/docs/economy/ECO_Q2_10_REP_GR.pdf
3. Κότιος Α., (2000). *Η Ελλάδα στον Ευρωχώρο – Πριν και Μετά*. Σειρά ερευνητικών εργασιών.
4. Κότιος Α., (2011). *Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση*. Σειρά ερευνητικών εργασιών.
5. Κολλιντζας Τ., Ψαλιδόπουλος Μ. Ημερίδα του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων με θέμα: «Από την Κρίση του 1929 στην Κρίση του 2009». Περιοδικό Οικονομία & Αγορές, Τόμος ΙV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009.
Πηγή: <http://eurobank.gr/research>.
6. Κορρές Γ., Κοκκίνου Α., Τσομπάνογλου Γ., (2011). *Ελληνική Οικονομία: Δομή-Διάρθρωση, Δημόσιο Χρέος και Προοπτικές Ανάπτυξης*.
Πηγή: <http://www.prd.uth.gr/>
7. Κουτσιαράς Ν., (2009). *Ένα Νόμισμα, Πολλές Κυβερνήσεις. Δέκα Χρόνια Καλής Συμβίωσης*.
Πηγή: <http://www.proeuro.gr/>
8. Κουφάρης Γ., (2010). *Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές*. Περιοδικό Χρήμα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010.

9. Μερτζάνης Χ., (2008). *Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση. Χαρακτηριστικά, προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής.*
Πηγή: http://www.ethe.org.gr/files/pdf/mertzanis_xrimatooikonomikii%20krisi_1294819864.pdf
10. Στεργίου Λ. (2008). *Πως ξεκίνησε η Οικονομική Κρίση του 2008.* Οικονομικό ένθετο της Εφημερίδας Καθημερινή (26-10-2008).
Πηγή: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economyagor_1_26/10/2008_289798
11. Τράπεζα της Ελλάδος. *Νομισματική Πολιτική 2009-2010.*
Πηγή: <http://www.bankofgreece.gr/>.
12. Τριαντόπουλος Χ., Φιλίνης Κ., (2008). *Εισαγωγή στην Οικονομική Ανάπτυξη.* Εισαγωγικό Σεμινάριο στην Οικονομική Θεωρία.
Πηγή: <http://www.eis.pspa.uoa.gr/>
13. Χαρδούβελης, Γ. *Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική.*
Πηγή: <http://www.livanis.gr/>
14. Χαρδούβελης, Γ. (2008). *Διεθνής Χρηματοοικονομική Κρίση 2007-2008 & Οικονομικές Επιπτώσεις.* Περιοδικό *Greek Money*, τεύχος Μαρτίου 2008.
15. Χαρδούβελης Γκίκας, (2009). *Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας.* Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος IV, Τεύχος 8.
Πηγή: <http://www.eurobank.gr/>.
16. Χαρδούβελης Γκίκας, (2011). *Η Ελληνική και Ευρωπαϊκή Κρίση και η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης.* Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος VI, Τεύχος 2. Πηγή: <http://www.eurobank.gr/>

17. Blundell-Wignal, A. and Atkinson P. (2008). *The sub-prime crisis – causal distortions and regulatory reform*. Lessons from the financial turmoil of 2007 and 2008. Reserve Bank of Australia.
18. Catan Thomas, Talley Ian (2013). *Past Rifts Over Greece Cloud Talks on Rescue*. *Wall Street Journal*.
Πηγή: <http://www.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304441404579119180237594344>
19. Charter David, (2010). *Storm over bailout of Greece, EU's most ailing economy*. Brussels, Times.
20. Christodoulakis N., (2009). *Ten Years of EMU: convergence, divergence and new policy priorities*. LSE, The Hellenic Observatory, GreeSE Paper No 22.
Πηγή: <http://eprints.lse.ac.uk/>.
21. European Commission, (2009), *Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses*. European Economy, Brussels.
22. Faiola Antony (2010). *Greece's economic crisis could signal trouble for its neighbours*.
Πηγή: <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/story/2010/02/09/ST2010020904032.html>
23. IMF (2010). *Greece: Staff Report on Request for Stand-By Arrangement*. IMF Country Report No. 10/110.
Πηγή: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr10110.pdf>.
24. Nelson M. Rebecca, Paul Belkin, Derek E. Mix, (2010). *Greece's dept crisis: overview, policy, responses and implications*, Congressional Research Service.
Πηγή: <http://fpc.state.gov/documents/organization/142363.pdf>.

25. Quaglia, L., Eastwood R. and Holmes, P. (2009) «*The Financial Turmoil and EU Policy Cooperation in 2008*», in Journal of Common Market Studies,
Πηγή: <http://www.sussex.ac.uk/Users/ssfe3/fincris%20website.doc>
26. Research on Money and Finance (2010).«Eurozone crisis: Beggar thyself and thy neighbour», RMF Occasional Report.
Πηγή: <http://www.researchonmoneyandfinance.org>
27. NBER. Working Papers series. Working Paper No 3934, (1992).
Πηγή: <http://www.ppge.ufrgs.br/giacomo/arquivos/eco02237/mishkin-1992.pdf>
28. *Πάγωμα μισθών και περικοπές επιδομάτων ανακοίνωσε η κυβέρνηση.* (5/2/2010).
Πηγή: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=130472>
29. *Τα οικονομικά μέτρα της 3ης Μαρτίου.* (4/3/2010).
Πηγή: <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=04/03/2010&id=137789>.
30. *Προσφυγή της Ελλάδας στο μηχανισμό στήριξης ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός.* (23/4/2010).
Πηγή: <http://news.in.gr/greece/article/?aid=1129265>.
31. *Ωρα μηδέν για τα νέα μέτρα.* (2/5/2010).
Πηγή: <http://www.tanea.gr/news/economy/article/4572600/?iid=2>.
32. *Αποκρατικοποιήσεις με διαδικασία εξπρές.* (10/6/2011).
Πηγή: <http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/apokratikopoihseis-kyvernhsh-aksiopoihsh-katalogos.1101700.html>
33. *Τι προβλέπει το Μεσοπρόθεσμο.* (24/6/2011).
Πηγή: <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=76372&catID=11>

34. *Ευρωπαϊκή συμφωνία για το ελληνικό χρέος στη Σύνοδο Κορυφής.* (22/7/2011).
Πηγή:http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_22/07/2011_399397
35. *Σε περιορισμένη χρεοκοπία η Ελλάδα.* (22/7/2011).
Πηγή:<http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/oikonomika/se-periorismenh-xreokopia-h-ellada.1196624.html>.
36. *Γερμανική παρέμβαση στη συμφωνία Ελλάδας και Φιλανδίας για τις εγγυήσεις.* (23/8/2011).
Πηγή:<http://www.kathimerini.gr/435303/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/germanikh-paremvash-sth-symfwnia-elladas-kai-finlandias-gia-tis-eggyhseis>.
37. *Τρύπα» 4,57 δις. στον προϋπολογισμό, εκτός στόχων έσοδα – δαπάνες* (23/9/2011).
Πηγή:<http://www.kathimerini.gr/438037/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/trypa-457-dis-ston-proupologismo-ektos-stoxwn-esoda---dapanes>.
38. *Μέτρα σοκ για την έκτη δόση.* (23/9/2011).
Πηγή: <http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/metra-sok-gia-thn-ekth-dosh.1378362.html>.
39. *Αναταράξεις στο πιστωτικό σύστημα από την κρατικοποίηση της Proton.* (11/10/2011).
Πηγή:http://www.express.gr/news/business/527369oz_20111011527369.ph_p3
40. *Κατατέθηκε το πολυνομοσχέδιο για μισθολόγιο και εφεδρεία.* (6/10/2011).
Πηγή:http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_07/10/2011_409736

41. *Άρχισε η Σύνοδος Κορυφής* (23/10/2011).
Πηγή: <http://www.zougla.gr/page.ashx?pid=2&cid=6&aid=404134>.
42. *Κούρεμα 50% μόνιμη εποπτεία στην Αθήνα*. (27/10/2011).
Πηγή: <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=101323&catID=14>.
43. *Οι πρώτες εκτιμήσεις για το «κούρεμα» και τις επιπτώσεις στη ζωή μας*. (27/10/2011).
Πηγή: <http://www.tanea.gr/relatedarticles/article/4668595/?iid=2>.
44. *Καταιγίδα νέων μέτρων(6/11/2012)*.
Πηγή: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443281&h1=true>.
45. *Μέτρα ύψους 9,4 δισ. ευρώ και ύφεση 4,5% στο μεσοπρόθεσμο για το 2013*. (6/11/2012).
Πηγή: <http://www.skai.gr/news/finance/article/216203/metra-upsous-94-dis-euro-kai-ufesi-45-sto-mesoprothesmo-gia-to-2013/>.
46. *Σαρωτικές αλλαγές φέρνει το πολυνομοσχέδιο*. (6/11/2012).
Πηγή: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22770&subid=2&pubid=63733693>.
47. *Η σφαγή των συνταξιούχων και των μισθωτών*. (23/4/2015).
Πηγή: <http://www.inewsgr.com/97/i-sfagi-ton-syntaxiouchon-kai-ton-misthoton.htm>.
48. *Τάσεις Οικονομικού Κλίματος*. (9/2/2015).
Πηγή: <http://www.imegsevee.gr/ereunes-gnwmis/992--2015>.
49. *Οι πιο φτωχοί στην Ελλάδα πλήρωσαν διπλά την κρίση: Η άδικη φορολόγηση και οι πολιτικές ενδυνάμωσαν τους ισχυρούς*. (22/3/2015).
Πηγή: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=687988>.
-